

Kullə-je lə Njékəwkułə-je Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-ti lə njékəwkułə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbi dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnə-je. Njékəwnə-je lé, 'to dow-je lay kí d'isi kì lo-lo adi 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristi kí aji-dé. Lubə ndó né njékəwnə-je ə adi-dé 'tɔgi kì takul kullə-je lə njékəwkułə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adi 'to njépa-ta-je liə kadi dow-je.

Mbete kinlé to tagaji mbete kí Luki ndàngi mɛɛ mbete Poyta kí Maji-ti lé. Ɛ ulə gin-é dɔ lo təl ta mbete-ti liə kí dɔsɔy, adi to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti liə. Ndɔki Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-ti ngɔsnè ə à kadi-dé tɔgi kadi 'to-né njépa ta-je lə-n'è kadi dow-je (1:8).

Luki ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí Jeju idə-dé, adi loki Ndil kí aa njay ree lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Jorijalɛm-ti rəm ('Ndó 2-7), dɔnangi Jude-ti kì Samari-ti rəm ('Ndó 8-12), sar tasɔy dɔnangi-ti ('Ndó 13-28).

Lo tum gin-é-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji dan jipi-je-ti ya par. Ngà lo kɔr-é-ti kí 10 bá 'ndàngi kí Lubə tɔji Piyər kí kaji lé tò kdɔ dow-je lay. Gangi ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kì jipi-je al 'kəwnə nati mɛɛ noji-ti lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsi ta njékowkulə-je dɔ kullə-ti lə-dé, ngà ɛ kí to njèba lə Jeju Kristi lé, Lubə təl-é adi to njèndó né lə Jeju Kristi! Lubə ində ri-é kí sigi lə Pol ə ulə-é adi-é ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji ə kí boy n̄a lé, dow-je kí 'to jipi-je al b́a adi-é ilə mbɛ dan-dé-ti. Luki təl to madkullə lə Pol mɛɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Lo-je madi kí Luki ndàngi panè «jɛ» kinlé, toji kí Luki a nati k̀i Pol.

Njékəwn̄a-je kí bebo Jorijalɛm

Kunmind̄i kulə k̀i Ndil kí aa njay

¹ †I nam-m Teopil, mɛɛ mbete-ti kí dɔsay kí m'ndàngi lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, k̀i né-je kí ɛ ndó dow-je lo kulə gin-é-ti n̄u ya sar tɛɛ-né ² ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti. Kete b́a kadi Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti lé, ɛ mbəti njékowkulə-je liə ə un ndu adi-dé k̀i tógi lə Ndil kí aa njay.

³ Beba go koy-é-ti, dɛ ya to b́a ɛ tɛɛ sə-dé koy ə adi-dé 'gə né-je kí gay-gay kí toji kí to n'è lé ya b́a n'təl n'isi kəm. Jeju tɛɛ sə-dé koy bè-bè ya asi ndɔ kɔrsɔ, ə pa sə-dé ta kí dɔ kɔbe-ti lə Lubə.

⁴ †Beba ndɔ káre bè, ɛ isi uso sə-dé né, b́a idə-dé panè: «Tɛɛi bebo Jorijalɛm-ti ɔwi rangi al. Ngà 'ngəbi né kí Bɔbi-m un mindi-é kadi n'adi-si, b́a ndɔki m'pa ta-é m'adi-si lé. ⁵ †Ja lé, ra dow-je batɛm mani. Ngà səi rəmə, n̄ay ndɔ n̄a al ya kadi 'rai batɛm lə Ndil kí aa njay.*»

---

† **1:1** 1:1 Luk 1:1-4 † **1:4** 1:4 Luk 24:49 † **1:5** 1:5 Mat 3:11;
Mar 1:8; Luk 3:16; Ja 1:33 * **1:5** 1:5 Mat 3:11

Ta kow dora-ti la Jeju

⁶ Njékowkulə-je kí 'kəw-nə lé, 'dəji Jeju 'panè: «'Babe, dokaglo-é-ti kin bá i 'a təl-né kà kɔbe la Israyel-je kadi-dé gogì lé wa†?»

⁷ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Dokàdì-je əse ndo-je kí Bobi-m ya kà kár-é oji kí go tógi-ti liə kí sobi do-é lé, to ta lə-si kadi 'gəi al. ⁸ †Ngà səi lé, a kingəi tógi, loki Ndil kí aa njay à ree do-si-ti. Beba səi a toi-né njékər poy né ra-m-je kí ooi kà kəm-si, kà ta pa-m-je kí ooi kà mbi-si kadi dow-je kí bebo Jorijaləm-ti rəm, donangi Jude-ti rəm, bá donangi Samari-ti lay sar ya ta sɔy donangi-ti.»

⁹ †Beba go ta-je-ti kinlé, kəm-dé tò ki do Jeju-ti adi d'ə d'oo-é ya rəmə, Lubə un-é isi əw siə dora-ti, ə kilndi ree uti go-é adi d'oo-é al.

¹⁰ Loki d'ə d'oo go Jeju lo kow-é dora-ti ya bəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə kubi kí nda rə-dé-ti 'tɛɛ‡ ¹¹ d'idə-dé 'panè: «Ooi bè, səi dingəm-je kí donangi Galile-ti! Kdo ri bá əi ká koo lo-ti kà dora-ti bè wa? Jeju kin, kí Lubə un-é dan-si-ti əw siə dora-ti kinlé, à təl ree ga-é kí ooi-é-né lo kow-é dora-ti kin ya bè tɔ.»

Njékowkulə-je 'təl d'əw Jorijaləm gogì

¹² Beba njékowkulə-je d'ɪ do mbal-ti kí 'ba-é mbal kə kagi Olibiye-je 'təl d'əw bebo Jorijaləm-ti gogì. Mbal kinlé, tò mbó bebo Jorijaləm-ti, adi dow à njiyə asi ngan kàdì kərmutə-je bè bá à tɛɛ-ti.

---

† **1:6** 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11 † **1:8** 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48 † **1:9** 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51 ‡ **1:10** 1:10 Luk 24:4

13 †Loki 'ree 'teɛ bebo Jorijalem-ti lé, de d'ow meɛ kəy-ti kí do madi-é-ti taá kí d'isi-ti kete-kete. De kí d'isi nɔɔ lé to: Piyər-je, kà Ja-je, kà Jaki-je, kà Andre-je, kà Pilipi-je, kà Tomasi-je, kà Batlemi-je, kà Matiye-je, kà Jaki kí ngon lə Alpe-je, kà Judi kí ngon lə Jaki, kà Simɔ́ kí to dow kí ta be liə to-é. 14 De lay ya ta-dé asi-nə adi 'kəw-nə taá-taá kɔɔ pa ta kà Lubə, nati kà dené-je kí dan-ti-je, kà Mari kí kɔ́ Jeju, bá ngankɔ́ Jeju-je tɔ.

Njèkɔr tó Judasi

15 Ndo káre, meɛ ndo-é-je-ti kinlé, njèkadmeɛ-je 'kəw-nə adi kɔr-dé à kasi bu kí kɔrjoo-je bè, rəmə Piyər i taá dan-dé-ti panè: 16 «Ngankɔ́-m-je, Ndil kí aa njay adi Dabidi pa ta kete meɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né do Judasi kí to njèkɔr nò njèkuwə Jeju. Ta kinlé, kadi né-é ra né bane. 17 Judasi lé, to kí káre dan-ji-ti, bá ow kà kullə liə dan-ji-ti rəm tɔ. 18 †Dingəm kinlé, ow ndogi lo ndɔr kà là kí 'ndogi-né siə dow 'tɔl-é lé. E usi ur do-é nangi lo-é-ti lé. Beba meɛ-é ribə adi ngan tɔ-é kujə lay. 19 Dow-je kí bebo Jorijalem-ti lay ya d'oo ta-é adi de 'ba lo ndɔr kinlé kà ta be lə-dé 'panè: “Akeldama”, kɔr meɛ-é to “lo ndɔr kí 'ndogi kà là məsi.” § 20 Kɔɔ 'ndangi meɛ Pa-je-ti 'panè:

“Kadi kəy liə tò kare pɛti-pɛti,
ə kadi dow isi-ti al.”»

«Ba 'təl 'pa meɛ mbete-ti bəy 'panè:
“Kadi dow kí rangi un ta kullə liə.*”»

† 1:13 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16 † 1:18 1:18
Mat 27:3-8 § 1:19 1:19 Mat 27:3 * 1:20 1:20 Pa 69:26

21-22 † «Beβa kadi dingəm káre ree ore kadi-ji, kɔɔ kadi pa ta kí dɔ tɔsi-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí ɛ oo kì kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à to dow káre dan dow-je-ti kí njédan-ji kì kaglo-je lay kí j'njiyèi-né kì Jeju kì lo-lo, adi à to kɪ dɔ ndɔ-ti kí Jɔ ra-é-né batəm sar tɛɛ-né ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti†.»

²³ Beβa de d'or dow-je joo adi to: Matiyasi de kì Jojepi kí 'ba-é Barsabasi ə ri gají-é to Justusi. ²⁴ Go-ti, 'pa ta kì Lubə 'panè: «'Babe i kí 'gə mɛɛ dow-je lay, 'tɔji-ji dow káre kí i mbəti-é dan de-ti kí joo kin, ²⁵ kɔɔ kadi to njékowkulə lə Jeju, tó lo-ti kí Judasi inə kɔgi ɔw lo-ti kí tuwə kullə ra-é kin.» ²⁶ De 'ba ri-dé d'osi-né kagi dɔ-dé-ti, rəmə kagi usi dɔ Matiyasi-ti, adi ɛ ore kadi njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é káre lé.

2

Ree lə Ndil kí aa njay

¹ Loki ndɔ ra nɔy lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti asi lé, njékadmɛɛ-je 'kəw-nɔ lay lo káre-rè*. ² Titi kəm kí kində jipi bè ya rəmə, ká né ba dɔrɔ-ti titi-nɔ kì ká yəlbo bè. Ká né lé taa mɛɛ kəy kí d'isi-ti lé pəl-pəl. ³ Rəmə d'oo ndɔ né titi-nɔ kì ndɔ pər bè, sane, risi dɔ-dé-ti káre-káre lay. ⁴ De lay ya Ndil kí aa njay taa mɛɛ-dé pəl-pəl adi nɔ-nɔ ya kàrè ulə gin pa ndɔ ta lə dow-je kí rangi, kì go gangi-é kí Ndil kí aa njay adi-é kadi pa-né.

† **1:21-22** 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9; Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51 † **1:21-22** 1:21-22 Mat 3:16; Mar 1:9 * **2:1** 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

⁵ Ndo-é-ti kinlé, jipi-je kí njékilə kuji do Lubə-ti kí d'ì kì be-je kí donangi-ti nè lay ya 'ree mba, adi d'isi mee bebo Jorijalem-ti nɔɔ to. ⁶ Loki ká né ba n̄a bè lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya tətì-n̄a yipi d'ay kì lo-é-ti. Rəmə ndil-dé tɛɛ s̄ay, kdɔtalə n̄á-n̄á ya kàrè, oo ta kí ta njékadmeɛ-je-ti kì ta koji-é koji-é. ⁷ Or ndil-dé, lo ta igi-dé s̄əl, rəmə 'panè: «Kay! Dow-je kí d'á 'pa ta kinlé, se 'to dow-je kí Galile ya lay al wa? ⁸ Ngà ra ban bá n̄á-n̄á dan-ji-ti nè ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é bè wa?» ⁹ Dow-je kí d'ì kì donangi Partesi-ti, kì donangi Medi-ti, kì donangi Elam-ti, kì donangi Mejopotami-ti, kì donangi Jude-ti, kì donangi Kapadosi-ti, kì donangi Pɔ-ti, kì donangi Aji-ti, ¹⁰ kì donangi Priji-ti, kì donangi Pampili-ti, kì donangi Ejipti, kì donangi kí tò mbó bebo Siren kí Libi-ti, kì dow-je kí d'ì bebo Ròm-ti, ¹¹ kì jipi-je, kì jipi təl-je, kì dow-je kí Kreti, kì Arapi-je lay kin ya, njékadmeɛ-je d'or gin né-je kí or ndil dow-je kí Lubə ra, adi n̄á-n̄á dan-ji-ti ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é. ¹² Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ s̄ay, lo ta igi-dé s̄əl adi 'dəji-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Né kinlé kɔr mee-é to ri wa?» ¹³ Rəmə de kí n̄a-je 'soki njékadmeɛ-je 'panè: «To yibi ya njay ə ra-dé ən ngà!»

Piyər or gin ta adi dow-je

¹⁴ Njékwukulə-je kí doɣi gidi-é káre lé, d'ì d'á taá nati kì Piyər, ngá bá Piyər un ta dan-dé-ti pa adi kosi dow-je kì ndi-é kí boy panè: «Səi jipi-je, kì səi dow-je lay kí isi mee bebo Jorijalem-ti nè lé, 'yəli mbi-si maji ooi-né ta-je lə-m kɔ kadì 'gəi

gin né kí ra né kin maji. ¹⁵ Dow-je kí ooi-dé kinlé, to yibi bá ra-dé titi kí səi 'pai-né kinlé al, kdotalə to kàdì jinà y káre kí ndoge bəy ən. ¹⁶ Ngà to ta kí ndoki Juwel njèpata kí ta Lubə-ti pa lé bá bone né-é ra né ngá tin. Ndoki Juwel panè:

¹⁷ “Lubə panè:

Ta sɔy ndɔ-je-ti lé,
 m'a kungi Ndil-m do dow-je-ti lay,
 ngan-si-je kí dingəm, kì de kí dené
 d'a pa ta-je kí ta-m mə
 Lubə-ti kadi dow-je,
 Né à ra basa-je lə-si toki nì bè,
 ə bugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
 mɛɛ nì-ti rəm tɔ.

¹⁸ Tɔgrɔ-ti ya, mɛɛ ndɔ-é-je-ti
 kinlé, m'a kungi ndil-m do
 ngannjékullə-je-ti lə-m kí dingəm,
 kì de kí dené, rəmə d'a pa ta-je kí
 ta-m mə Lubə-ti kadi dow-je.

¹⁹ M'a ra né-je kí tò bəl-bəl
 mɛɛ dɔrɔ-ti taá rəm,
 m'a ra nékɔji-je dɔnangi-ti nè
 kadi à tɔji tógi-m.
 Dow-je d'a koo sapər à suu luki-luki,
 d'a koo məsi kì pər.

²⁰ Kàdì à təl ndul ndì-ndì,
 bá nɔy à təl kər titi məsi bè rəm.
 Ngá bá ndɔ lə 'Babe à ree bəy.
 Ndɔ-é kinlé, à to ndɔ kí boy;
 à to ndɔ rifa.

²¹ Befa dow kí rá-rá ya nɔ ba
 'Babe lé, à kaji.”»

22 «Səi Israyel-je! Ooi ta-je kin maji: Nékoji-je, kì né-je kí to bəl-bəl kí Lubə ra takəm-si-ti kì rəbi kí rə Jeju-ti kí to dingəm kí Najaretì, adi səi ya 'gəi maji kinlé, toji kí Lubə umə-é ya. 23 †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-ti kɔɔ ta lə to né-je kí Lubə oji kete adi uwə dɔ gangi-é lay. Bəba səi 'bəi-é kagdəsi-ti, ə adi dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al 'tɔl-é kɔgi. 24 †Ngà Lubə ɔr-é kɔgi gin tógi-ti lə koy, adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ; kɔɔtalə koy asi kɔɔbɛ dɔ-é-ti al†. 25 Kɔɔ Dabidi pa ta liə panè: "M'oo 'Bəbɛ Lubə takəm-m-ti kì ndɔ-é-ndɔ-é. Kɔɔtalə ɛ ʒ kàdi-m-ti nè, kɔɔ kadi né kàre kàrè yəki-m al.

26 Gin-é kin bá rɔnəl rusi-né mɛɛ-m rəm, m'usi pa m'tilə-né kole rəm tin; rəm bá daji rɔ-m kàrè à kuwə rɔ-é lo taakoo-ti, kì mɛɛ kí tò səl dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti-ti rəm tɔ. 27 Kɔɔ i 'Bəbɛ Lubə 'a kiŋə-m kadi m'nəy kɔgi lo kí koó-ti al, bá i 'a kiŋə-m mə dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al rəm tɔ.

28 I 'adi-m m'gə rəbi kí 'a tɛɛ sə-m lo kiskəm-ti, I 'a kadi rɔnəl rusi mɛɛ-m loki 'ʒ sə-m."»‡

29 Piyər pa sə-dé bəy panè: «Ngankɔ-m-je, adi m'idə-si ta kí ta kɔ-m-ti ya dɔ ka-ji Dabidi-ti m'adi ooi: Dabidi lé ndoki oy adi dubi-é; dɔ badi-é kàrè tò dan-ji-ti nè sar bone bəy.§ 30 Titì kí Dabidi to-né njèpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ gə kí Lubə un mindi-é ubi rɔ-é dɔ-ti kadi n'a kində ngonka-é

---

† 2:23 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; Jə 19:18 † 2:24 2:24 Mat 28:5,6; Mar 16:6; Luk 24:5 † 2:24 2:24 Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ 2:28 2:28 Pa-je 16:8-11 § 2:29 2:29 1Ng 2:10

káre ngar-ti.* 31 To ta læ Kristi† kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé fá Dabidi gə kete adi panè:

“Lubə à kiŋə-n'è kɔgi lo kí koó-ti al,
fá nin-n'è kàrè à ndum al rəm tɔ.”»

32 «Jeju kinlé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi jɛ lay ya j'oo-é kɪ kəm-ji. 33 Lubə un-é ində-é taá dɔ jikɔl-é-ti, Bɔbi-é adi-é Ndil kí aa njay kí ɛ un mindi-é kɔ kadi-é lé; Ndil kí aa njay lé fá Lubə ree sane dɔ-ji-ti adi ooi kɪ kəm-si, fá ooi ká-é kɪ mbi-si rəm tin. 34 Kɔ ta læ Dabidi lé, ɛ ɔw dɔrɔ-ti al ya, ngà ɛ ya panè:

“‘Babe Lubə idə 'Babe læ-m panè:

'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè,

35 ya sar kadi m'adi njéba-je læ-i 'təl-né lo kungi nja-i.”»

36 «Beba kadi sɔi Israyel-je lay ya 'gəi maji kí Jeju kin, kí sɔi 'bəi-é kagdəsi-ti lé, ɛ fá Lubə adi-é to 'Babe rəm, adi-é to Kristi rəm.»

37 Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, ta lé usi rɔ-dé-ti ndəki-ndəki adi 'dəji Piyər-je kɪ ndəgi njékwukulə-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, jɛ lé j'a ra ban ngá wa?»

38 Ə Piyər idə-dé panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi ə kadi nɔ-nɔ dan-si-ti ya ra batəm kɪ ri Jeju Kristi, kɔ kadi Lubə inə-né go majal liə kɔgi. Beba a kingəi kadkare kí to Ndil kí aa njay. 39 Kɔtalə kun mindi læ Lubə lé, to kɔ ta læ-si sɔi rəm, kɔ ta læ ngan-si-je rəm, fá kɔ ta læ dow-je lay kí njékisi sɔy, kí 'to kosi dow-je kí kɔr-dé

* 2:30 2:30 Pa-je 132:11 † 2:31 2:31 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

to nduy-nduy, kí Lubə lə-ji à ba-dé ki rɔ-é-ti kin rəm tɔ.»

⁴⁰ Piyər pa sə-dé ta-je kí rangi n̄a-n̄a uwə-dé-né k̄i ta rəm, ulə-né dingəm m̄eɛ-dé-ti panè: «Ori rɔ-si kɔgi dan dow-je-ti kí njétuji kɔgi kin, kɔɔ kadi Lubə aji-si.» ⁴¹ Beba dow-je kí 'ndigi dɔ ta-ti lə Piyər lé, 'ra-dé batəm. Nɔɔ-é-ti kinlé, kɔr njékadm̄eɛ-je usi dɔ madi-é-ti asi budɔgi lo mutə je bè.

Panjiyə njékadm̄eɛ-je

⁴² Dɛ d'adi rɔ-dé lo néndó-ti lə njékowkulə-je rəm, d'uwə-n̄a lubi-lubi titi ngankɔ-n̄a-je rəm, d'uso mbè nati-nati rəm, bá d'adi rɔ-dé m̄eɛ pa ta-ti k̄i Lubə rəm tɔ. ⁴³ Lubə ra né-je kí tò bəl-bəl, k̄i nékɔji-je k̄i takul njékowkulə-je adi dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi. ⁴⁴ †Njékadm̄eɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati maji rəm, né-je lə-dé lay ya d'ore-n̄a dɔ-ti rəm tɔ. ⁴⁵ D'oy lo-je lə-dé, k̄i nékingə-dé-je 'ndogi, ə 'ləbi-n̄a là-é là-é, adi n̄a-n̄a ingə kí asi ra ndigi-je liə. ⁴⁶ Njékadm̄eɛ-je lé, ta-dé asi-n̄a adi ndɔ-je lay ya d'isi nati m̄eɛ kəy-ti lə Lubə, 'gángi-n̄a mbè nam lə 'Babe m̄eɛ kəy-je-ti lə-dé rəm, d'uso né nati-nati k̄i rɔnəl, bá k̄i m̄eɛ kí usi nangi p̄ɔ-p̄ɔ rəm tɔ. ⁴⁷ 'Piti Lubə taá-taá rəm, bá dow-je lay ya 'ndigi ta lə-dé rəm tɔ. Nɔɔ-é ndɔ-é ya 'Babe adi kɔr dɛ kí ɛ aji-dé usi dɔ madi-é-ti.

3

Dingəm kí nja-é oy mburuki

---

† 2:44 2:44 Knj 4:32-35

¹ Ndo káre bè, ta ji losol-ti, Piyər kì Jǎ d'isi d'ow mee kəy-ti lə Lubə kdo pa ta kì Lubə. ² Loki 'teɛ ngosi kì ta rəbi kəy lə Lubə, kí 'ba-é: «Ta rəbi kí kuré ɲá lé», dow-je d'un dingəm káre kí nja-é oy mburuki lo koji-é-ti nɔ d'isi d'ow siə titi. Ndo-je lay ya d'ində-é mee kəy-ti lə Lubə kadi kɔy né dow-je kí d'isi d'ow takəy-ti lə Lubə. ³ Beba loki dingəm lé, oo Piyər-je kì Jǎ kí d'isi d'ow mee kəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ kɔy-dé né. ⁴ Rəmə Piyər de kì Jǎ d'oo-é géréré, ə Piyər idə-é panè: «'Oo-ji nè bè!» ⁵ Rəmə dingəm lé kàrè, oo-dé géréré ya to, kdotalə ɛ gir mee-é-ti kí n'a kingə né madi ji-dé-ti. ⁶ Beba Piyər idə-é panè: «Là əse lɔr goto ji-m-ti. Ngà né kí tò kadi madi-i bá tò tin: Kì ri Jeju Kristi kí Najareti-ti, ɿ taá 'nɲiyə!» ⁷ Ngá bá Piyər lé, uwə jikol-é ra siə kadi-é ɿ-né taá, ya rəmə tajinati nè ya nja-é-je kì gul nja-é-je ndaji rəngi-rəngi gogi. ⁸ Adì ɛ ubə nangi rati ǎ do nja-é-ti, ə ɔti nɲiyə. ɛ nɲiyə rəm, tal jakra-jakra rəm, bá tóy Lubə andi-né mee kəy-ti lə Lubə nati kì njékwukulə-je lé. ⁹ Dow-je lay ya d'oo-é ow nɲiyə rəm, ow tóy Lubə rəm. ¹⁰ Loki dow-je 'gə-é kí to dingəm kí njékisi ta rəbi kəy-ti lə Lubə kí 'ba-é «ta rəbi kí kuré ɲá» kdo kɔy né lé, de lay ya ndil-dé teɛ say, bá lo ta igi-dé səl rəm, kdotalə né kí teɛ do dingəm-ti kinlé. ¹¹ Dingəm lé inə go Piyər-je kì Jǎ al. Beba dow-je lay ya d'ay-ɲá kì rɔ-dé-ti «gin pal-ti lə Salomɔ» kí tò takəy-ti lə Lubə, kdo ndil-dé teɛ say.

Piyər ɔr gin ta takəy-ti lə Lubə

12 Loki Piyər oo né kin bè rəmə, ɛ idə kosi dow-je lé panè: «Səi dow-je kí dɔnangi Israyel-ti! Kdɔ ri bá lapiya kí dingəm kin ingə lé, ɔr ndil-si bè wa? Kdɔ ri é səi ooi-ji titi-nə né kí to tógi-ji əse to takul kuji kí j'ilə dɔ Lubə-ti bá j'ra-né dingəm kinlé j'adi-é njiyə bè wa? 13 To Lubə lə Abrakam, kɪ Lubə lə Isaki, kɪ Lubə lə Jakobi, kí to Lubə lə ka-ji-je bá ulə riba dɔ ngonnjékullə-ti liə Jeju. Səi ya iləi-é ji 'boy-je-ti lə jipi-je rəm, bá səi mbati-é nɔ Pilati-ti, loki ɛ ɔji kilə-é taá. 14 †Səi lé, 'mbati dow kí aa njay, njəra né kí njururu, rəmə njətɔl dow-je bá 'dəji kadi kɔgri ya d'ilə-é taá d'adi-si*. 15 Səi adi 'tɔl njəkadi kiskəm dow-je. Ngə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi j'oo-é kɪ kəm-ji. 16 Dingəm kan, kí səi ooi-é rəm, 'gəi-é maji rəm kinlé, to takul mɛɛ-ji kí j'adi Jeju, bá Jeju ya adi rɔ-é təl ngə-né gəw-gəw tin. Kadmɛɛ Jeju bá dingəm kanlé ingə-né lapiya kí ɔr njuti adi səi lay ya ooi-é tin.»

17 «Beba bone bè kinlé, ngankɔ-m-je, m'gə kí né kí ndɔki səi kɪ 'boy-je lə-si 'rai kɪ Jeju lé, 'rai dɔ mbé-ti. 18 Ngə Lubə adi né kinlé ra né bè, kdɔ kadi ta kí njépata-je kí ta-é-ti lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristi† à kingə kɔɔ‡. 19 Beba inɔi panjiyə-si-je kí maji al, ə 'təli kɪ rɔ Lubə-ti kadi-é bɔr majal-je lə-si kɔgi. 20 Beba 'Babe à kadi-si dɔkaglo mɛɛ kusi nangi rəm, bá à kulə Jeju, kí to Kristi, dow kí ɛ mbəti-é kete

† 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jə 19:12-15

* 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † 3:18 3:18 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 3:18 3:18 Luk 24:26

kɔ ta lə-si lé kadi-si. Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé to Jeju. ²¹ Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, tò kadi Jeju Kristi lé à kisi dɔra-ti sar dɔkaglo-ti kí Lubə à kadi né-je lay təl kí sigi, titi kí Lubə pa-né kete low nɔ adi njépata-je kí ta-é-ti, kí 'to dow-je kí d'aa njay. ²² Beba ndɔki Moiyiji panè: “Babe Lubə lə-si à kadi-si njépata kí ta-é-ti kí titi-nɔ səm ma Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya; səi a təli rɔ-si go ta-ti liə meɛ né-je-ti lay. ²³ Dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go ta-ti lə njépata kí ta Lubə-ti kin al lé, d'a tubə-é kɔgi dan dow-je-ti lə Lubə rəm, d'a təl-é kɔgi rəm tɔ.” ²⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti lay kí un kuti-é dɔ Samiyel-ti nɔ sar dɔ dɛ kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete dɔ ndɔ-je-ti kí ji-si-ti kinlé tɔ. ²⁵ Səi lé, kunmindɔ lə Lubə kí njépata-je kí ta-é-ti 'pa ta-é lé, tò kɔ ta lə-si rəm, bá noji kí Lubə ulə nati kɔ ka-ji-je lé kàrè, səi ubəi maji-é rəm tɔ. Lubə ulə noji nati kɔ ka-ji-je loki ɛ idə-né Abrakam panè: “Gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d'a kingə tərndi kɔ takul nganka-i.Š” ²⁶ Beba, Lubə adi ngonnjékullə liə tɛɛ kɔ ta lə-si səi ya dɔsɔy. Ɛ ulə-é kɔ kadi ree tərndi-é dɔ-si-ti kɔ go rəbi ra kí à ra kadi nɔ-nɔ dan-si-ti təl gidi-é adi majal-je liə.»

4

Piyər-je kɔ Jɔ d'ɔ nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

¹ Loki Piyər-je kɔ Jɔ d'ɔ 'pa ta-je kin d'adi dow-je ya rəmə njégugnə-je lə Lubə, kɔ njèkun dɔ

njéngəm kəy lə Lubə, kì Sadusi-je 'ree rɔ-dé-ti. ² Dɛ 'ree kì rɔ kati kanana, kɔɔ dɛ kí joo kinlé d'ɔ 'ndó né dow-je rəm, d'ɔ d'ilə mbɛ 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kɔɔtalə Jeju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ tɔ. ³ Rəmə d'uwə-dé d'ow d'ungì-dé dangay-ti sar lo aa dɔ-dé-ti, kɔɔ to ta kí kàdì ow dɔ kur-ti rəm ngá. ⁴ Bè ya kàrè, dɛ kí d'oo ta lə njékwukulə-je kinlé, dow-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju. Adi dow-je kí 'to njékadmɛɛ-je d'a kasi budoɔgi lo mɪ je bè.

⁵ Loki lo aa ngá rəmə, 'boy-je lə jipi-je, kì 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kì njéndó dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-nɔ bebo Jorijalɛm-ti. ⁶ An kí to burə dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, bá Kayipi rəm, Jɔ rəm, Alegjandrə rəm, bá dow-je lay kí gin koji-ti lə njékun dɔ njégugnɛ-je d'ɔ dan dow-je-ti kí d'uwə dɔ-nɔ lé nɔɔ tɔ. ⁷ Beba dɛ d'adi 'ree kì Piyər-je kì Jɔ lé nɔ-dé-ti, ngá bá 'dɔji-dé ta 'panè: «Ná bá adi-si tɔgi əse kì ri ná bá səi adi-né lapiya dingəm kí njènjakoy mburuki kinlé wa?»

⁸ Beba Ndil kí aa njay rusi mɛɛ Piyər adi idə-dé panè: ⁹ «Səi 'boy-je lə jipi-je, kì 'ngatɔgi-je lə jipi-je: Jɛ j'ra maji kì dingəm kí njènjakoy mburuki kin rəmə, bone səi 'təli 'dɔji kadi j'idə-si se kəm rəbi kí ban bá ɛ ingə-né lapiya tɔ bəy wa? ¹⁰ Beba kadi səi lay ya 'gəi maji rəm, bá dow-je lay kí 'to Israyel-je kàrè kadi 'gə maji tɔ: Kì ri Jeju Kristi kí to dow kí Najaretì, ɛ kí ndɔki 'bəi-é kagdəsi-ti, bá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, to takul-é bá dingəm kan ɔ-né taá nɔ-si-ti kì rɔ kí ngɔ gəw-gəw tin. ¹¹ Jeju lé:

“To ər kí səi njékində kəy-je ilə-é piringi kɔgi lé,

rəmə ɛ bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.”*»

¹² «Kaji tò rɔ dow-ti kí rangi al; kdɔtalə dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay kin ya, dow kí rangi kí Lubə adi-é to dow kí j'a kingəi kaji kɪ takul ri-é ya goto.»

¹³ Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo kí Piyər-je kɪ Jɑ 'pa ta kɪ mɛɛ-dé kí nda kay bè lé rəmə, ndil-dé tɛɛ say, kdɔ 'gə kí Piyər-je kɪ Jɑ lé 'to dow-je kí kare, bɪ to dow-je kí d'ingə néndó al. Dɛ 'gə-dé kí ndɔkɪ 'nɔjiyə kí Jeju tɔ. ¹⁴ Ngà loki dɛ d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ɔ taá mbó-dé-ti nè tɔ rəmə, dɛ d'oo ta kí d'a kilə Piyər-ti kɪ Jɑ lé al. ¹⁵ Bəba dɛ d'un ndu-dé kadi Piyər-je lé 'tɛɛ mɛɛ kəy gangta-ti lé d'ɔw ndaa-ti. Go-ti, 'boy-je lé d'ɔji-nɔ ta 'panè: «Ri bá j'a rai kɪ dingəm-je kinlé wa? ¹⁶ Kdɔ dow-je kí Jorijaləm lay ya 'gə maji kí dingəm-je kinlé, 'ra nékɔji kí tò ndaa-ti rəsi rəm, bá jəi ya kàrè to né kí dum kadi j'naji rəm tɔ. ¹⁷ Lé bè ya kàrè, kdɔ kadi poy né kí ra né kin ɔw kɪ kete-kete dan kosi dow-je-ti al lé, adi j'ɔgi-dé kɔgi kí ngɔ nɔ, kadi 'pa ta kɪ ri dingəm kinlé d'adi dow kí rangi al ya sar ngá.»

¹⁸ Go-ti, 'ba Piyər dɛ kɪ Jɑ d'adi 'təl 'ree gogi, ngá bá 'ndɔr mbi-dé kete kɪ gogi kadi 'pa ta kɪ ri dingəm kinlé al rəm, bá kadi 'ndó dow-je né kɪ ri-é al rəm tɔ. ¹⁹ Piyər-je kɪ Jɑ d'ilə-dé-ti 'panè: «Səi ya 'pai adi j'oo: Kadi to né kɪ njururu nɔ Lubə-ti ya lé, dow à təl rɔ-é go ta-ti lə-si əse à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə wa? ²⁰ Jɛ lé, né kí jɛ ya j'oo ta-é kɪ mbi-ji, bá j'oo kɪ kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-ti ban wa.» ²¹ 'Boy-je kí njégangta-je lə

* 4:11 4:11 Pa 118:22

jipi-je lé, 'təl d'ɔgi-dé kɔgi kí ngə n̄ə lé ya bəy, b́á d'ĩnə-dé d'adi d'ow. D̄ə d'ingə kəm rəbi madi kí kadi 'gangi-né ta dɔ-dé-ti al, kdɔtalə kosi dow-je. Kdɔ né kí ra né kinlé, dow-je lay ya d'osi-né gaji Lubə. ²² Dingəm kí ingə lapiya k̄i kəm rəbi nékɔji kinlé, b́al-é dəə b́al kɔrsɔ.

Njékadmeɛ-je 'pa ta k̄i Lubə

²³ Loki d'ĩnə Piyər-je k̄i J̄ə taá lé, d̄ə d'ow rɔ dow-je-ti lə-dé, ə d'or poy ta-je lay kí njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, k̄i 'ngatɔgi-je lə jipi-je, 'pa sə-dé lé d'adi d'oo. ²⁴ Go ta-je-ti kí d'oo kinlé, d'adi ta-dé asi-n̄ə adi d'un ndi-dé kí taá 'pa ta k̄i Lubə 'panè: «'Babe, i ya 'ra dɔr̄ə k̄i dɔnangi, i ya 'ra babo k̄i né-je lay kí t̄o-ti.† ²⁵ I ya 'pa ta k̄i takul Ndil kí aa njay, k̄i rəbi kí rɔ ka-ji Dabidi-ti kí to ngonnjékullə lə-i 'panè:

“Kdɔ ri b́á gin dow-je kí gay-gay d'ow-né dɔ-n̄ə-ti wúr-wúr b̄ə wa?

Kdɔ ri b́á dow-je d'ow k̄i kɔjra-je kí kɔgi kare b̄ə kin meɛ-dé-ti wa?

²⁶ Ngar-je kí dɔnangi-ti 'ra go rɔ-dé kdɔ rɔ rəm, 'boy-je d'ində rɔ-dé nati kdɔ kilə rɔ 'Babe Lubə rəm,

kdɔ kilə rɔ Kristi‡, dow liə kí ɛ mbəti-é rəm tɔ.”»§
²⁷ †«Tɔgrɔ-ti, Erod-je, k̄i Pɔsi Pilati-je, k̄i gin dow-je kí 'to jipi-je al, k̄i dow-je kí 'to Israyel-je, 'mbɔ-n̄ə meɛ b̄əbo-ti kin ya d'osi ta ngonnjékullə lə-i

---

† **4:24** 4:24 Tɛt 20:11; Eja 37:16-20 ‡ **4:26** 4:26 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **4:26** 4:26 Pa 2:1-2 † **4:27** 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; J̄ə 18:28,29

Jeju kí to dow kí aa njay, kí i bá 'mbəti-é. ²⁸ Né-je kinlé, 'ra bè d'adi né-je lay kí i ɔji kete low nu kí go tógi-i-ti rəm, kì go mee ndigi-ti lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. ²⁹ Beba 'Babe, kí ngosnè-ti kinlé, oo kɔgi kí d'ɔgi-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kì ngannjékullə-je lə-i kadi d'ilə mbɛ ta lə-i kì meenda kay-kay. ³⁰ ɔji tógi-i adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, adi nékɔji-je, kì né-je kí tò bəl-bəl ra né, kì ri ngonnjékullə lə-i Jeju, kí to dow kí aa njay.»

³¹ Loki de ɬol ta pa ta kì Lubə rəmə, lo kí 'kəw-nə-ti lé yəy yəki-yəki rəm, de lay ya Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəmə 'pa ta lə Lubə kì meenda kay.

Kində rɔ nati lə njékadmee-je

³² †Njékadmee-je lay ya d'ində rɔ-dé nati kì mee-dé kí káre-rè rəm, kì tagir kí káre-rè rəm. Dow káre kí dan-dé-ti kí panè, né lə-n'è kin sobi dɔ-n'è n'è ya kì kár-n'è ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-nə dɔ-ti. ³³ Njékowkulə-je 'pa ta kì tógi kí nɔ dɔ tɔsi-ti kí 'Babe Jeju tɔsi ndəl ində lo tee. Beba de lay ya ramaji lə Lubə nɔy sə-dé. ³⁴ Dow káre dan-dé-ti kí né nal-é ya goto, kɔ de lay kí d'ow kì lo ndɔr-je əse kəy-je lé, d'oy 'ndogi d'adi là-é ³⁵ njékowkulə-je, ngá bá 'təl 'ləbi kí go ndigi-je-ti lə nɔ-nɔ dan-dé-ti.

³⁶ Jojepi kí njékowkulə-je lə Jeju d'ində ri gaji-é lə Barnabasi, adi kɔr mee-é to: «Ngon kí njèkulə dingəm mee-dé-ti» lé, to dow kí gin kɔji-ti lə Lebi, dɔnangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti, ɔw kì lo ndɔr liə

---

† 4:32 4:32 Knj 2:44,45

noo. ³⁷ E un lo liə lé ndogi rəmə ree kì là-é adi njékowkulə-je.

5

Poy ta lə Ananiası-je kì Sapira

¹ Ngà dingəm káre kí ri-é lə Ananiası ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndor lə-dé ndogi to. ² Ta Ananiası-je kì ne-é asi-nə adi Ananiası or kəl là lo ndor lə-dé lé, ngá bá ow kì ndəgi-é adi njékowkulə-je ə panè lay lə là ndor lé ya ón. ³ Rəmə Piyər idə-é panè: «Ananiası, ra ban bá 'or kəl là lo ndor lə-i lé adi to kí lə-i rəmə 'panè lay lə là lé ya é tò tin wa? I adi Sata taa męe-i pəl-pəl adi 'ow mbing ya 'ədi Ndil kí aa njay wa? * ⁴ Lo ndor lə-i lé, lé i 'ndogi al kàrè to 'lə-i ya rəm al wa? Rəm bá kí i un 'ndogi ngá kin kàrè, là-é to 'lə-i ya to al wa? Ngà ra ban bá i oji męe-i-ti adi 'ra-né né kí tanə bè kin wa? To dow-je bá i ədi-dé al, ngà to Lubə bá i ədi-é.» ⁵ Loki Ananiası oo ta-je kinlé, ę usi nangı rəmə oy. Adi dow-je lay kí ta-é usi mbi-dé-ti lé, bəl ində bandi-dé gangı. ⁶ Loki ę oy lé, basa-je 'ree ɸir-é kì kubi d'ow 'dubi-é.†

⁷ Loki à kasi kàdì mutə-je bè go-ti rəmə, ne-é Sapira lé ow kəy go-dé-ti. Ə né kí tęę do ngobi-é-ti lé, ę gə al. ⁸ Beba Piyər dəji-é panè: «'Idə-m adi m'oo. Lo ndor lə-si kí 'ndogi lé, lay lə là-é ya bá tò tin wa?» Rəmə Sapira panè: «Oiyó, là-é lé ya é tò tin.» ⁹ Ə Piyər idə-é panè: «Kdo ri bá səi kì ngobi-i adi ta-si asi-nə adi 'nəi Ndil 'Babe wa? Yən, de kí d'un ngobi-i d'ow 'dubi-é lé bá

* 5:3 5:3 Jə 13:2 † 5:6 5:6 Be lə jipi-je lé dow-je 'dubi-nə bole mbal-je-ti.

ká nja-dé ɓa takəy-ti ngá tin. D'a kun-i kow sə-i to.» ¹⁰ Rəmə tajinati nè ya, ɛ usi nangi nja Piyər-ti oy to. Loki basa-je lé d'ow kəy rəmə, d'oo-é kí ɛ oy. Beba de d'un-é d'ow 'dubi-é mbó ngobi-é-ti. ¹¹ Bəl ində bandi njékəwnə-je gangi rəm, ɓá dow-je lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kàrè, ɓəl ində bandi-dé gangi rəm to.

Njékowkulə-je 'ra nékəji-je n̄a

¹² Njékowkulə-je 'ra né-je kí tò ɓəl-ɓəl, kì né-je kí toji tógi Lubə n̄a-n̄a takəm dow-je-ti. Njékadmɛɛ-je lay ya 'kəwnə gin pal-ti lə Salomɔ‡. ¹³ Dow kí rangi kí ɓo ree dan-dé-ti ra-é goto. Bè ya kàrè, dow-je 'piti-dé n̄a. ¹⁴ Beba dingəm-je kì dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mɛɛ-dé 'Babe, adi kər-dé usi do madi-é-ti par-par. ¹⁵ Rəmə dow-je d'oy njémɔy-je do tirə-ti-je, kì mɛɛ tuwə-ti-je 'ree d'ungi-dé kì ngangi rəbi-rəbi, kdo kadi kinə Piyər dəə rəmə, ndil-é je kin ya kàrè ungi do njémɔy-ti káre je bè ɓəl dan-dé-ti. ¹⁶ Dow-je n̄a ya kí mɛɛ ɓebo-je-ti kí tò mbó Jorijaləm-ti d'oy njémɔy-je, kì dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, d'ay sə-dé kì rɔ-dé-ti, adi de lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékowkulə-je dangay-ti ya ɓəy

¹⁷ Ngá ɓá burə do njégugnə-je lə Lubə, kì dow-je lay kí d'isi siə nati, adi to kuti dow-je kí 'ɓa-dé Sadusi-je lé jangi ra-dé n̄a do njékowkulə-je-ti adi d'i gim ¹⁸ d'ow d'uwə-dé 'ree d'ungi-dé dangay-ti kí to dangay lə dow-je lay. ¹⁹ Ngá ndɔɔ rəmə,

‡ 5:12 5:12 Knj 3:11.

malayka lə 'Babe ree tɛɛ ta rəbi-je kí kəy dangay-ti, adi njékowkulə-je 'tɛɛ ndaa-ti, bá idə-dé panè: ²⁰ «Ōwi, ʔi mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ə ta-je lay kí sɔbi dɔ ta kaji kinlé, iləi-né mbɛ adi dow-je.» ²¹ Loki d'oo ta kin bè lé, d'ow takəy-ti lə Lubə kí ndɔge rati ya d'ow 'ndó dow-je né.

Beba burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ dow-je kí d'isi siə nati ya lay d'ulə kulə 'ba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je rəm, bá 'ba 'ngatógi-je lə Israyel-je lay rəm. Ngá bá d'ulə kulə dangay-ti kadi 'ree kɪ njékowkulə-je lé tɔ. ²² Ngà loki ngannjékullə-je lé d'ow rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-ti al. Beba 'təl d'ow gogi 'panè: ²³ «Loki j'ow lé, tarəbi tò kɪ kuti-é maji rəm, bá njéngəm tarəbi-je kí kəy dangay-ti kàrè d'ʔ lo kʌ-dé-ti nɔɔ rəm; ya rəmə loki j'tɛɛ tarəbi lé, dow ya kàrè j'ingə-é mɛɛ kəy-ti al.» ²⁴ Loki njèkun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kɪ njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lo ta igi-dé səl kdɔ ta lə njékowkulə-je lé, adi 'dəji-nʌ ta 'panè: To ri danʌ bá ra né bè wa? ²⁵ Ngà dow káre ree idə-dé panè: «Yən! Dow-je kí ungi-dé dangay-ti lé, d'ʔ 'ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə nɔɔ.»

²⁶ Ngà bá njèkun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, dɛ kɪ dow-je liə d'ow 'ree kɪ njékowkulə-je lə Jeju lé. Ngà ree bá 'ree sə-dé kí go lə njètógi-ti al, kdɔtalə dɛ 'bəl kí kosi dow-je d'a tilə-dé kɪ ər.

²⁷ Loki 'ree sə-dé lé, d'adi d'ʔ nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ngá bá, burə dɔ njégugnə-je lə Lubə dəji-dé ta panè: ²⁸ †«Jɛ j'ɔgi-si kí ta kɔ-ji-ti kadi 'ndói né dow-je kɪ ri dingəm

---

† 5:28 5:28 Mat 27:25

kinlé ya al wa? Ngà ooi bè, néndó lə-si ya taa meɛ bebo Jorijalem pəl-pəl rəm, bá 'ndigi rai bè kadi ta məsi dingəm kinlé usi do-ji je-ti bəy al banŦ.»

²⁹ Ngá bá Piyər-je, kì ndəgi njékowkulə-je d'ilə-dé-ti 'panè: «Dow à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə, bi à təl rɔ-é go ta-ti lə dow-je al. ³⁰ Jezu kí səi 'bəi-é kagdəsi-ti 'toli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ³¹ Ɛ bá Lubə un-é ində-é do jikɔl-é-ti taá, adi-é to ngar rəm, adi-é to njəkaji dow-je rəm. Kdo kadi ngan Israyel-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kì takul-é rəm, kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi rəm. ³² Né-je kí ra né kinlé, je j'oo kì kəm-ji rəm, j'oo ta-é kì mbi-ji rəm, bá Ndil kí aa njay kí Lubə adi isi meɛ dow-je-ti kí njétəl rɔ-dé go ta-ti liə lé kàrè oo né-je kinlé rəm tɔ.»

³³ Loki de d'oo ta-je lə njékowkulə-je lé bè rəmə, wɔngi ra-dé nɔ̄ adi d'ɔji kadi d'adi 'tol-dé kɔgi. ³⁴ Ngà Parisi káre kí ri-é lə Gamaliyel kí to njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kí dow-je lay ya d'un ta-é, i taá dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé kdo kidə-dé tagir liə. Ɛ un ndu kadi d'adi njékowkulə-je lé 'tɛɛ ndaa-ti mɔki. ³⁵ Ngá bá idə 'boy-je kí njégangta-je lé panè: «Səi Israyel-je lé! Né kí səi ɔji kadi 'rai kì dow-je kanlé ooi maji bane! ³⁶ Kdotalə ngɔsnè ya bəy Tedasi, oo rɔ-é kì dow kí ngay; beba dingəm-je d'a kasi busɔ je bè d'un go-é. Ngà 'tol-é rəm, dow-je lay kí go-é-ti lé kàrè, 'sane-dé káre-káre, adi kində rɔ nati lə-dé lé goto. ³⁷ Go-é-ti, Judasi kí to dow kí Galile,

or kosi dow-je go-é-ti, dokaglo kində ri dow-je meɛ mbete tidə kor dow-je-ti. Ǝ kàrè 'tol-é rəm, bá dow-je kí go-é-ti kàrè 'sane-dé káre-káre rəm to. ³⁸ Befa kí ngosnè-ti kinlé, m'idə-si kadi indəi kəm-si go dingəm-je-ti kinlé al. In̄əi-dé adi d'ow. Kdotalə kinə, kojra lə-dé əse kullə lə-dé kin to né kí i ro dow-je-ti lé, né-é à kində nangi kì kár-é bè ya. ³⁹ Ngà kinə to kojra lə Lubə əse to kullə liə ya togrɔ-ti to rəmə, tógi-si à kasi ra kadi ində nangi al. Ooi maji, nè a k̄i ro-i kì Lubə!» Befa 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'ndigi kì Gamaliyel do ta-ti liə lé. ⁴⁰ Go-ti, 'təl 'ba njékowkulə-je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adi d'ində-dé rəm, bá d'ogi-dé 'panè: «A pai ta kì ri Jeju gogi rangi al ngá.» Bè ngá bá d'in̄ə-dé d'adi d'ow.

⁴¹ Njékowkulə-je d'in̄ə 'boy-je kí njégangta-je lé 'teɛ ndaa-ti kì rɔnəl, kdotalə koo kí Lubə oo-dé adi n'toi dow-je kí n'asi kadi rɔsəl teɛ do-dé-ti kdo ta lə ri Jeju. ⁴² Kì ndo-é ndo-é ya njékowkulə-je d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju kí to Kristi* rəm, 'ndó né dow-je meɛ kəy-ti lə Lubə rəm, bá meɛ kəy-je-ti lə-dé ə d'in̄ə ta-é al.

6

Mbəti njékore kàdì njékowkulə-je

¹ Dokaglo-é-ti kinlé, kor njéndó né-je usi do madi-é-ti kì kete-kete rəmə, jipi-je kí njépata greki 'yun ta do jipi-je-ti kí 'pa ta Əbrə, kdotalə, ndo-é ndo-é ya kí d'isi 'ləbi né lé, dow ilə ká njéngowkoy-je-ti kí njépata greki lé al. ² Befa

* **5:42** 5:42 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé, 'ba njéndó né-je lay ya rɔ-dé-ti ə d'idə-dé 'panè: «Kadi je fá j'inə ta pa ta lə Lubə, kɔ təl kɔ ká ləbi nékusoti bəy lé, to né kí tuwə ra al. ³ Beba ngankɔ-ji-je, kadi 'mbəti dingəm-je siri dan-si-ti, kɔ kadi j'ulə kullə kin mee ji-dé-ti kadi 'ra. Ə à to dingəm-je kí dow-je 'pa ta lə-dé maji rəm, Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəm, fá à to dingəm-je kí d'ow kɔ gosi rəm bane tɔ. ⁴ Ngà je rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngə mee pa ta-ti kɔ Lubə, fá mee ndó dow-je ta-ti liə rəm tɔ.» ⁵ Ta kinlé, njékəwnə-je lay ya 'ndigi dɔ-ti. Beba 'mbəti-né Etiyən, kí to dow kí kadmee liə asi gaki, fá Ndil kí aa njay rusi mee-é rəm tɔ, fá 'mbəti Pilipi, kɔ Prokore, kɔ Nikanɔr, kɔ Timɔ, kɔ Parmenasi, kɔ Nikola kí to dow kí bebo Antiositi kí to jipi təl. ⁶ Ə 'ree sə-dé rɔ njékowkulə-je-ti. Dɛ 'pa ta kɔ Lubə kɔ ta lə-dé, fá d'ində ji-dé dɔ-dé-ti.

⁷ Ta lə Lubə sane kɔ lo-lo, fá kɔr njéndó né-je kí Jorijaləm ɔw kɔ kete ya par-par rəm, fá njégugnə-je lə Lubə nɔ ya d'adi mee-dé Jeju rəm tɔ.

Ta kí dɔ kuwə Etiyən-ti

⁸ Lubə ra maji kɔ Etiyən nɔ rəm, adi-é tɔgi adi ra-né nékɔji-je, kɔ né-je kí tɔ bəl-bəl dan dow-je-ti. ⁹ Beba ndɔ káre bə jipi-je kí nɔ-je kí d'i bebo Siren-ti, kɔ bebo Alegjandri-ti rəm, fá dɛ kí madi-je 'to jipi-je kí bebo Silisi-ti, kɔ dɛ kí mee be-je-ti kí donangi Aji-ti 'ree 'naji ta kɔ Etiyən. Dɛ kinlé, kəykəwnə lə jipi-je kí d'isi d'uwə dɔ-nɔ-ti lé, 'ba-é «kəykəwnə lə bə-je kí d'inə-dé taá ngá.» ¹⁰ Ngà dɛ d'asi kuwə-é kɔ ta al, kɔɔtalə to Ndil kí aa njay

bá adi-é gosi pa-né ta. ¹¹ Befa de d'adi là dingəm-je madi, adi ree 'təti-né ta ta-é-ti 'panè: «Etiyən lé, pa takəbi do Moiyiji-ti rəm, bá do Lubə-ti adi je ya j'oo kì mbi-ji.» ¹² De 'sulə kosi dow-je, kì 'ngatógi-je, kì njéndó dow-je ndukun-je, adi tɛɛ kì Etiyən busi d'uwə-é d'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ¹³ Bəy bá d'ow ree kì dow-je kí njétəti ta-je adi 'panè: «Dingəm kinlé, ndo-é ndo-é ya ɛ pa ta kí maji al do kəy-ti lə Lubə kí to lo kí aa njay kin rəm, bá ndo-é ndo-é ya ɛ pa ta kí maji al do ndukun-ti lə Moiyiji rəm tɔ. ¹⁴ J'pa bè kdo j'oo ta-é-ti panè: Jeju kí Najareti kinlé, à tɔɔ kəy lə Lubə kin kogi, bá à mbəl nékobe-je kí Moiyiji adi-ji kin rəm tɔ.» ¹⁵ Dow-je lay kí d'isi lo gangta-ti kinlé, d'oo Etiyən górá, rəmə d'oo kí takəm-é titi-nə kì takəm malayka bè.

7

Ta kər lə Etiyən

¹ Burə do njégugnə-je lə Lubə dəji Etiyən panè: «Se to bè ya tɔgrɔ-ti wa?» ² Etiyən ilə-ti panè: «Ngankɔ-m-je kì bəbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, ndoki isi donangi Mejopotami-ti. Loki ɛ ɔw isi donangi Kara-ti al ya bəy bá Lubə kí njəriɓa tɛɛ siə kɔy, ³ idə-é panè: “Inə donangi koji-i, kì noji-i-je burə lay kdo kadi ɔw donangi-ti kí m'a koji-i kin.” ⁴ Befa Abrakam inə-né donangi lə Kalde-je ɔw isi-né donangi Kara-ti. Go koy bəbi-é-ti, ngá bá Lubə adi-é ɔw isi donangi-ti kí bone isi-ti kin. ⁵ Né káre ya kàrè Lubə adi-é donangi-ti kinlé al. Lo kí tati-é asi kì da nja dow bè ya kàrè Lubə adi-é titi al.

Dokaglo-é-ti kinlé Abrakam oji ngon al bəy ya rəmə, Lubə un mindi-é panè n'a kadi-é donangi kinlé rəm, bá donangi-é lé à təl to néndubə lə nganka-é-je go-é-ti gogi rəm tɔ. ⁶ Ta kí Lubə pa adi Abrakam ón: “Nganka-i-je d'a kow do be mba-ti donangi-ti kí rangi, d'a ra-dé bə-ti rəm, d'a kulə kəm-dé ndoo bal busɔ*.” ⁷ Ngá bá ma Lubə ya m'a gangta do gin dow-je-ti kí njéra-dé bə-ti lé. Go-ti, d'a tɛɛ kɔ kadi d'ow 'pol-m donangi Kara-ti kinlé†.” ⁸ Beba Lubə adi Abrakam ganjangi kí kijə adi to né kí toji kulənoji kí tɔ dan-dé-ti de siə. Gin-é kin bá loki Abrakam oji Isaki adi ra ndo jinəy joo rəmə, ɛ ijə-é ganjangi; bə ya tɔ, Isaki ijə-né Jakobi ganjangi, bá Jakobi kàrè ijə-né ngan-é-je kí dogi gidi-é joo kí 'to ka-ji-je kí njékində gin Israyel-je lé ganjangi tɔ.‡»

⁹ «Ndəgi ka-ji-je lé, jangi ra-dé do Jojepi-ti adi 'ndogi-é kogi, ə njəndogi-é-je d'ow siə donangi Ejipti-ti. Ngá Lubə isi siə nati. ¹⁰ Jojepi lé, Lubə ɔr-é kogi dan kɔ-je-ti lay kí tɛɛ do-é-ti, bá adi-é gosi rəm, adi-é maji takəm Paraɔ-ti kí to ngar kí donangi Ejipti-ti rəm. Beba Paraɔ adi-é to gubərnər donangi Ejipti-ti rəm, adi-é ɔ be mee ndogɔ ngar-ti liə rəm tɔ. ¹¹ Bo ree usi donangi Ejipti-ti ya lay rəm, bá usi donangi Kana-ti lay rəm tɔ. Adi dow-je d'ingə kɔ na rəm, bá ka-ji-je kàrè d'ingə nékuso al rəm tɔ. ¹² Loki Jakobi oo kí gemɛ tɔ donangi Ejipti-ti lé, ɛ ulə ka-ji-je Ejipti-ti, kulə kí dɔsɔy. ¹³ Kulə kí njékungɔ-ti joo ngá bá Jojepi toji rɔ-é adi ngankɔ-é-je 'gə-é rəm, go-ti,

* **7:6** 7:6 Kgn 15:13-14 † **7:7** 7:7 Tɛt 3:12 ‡ **7:8** 7:8 Kgn 17:10,14.

Jojepi ɔw tɔji ngankɔ-é-je Paraɔ adi Paraɔ kàrè gə-né kí de 'to ngankɔ Jojepi-je bəy tɔ. ¹⁴ Bè ngá bá Jojepi ulə kulə ba bəbi-é Jakobi, kà ndəgi noji-é-je lay adi 'ree rɔ-é-ti. De lay 'to dow-je kɔrsiri gidi-é m̄. ¹⁵ Beba Jakobi ɔw isi dɔnangi Ejipti-ti sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né dɔnangi Ejipti-ti nɔɔ ya lay tɔ. ¹⁶ Ngá bá d'oy nin-dé d'ɔw 'dubi m̄e bə-ti kí Sisem, lo dɔbadi-ti kí ndɔki Abrakam ndogi kà là ji ngan lə Amɔr-ti kí to bəbi SisemŠ.»

¹⁷ «Kunmindì lə Lubə kí ndɔki un adi Abrakam lé, loki n̄ay ngosi kadi né-é ra-né rəmə, gin dow-je lə-ji d'oji-n̄a n̄a m̄e bə-ti kí Ejipti-ti, adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁸ Rəmə ngar kí rangi kí gə Jojepi al ree ɔ̄ bə dɔnangi Ejipti-ti. ¹⁹ Ə ngar-é kinlé ədi dow-je lə-ji, ra kəm ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njètɔgi-ti adi d'ɪ̄nə ngan-dé-je kí bər kadi d'oy kɔgi* . ²⁰ Dɔkaglo-é-ti kin bá d'oji-né Moiyiji kí to ngon kí kuré takəm Lubə-ti. 'Bɔyɔ Moiyiji n̄ay mutə m̄e kəy-ti lə bəbi-é. ²¹ Loki d'ɪ̄nə-é kɔgi ngá bá ngon lə Paraɔ kí dené un-é uti-é titi ngon m̄e-é b̄†. ²² Beba Moiyiji ndó-né né-je lay, kà négə-je kí dɔnangi Ejipti-ti adi təl to dow kí ɔw kà tɔgi m̄e ta pa-é-ti rəm, m̄e kullə ra-é-ti rəm.»

²³ «Ngà loki Moiyiji ra bal kɔrsɔ lé, tagir kɔw koo ngankɔ-é israyel-je ree dɔ-é-ti. ²⁴ Beba ɛ ɔw rəmə, da dɔ dow-ti kí Ejipti-ti kí a mbɔy ngon Israyel káre ə Moiyiji təl dow kí Ejipti-ti lé dal-né ba dingəm kí madi-é ra-é maji al lé. ²⁵ Moiyiji gir kí ngankɔ-é Israyel-je d'a gə kí Lubə à taa-dé kilə

Š 7:16 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57 * 7:19 7:19 Tɛt 1:8-22

† 7:21 7:21 Tɛt 2:1-10.

dé taá k̀ takul n'è, ya ngà dɛ 'gə ḱ bè kin al. ²⁶ Lo aa go-ti lé, Moiyiji oo ngan Israyel-je joo d'ə 'rɔ-
 na, beba ɛ sangi kadi n'gɔr-dé kadi lapiya tò dan-
 dé-ti adi ɛ panè: “Nam-je ḱ maji, səi 'toi ngankɔ-
 na-je, ngà 'rai-na maji al bè kɔo ri?” ²⁷ Ngà ɛ
 ḱ njèra madi-é maji al lé surə Moiyiji k̀ gogi ə
 panè: “Ná bá ində-i 'boy lə-ji rəm, njègangta lə-
 ji rəm wa? ²⁸ I 'ndigi tɔl-m titi ḱ tagnè 'tɔl-né
 dow ḱ Ejipti-ti lé bè tɔ wa?” ²⁹ Loki Moiyiji oo
 ta-je kin bè lé, ɛ ay ɔw isi dɔ be mba-ti dɔnangi-ti
 lə Madiə-je‡. Ɛ oji ngan-je ḱ dingəm joo lo-é-ti
 nɔɔŋ. ³⁰ Bal kɔrsɔ go-ti ngá bá malayka káre tɛɛ
 k̀ Moiyiji diləlo-ti kɔy, dan ndɔ pər-ti ḱ ɔ dan
 kam-ti bilim-bilim kàd̀ mbal Sinay-ti*. ³¹ Loki
 Moiyiji oo né kin bè lé, ndil-é tɛɛ say. Beba loki
 ɔti k̀ kete kɔo koo né lé maji bəy rəmə, ɛ oo
 ndi 'Babe idə-é panè: ³² “To ma Lubə lə ka-i-
 je, Lubə lə Abrakam, k̀ Isaki, k̀ Jakobi.” Rəmə
 Moiyiji bəl dadi par-par, adi ɛ ndigi koo né-é al
 ngá. ³³ Ngá bá 'Babe təl idə-é panè: “Tɔr saba
 nja-i-ti, kɔɔtalə lo ḱ i 'ə-ti kinlé to dɔnangi ḱ
 aa njay. ³⁴ M'oo k̀ ḱ dow-je lə-m d'isi d'ingə
 dɔnangi Ejipti-ti rəm, m'oo ká tumə-je lə-dé, bá
 m'ree kɔo taa-dé kilə-dé taá. Ḱ ngɔsnè-ti kin ya,
 m'ulə-i é 'ɔti 'ɔw dɔnangi Ejipti-ti.†”»

³⁵ «Moiyiji ḱ ndɔki ngan Israyel-je mbati-é
 'panè: “Ná bá ində-i 'boy lə-ji k̀ njègangta lə-
 ji” rəm wa lé, ɛ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-ti kɔo kadi
 to 'boy lə-dé rəm, njètaa-dé kilə-dé taá k̀ tógi

‡ 7:29 7:29 Dɔnangi Madiə lé tò dɔnangi Arabi-ti. § 7:29

7:29 Tɛt 2:11-22 * 7:30 7:30 Mbal Sinay lé, 'ba-é mbal Orəbi
 tɔ. † 7:34 7:34 Tɛt 3:1-10

lə malayka, kí ndóki tɛɛ siə kɔy dan kam-ti lé.
³⁶ To Moiyiji kinlé bá ɔr ngan Israyel-je donangi Ejipti-ti tɛɛ sə-dé. Ǝ ra né-je kí tò bəl-bəl kì né-je kí tɔji tógi Lubə donangi Ejipti-ti rəm, dan babo kasi-ti rəm, diləlo-ti rəm, bə-bə ya bal kɔrsɔ‡.
³⁷ To Moiyiji kinlé bá idə ngan Israyel-je panè: “Lubə à kadi-si njèpata kí ta-é-ti kí titi-nə sə-m mā Moiyiji bə, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya.Š”
³⁸ Moiyiji kinlé bá ndóki ɔ kì ngan Israyel-je nati loki 'kəw-né-nə diləlo-ti. Ǝ isi nati kì ka-ji-je rəm, ɛ ɔ kì malayka nati loki malayka 'pa-né siə ta do mbal Sinay-ti ə ɛ taa ta kí j'a kisi-né kì do-ji taá ji Lubə-ti adi-ji*. ³⁹ Ngà ka-ji-je 'ndigi təl rɔ-dé go ta-ti liə al, adi də mbati-é rəm, bá mɛɛ-dé to géréré do təl kow donangi Ejipti-ti gogi rəm. ⁴⁰ Beba də d'idə Arɔ 'panè: “Ra magi-je adi 'njiyə nɔ-ji-ti, kdɔtalə Moiyiji kí njètɛɛ sə-ji kɔgi Ejipti kinlé, j'gə né kí tɛɛ do-é-ti al.” ⁴¹ Ngá bá mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, də 'ra ngon mangi, d'ilə məsi nangi d'adi-é, bá 'ra rɔnəl do kullə ra jidé-ti kinlé†. ⁴² Ngà Lubə təl gidi-é adi-dé, inə-dé adi 'pole kadi-je, kì nɔy-je, kì kərwəi-je, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti lə njèpata-je kí ta Lubə-ti 'panè:

“Səi Israyel-je, bal kɔrsɔ kí səi 'rai diləlo-ti lé,

Səi iləi məsi dɔ-je nangi adi-mi wa?

Səi 'reei kì né-je adi-mi wa?

⁴³ Kəykubi lə magi kí 'ba-é Moloki rəm,

---

‡ 7:36 7:36 Tɛt 2:14; 7:3; 14:21. § 7:37 7:37 Det 18:15. * 7:38 7:38 Tɛt 19:1-20:17; Det 5:1-33 † 7:41 7:41 Tɛt 32:1

né kí sɛi adi to takəm magi kərwɛj lə-si kí ri-é lə
Rep̄á fá sɛi uti dɔ-si-ti.

Magi-je kinlé fá sɛi 'rai-dé kɔɔ kɔsi dɔ-si nangi
nɔ̄-dé-ti.

Beba m'a kɔw sə-si kadi 'rai bə gidi Babilɔn-ti
nu.‡”

44 «Diləlo-ti ndɔki lé, ka-ji-je d'ow k̄i kəy kí 'ra
k̄i kubi kí to lo kingə-n̄a k̄i Lubə. Lubə pa ta
k̄i Moiyiji ə un ndu adi-é kadi ra kəykubi lé adi
titi-n̄a kí ga-é kí oo lé ya bè to. 45 Ka-ji-je d'in̄ə
kəy kubi kinlé d'adi ka-ji-je kí njéree go-dé-ti to.
Dɛ kàrè loki Jojuwe ɔr nɔ̄-dé adi 'taa dɔnangi lə
gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ̄-dé-ti lé, dɛ d'ow
k̄i kəykubi lé kəm-dé-ti. Beba kəykubi lé tɔ dan-
dé-ti sar kaglo-ti lə Dabidi. § 46 Dabidi to dow kí
Lubə ra siə maji, ɛ dɔji kadi n'ra kəy kisi Lubə
lə Jakobi.* 47 Ngà to Salomɔ fá ra kəy-é lé adi
Lubə†. 48 Ngà Lubə kí njèkisi taá dɔrɔ-ti nu lé,
ɛ isi mee kəy-ti kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí
njèpata kí ta Lubə-ti pa ɛn:

49 ““Babe Lubə ya panè dɔrɔ to kalikɔbɛ lə-m,
ə dɔnangi to lo kungi nja-m,

Ngà se kəy kí titi-n̄a ban fá sɛi a rai kadi-mi wa?
Əse lo kí rá fá to lo taakoo lə-m wa?

50 Né-je kin ya lay lé, ma ya m'to njèra-dé k̄i ji-m
ya al wa‡?”

51 «Sɛi dow-je kí 'toi njédɔnga-je, k̄i
njémeɛndə-je, k̄i njémbibəy-je kan! Sɛi kí
njékɔsi ta Ndil kí aa njay sar bone! Sɛi 'titi-n̄a

‡ 7:43 7:43 Amo 5:25 § 7:45 7:45 Tɛt 25:9; 40 * 7:46 7:46
2Sa 7:1 † 7:47 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1 ‡ 7:50 7:50 Eja 66:1

kì ka-si-je lé bè tɔ! ⁵² Nà dan njépata-je kí ta Lubə-ti bá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al wa? Ta ree læ dow kí njururu lé, de kí 'to njépa ta-é kadi dow-je d'oo kete-kete lé, ka-si-je 'tol-dé. Ngà bone bè kinlé, dow kí njururu lé, e ya bá səi uni dɔ-é rəm, 'toli-é rəm tinŋ. ⁵³ Səi lé, ndukun kí Lubə adi-si kì kəm rəbi kí rɔ malayka-je-ti lé, səi 'teli rɔ-si go-ti al rəm. * »

Ta koy læ Etiyən

⁵⁴ Loki 'boy-je kí njégangta-je læ jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wəngi ra-dé n̄a adi 'tɔ gangi-dé mægəgə-mægəgə dɔ Etiyən-ti. ⁵⁵ Ngà Etiyən lé Ndil kí aa njay rusi m̄e-é, adi un kəm-é kí dɔrɔ-ti taá oo lo géréré rəmə, oo né riba læ Lubə rəm, oo Jeju a taá dɔ jikol Lubə-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Ngá bá e panè: «Yən, m'oo dɔrɔ tò tagra rəm, m'oo Ngon læ dow a taá dɔ jikol Lubə-ti rəm tɔ.» ⁵⁷ Ngà loki e pa ta kin bè lé, kosi dow-je 'tur kɔol boy-boy rəm, d'uti mbi-dé jigi-jigi ə 'ndàngi-n̄a giw kàdì káre kí dɔ-é-ti, ⁵⁸ 'ndɔr-é d'ɔw siə gidi bebo-ti ə 'tilə-é kì ər 'tol-é. Dow-je kí d'a lo-é-ti lé, 'tor kubi-je læ-dé d'ungi nangi nja basa-ti kí ri-é læ Sol, d'adi-é ngəm. ⁵⁹ Loki d'a 'tilə Etiyən kí ər lé, e pa ta kì Lubə panè: «'Babe Jeju, 'taa ndil-m kí rɔ-i-ti!» ⁶⁰ Go-ti ngá bá Etiyən tɔsi məkəji-é nangi nɔ boy panè: «'Babe, 'tidə majal kin dɔ-dé-ti al.†» Loki e pa ta-je kin bè rəmə, e uwə ta-é.

ŋ 7:52 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31 * 7:53 7:53 Gal 3:19; Əbr 2:2 † 7:60 7:60 Luk 23:34

8

Sol ulə kəm njékəwnə-je ndoo

¹ Sol ndigi kì dow-je dɔ tɔl-ti kí 'tɔl Etiyən.*

Dɔ ndo-é-ti kinlé, dow-je d'un kuti kulə kəm njékəwnə-je ndoo n̄a m̄eɛ be-ti kí Jorijaləm, adi njékəwnə-je lay ya 'sane-n̄a ki dɔnangi Jude-ti, kì dɔnangi Samari-ti. Ngà njékowkulə-je ya par bá 'n̄ay Jorijaləm. ² Loki Etiyən oy lé, dow-je kí njékilə kujì dɔ Lubə-ti, 'n̄ɔ-é n̄a bá d'un-é d'ow 'dubi-é.

³ †Sol uwə rɔ-é ngà kadi n'tɔɔ ko njékəwnə-je, ɛ ow kì m̄eɛ kəy m̄eɛ kəy ya tuwə dingəm-je kì dené-je ungi-dé dangay-ti†. ⁴ Ə də kí 'sane-n̄a lé, d'ow d'ilə mbeɣ Poyta kí Maji kì lo-lo.

Mbeɣ kilə lə Pilipi dɔnangi Samari-ti

⁵ Pilipi ow dɔnangi Samari-ti, m̄eɛ bebo-ti káre bè, ilə mbeɣ ta lə Kristi‡ adi dow-je. ⁶ Nékoji-je kí Pilipi ra ra lé, kosi dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, bá d'oo kì kəm-dé rəm. Beba ta-dé asi-n̄a adi 'yəl mbi-dé maji d'oo-né ta-je lə Pilipi. ⁷ Kdɔ dow-je n̄a ya ndil-je kí maji al 'tɛɛ m̄eɛ-dé-ti kɔgi kì n̄ɔ ta-dé-ti boy-boy, bá njérɔkoy mburuki-je, kì njéməti-je n̄a ya d'ingə lapiya rəm tɔ. ⁸ Beba rɔ dow-je nəl-dé n̄a m̄eɛ bebo-ti kinlé.

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dingəm káre bè kí 'fa-é Simɔ isi m̄eɛ bebo-ti lé n̄ɔɔ, isi ra mbəli adi ində dow-je kí Samari bəl-ti. Ɛ oo rɔ-é kì dow kí ngay. ¹⁰ Adi ngan-je kí sɛ rəm, dow-je kí tɔgi lay ya tagir lə-dé tò kì dɔ-é-ti ya sɛɛ. Ə 'panè: Dingəm kinlé

* **8:1** 8:1 Knj 22:20 † **8:3** 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † **8:3** 8:3 Knj 22:4; 26:9 ‡ **8:5** 8:5 Kristi lé kɔr m̄eɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

ow k̀i tógi lə Lubə ḱi 'ba-é tógi ḱi al dɔ lo. ¹¹ E ya b́a tagir lə-dé t̀ò k̀i dɔ-é-ti ya sɛɛ, kdɔtalə i low nu ya isi ra né mbəli-je liə k̀i né-je ḱi ində-né dow-je bəl-ti. ¹² Ngà loki Pilipi ilə mbe Poyta ḱi Maji ḱi sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, ḱi sobi dɔ ri Jeju Kristi rəm lé, de 'ndigi dɔ ta-ti liə. Dingəm-je k̀i dené-je ḱi 'ndigi dɔ ta-ti liə lé 'ra-dé batəm. ¹³ Simɔ lé ya k̀i dɔ-é k̀arè adi mɛɛ-é ta lə Pilipi adi 'ra-é batəm tɔ. E inə go Pilipi al. Loki e oo né-je ḱi toji tógi Lubə k̀i nékoji-je ḱi ra né lé, lo ta igi-é səl.

¹⁴ Beba loki njékwukulə-je lə Jeju ḱi d'isi Jorijalem d'oo poy dow-je ḱi dɔnangi Samari-ti ḱi d'adi mɛɛ-dé ta lə Lubə lé, de d'ulə Jə k̀i Piyər rɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki Piyər-je k̀i Jə d'ow 'teɛ Samari-ti rəmə, de 'pa ta k̀i Lubə kdɔtalə njékadmeɛ-je kdɔ kadi d'ingə Ndil ḱi aa njay. ¹⁶ Kdɔ dan-dé-ti lé dow k̀arè ya k̀arè, Ndil ḱi aa njay ree dɔ-é-ti al bəy, ngà batəm ya par b́a 'ra-dé k̀i ri 'Babe Jeju. ¹⁷ Beba Piyər k̀i Jə d'ində ji-dé dɔ-dé-ti rəmə, d'ingə Ndil ḱi aa njay.

¹⁸ Loki Simɔ oo ḱi njékwukulə-je lə Jeju d'ində ji-dé dɔ njékadmeɛ-je-ti adi d'ingə Ndil ḱi aa njay lé, e adi-dé là, ¹⁹ dəji-dé-né panè: «Adi-mi tógi kin tɔ, kdɔ kadi kinə m'ində ji-m dɔ dow-je-ti rəmə, d'ingə Ndil ḱi aa njay tɔ.» ²⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «Kadi là lə-i tuji sə-i nati. Kdɔtalə i gir ḱi kadkare lə Lubə lé, 'a ndogi k̀i là! ²¹ I lé, né lə-i k̀arè ya k̀arè goto mɛɛ né-ti kinlé rəm, b́a né ḱi usi-i-ti nè ya k̀arè goto rəm tɔ, kdɔ mɛɛ-i maji takəm Lubə-ti al. ²² 'Inə tagir lə-i ḱi maji al kin kɔgi, ə 'pa ta k̀i 'Babe é kinə lo-é t̀ò rəmə-je inə go kɔjra lə-i kɔgi adi-i. ²³ Kdɔtalə m'oo ḱi mɛɛ

kati bangi rusi mee-i rəm, bá né ra kí njururu al bindi-i bindi-bindi rəm tɔ.» ²⁴ Beba Simɔ lé idə Piyər-je kì J̄a panè: «Səi ya 'pai ta kì 'Babe kɔ ta lə-m, kɔ kadi né kí 'pai ta-é kinlé tɛɛ dɔ-m-ti al.» ²⁵ Loki Piyər-je kì J̄a 'pa ta kí dɔ 'Babe-ti rəm, d'ilə mbɛ ta liə rəm lé, 'təl d'ow bebo Jorijalɛm-ti gogi. Ta kɔw-dé ki bebo Jorijalɛm-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju taá-taá mee be-je-ti n̄a kí dɔnangi Samari-ti.

Pilipi kì njèrakullə lə ngar kí Etiyopi

²⁶ Malayka lə 'Babe idə Pilipi panè: «I taá 'ow kəl lo-ti kí bəə bè; dɔ rəbi-ti kí i bebo Jorijalɛm-ti ɔw kí Gaja kí to rəbi kí diləlo-ti.» ²⁷ Pilipi i tajinati nè ya ɔw tɔ. Dɔ rəbi-ti lé, ɛ ingə dingəm káre kí to dow kí Etiyopi. To dingəm kí 'tɔɔ gəm-é, to dow kí boy n̄a, njèrakullə kí boy lo ngəm né-ti lə ngar kí dené kí Etiyopi kí ri-é lə Kandasi, ɛ ɔw Jorijalɛm ɔw ɔsi dɔ-é nangi n̄ə Lubə-ti. ²⁸ Loki isi mee pusi-ti isi təl ki bee liə lé, ɛ isi ndó mbete lə Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti taá-taá. ²⁹ Ndil Lubə idə Pilipi panè: «Ow mbó pusi-ti kin.» ³⁰ Ə Pilipi ay ngɔdi ɔw rəmə, oo dɔ ta kí dingəm kí Etiyopi kin isi ndó mee mbete-ti lə Ejay njèpata kí ta Lubə-ti lé. Ə dəji-é panè: «Se i gə mee ta kí isi ndó kinlé maji wa?» ³¹ Beba dingəm lé ilə-é-ti panè: «Dow ɔr-m mee-é al ngà, m'a ra ban bá m'a gə mee-é wa?» E dəji Pilipi adi-é al isi mee pusi-ti mbó-é-ti. ³² Ta kí mee mbete-ti kí aa njay kí ɛ ndó lé ɔn:

«D'ow siə titi-n̄a kì bati kí d'isi d'ow siə lo təl d̄a-je-ti bè rəm,

ɛ pa ta al titi-nà k̀ì ngonbati k̀í ɔ̀ ta-é
mbó mbó dow-ti k̀í ɔ̀ tijə bəl-é bè.

³³ D'ulə rɔsɔl dɔ-é-ti k̀àrè dow ilə ká nàji-ti liə al
Dow à pa ta k̀í sɔbi dɔ nganka-é al,

kdɔtalə d'ində ngangi ndɔ liə dɔnangi-ti nèŒ.»

³⁴ Njèrakullə k̀í boy kinlé, dəji Pilipi panè:
«M'ra-i kɔgri ya, kadi 'idə-m se to ná bá njèpata
k̀í ta Lubə-ti kinlé pa ta liə bè wa? Ɛ pa ta k̀í
dɔ-é ɛ-ti ya əse pa ta k̀í dɔ dow k̀í rangi-ti wa?»

³⁵ Bəba Pilipi un ta ə ulə gin-é dɔ ta-ti k̀í mɛɛ
mbete-ti k̀í ɛ isi ndó lé bá idə-é-né Poyta k̀í Maji
lə Jeju. ³⁶ Dɛ d'un rəbi sar 'tɛɛ lo-ti madi k̀í man
tò-ti. Bəba njèrakullə k̀í boy lé panè: «'Oo bè,
man ó tò tin, ngà se ri bá ɔgi kadi m'ra batəm
wa?» ³⁷ [Pilipi idə-é panè: «Kinə i adi mɛɛ-i lay
Jeju lé, 'a ra batəm ya.» Bəba dingəm lé təl panè:
«M'adi mɛɛ-m k̀í Jeju Kristi to Ngon lə Lubə.»]

³⁸ Bəba ɛ un ndu adi pusi ɔ̀ nangi. Rəmə Pilipi
ɔw siə dan man-ti ɔw ra-é batəm. ³⁹ Ngà loki dɛ
'tɛɛ kəm man-ti rəmə, Ndil 'Babe un Pilipi ɔw
siə adi njèrakullə k̀í boy lé oo-é al, ngà ɛ un ta
rəbi liə ɔw k̀ì rɔnəl. ⁴⁰ Pilipi ubə rəmə ubə bebo
Ajoti-ti nɔ, ngá bá ilə mbɛ Poyta k̀í Maji taá-taá
mɛɛ bebo-je-ti lay ɔw njal tɛɛ-né bebo Sejure-ti.

9

Sol adi mɛɛ-é Jeju Kristi

Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16

¹ Dokaglo-é-ti kinlé, mɛɛ Sol tò səl dɔ k̀ɔ-ti k̀í
kadi n'adi njéndó né-je lə 'Babe rəm, dɔ təl-ti k̀í

kadi n'tol-dé rəm, adi ɔw rɔ burə dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə ² dəji-é mbete kɔw-né mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je kí mɛɛ ɓe-ti kí Damasi kadi kinə n'ingə dingəm-je əse dené-je kí d'un rəbi néndó kí sigi kin rəmə n'uwə-dé, n'tó-dé njim-njim, n'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti.* ³ Loki ɛ un rəbi ɔw tɛɛ ngɔsi kɪ bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, lo ɪ dɔrɔ-ti ndógi ree gəə dɔ-é sipi. ⁴ Ɛ tɛɛ usi nangi ə oo ndi dow pa siə ta panè: «Sol, Sol, kɔw ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» ⁵ Ɛ ilə-é-ti panè: «I to ná wa, 'Babe?» Ngá bá 'Babe panè: «To mə Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékatɪ kí 'tosi-né kuti-i lé, to kí 'njirə kuti-i ki gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya tɔ. Sol dadi par-par ə lo ta igi-é səl adi panè: 'Babe, ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Beba 'Babe idə-é panè]†: ⁶ Kí nè-ti kin ya, ɪ taá 'ɔw mɛɛ bebo-ti kin rəmə, d'a kidə-i né kí tò kadi 'a ra.» ⁷ Dow-je kí 'dan Sol lé, lo ta igi-dé səl adi 'təl d'ɔ dɔ-nɔ-ti ndingi; dɛ d'oo ndi dow, ngà daji rɔ-é bá d'oo al. ⁸ Sol ubə nangi ɪ taá lé, kəm-é tɛɛ maji ya, ngà koo bá oo-né lo al. Beba d'uwə ji-é 'ndɔr-é d'ɔw siə mɛɛ bebo Damasi-ti. ⁹ Ɛ oo lo al rəm, uso né al rəm, bá ɔy man al rəm ndɔ mutə.

Lubə ulə Ananiasɪ rɔ Sol-ti

¹⁰ Njəndó né káre bè ri-é lə Ananiasɪ, isi mɛɛ bebo Damasi-ti nɔɔ. Né ra-é tokɪ nɪ bè bá 'Babe ɓa-é panè: «Ananiasɪ!» Ɛ ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, m'ɔ nè.» ¹¹ Beba 'Babe idə-é panè: «Yən, 'ɪ taá

* **9:2** 9:2 Eja 30:21; Pa 27:11 † **9:5** 9:5 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

kalangi 'ow do rəbi-ti kí 'ba-é rəbi kí a njururu kin, rəmə 'ow meẽ kəy-ti lə Judasi ə 'dəji-é dow kí Tarsi‡ kí 'ba-é Sol; kdo Sol lé loki isi pa ta k̃i Lubə ¹² ə né ra-é to kí ni bè rəmə oo dingəm káre bè kí ri-é lə Aniasi t̃ẽ kəm-é-ti adi oo-é. E oo kí Aniasi lé ow kəy ə ində ji-é do-é-ti, kdo kadi kəm-é təl oo lo gogi.» ¹³ Ngà Aniasi idə 'Babe panè: «'Babe, dow-je ña ya d'or poy né-je kí maji al lay kí dingəm kin ra k̃i njékaa njay lə-i kí d'isi meẽ bebo Jorijalem-ti d'adi m'oo. ¹⁴ Ə dingəm kinlé, njékun do njégugnə-je ya d'adi-é tógi kadi ree nè uwə dow-je lay kí 'to njéba ri-i-je.» ¹⁵ Ngà 'Babe idə-é panè: «'Ōti 'ow. Kdo dingəm kinlé to dow kí m'mbəti-é kdo kadi ow pa ta lə-m adi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm, adi ngar-je rəm, bá adi Israyel-je rəm t̃. ¹⁶ Ma ya m'a toji-é k̃o-je lay kí à kingə kdo ta lə-m.» ¹⁷ Bè ngá bá Aniasi ōti ow. Ə loki ow meẽ kəy-ti rəmə, ində ji-é do Sol-ti bá panè: «Ngonk̃o-m Sol, 'Babe Jeju kí t̃ẽ sə-i busi do rəbi-ti loki isi ree lé, bá ulə-m, kdo kadi kəm-i oo lo rəm, bá kdo kadi Ndil kí aa njay rusi meẽ-i rəm t̃.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya né kí titi-ña k̃i ngoy kanji bè t̃ẽ kəm Sol-ti tusi nangi, adi kəm-é oo lo maji gogi. Beba ẽ i taá ə 'ra-é batəm ¹⁹ bá go-ti uso né ə tógi-é təl ree r̃o-é-ti gogi.

Sol ndó ta lə Lubə meẽ be-ti kí Damasi

Sol ra ndo s̃ẽ nati k̃i njéndó né-je kí meẽ be-ti kí Damasi, ²⁰ ya rəmə, ẽ un kuti pa ta lə Lubə meẽ kəykəwña-je-ti lə jipi-je panè: «Jeju lé, to Ngon lə Lubə.» ²¹ Dow-je lay kí d'oo ta-je liə lé,

‡ **9:11** 9:11 Tarsi to bebo lə donangi Silisi kí donangi Aji-ti, kí bone to Turki kin.

lo ta igi-dé səl adi 'panè: «Dingəm kan ya bá to njékulə kəm dow-je kí 'ba ri Jeju ndoo n̄a meē be-ti kí Jorijaləm lé al wa? E ra gosi ree nè kɔ̄ kuwə-dé tó-dé njim-njim kow sə-dé kadi njékun dɔ̄ njégugnə-je lə Lubə lé, al ya wa?» ²² Ngà Sol uwə rɔ-é ngà meē kadmeē-ti kɪ kete-kete, adi lo-é ndɔ̄ji jipi-je kí njékisi Damasi, adi dɛ̄ d'oo ta kí d'a pa siə al, kɔ̄talə ɛ̄ tɔ̄ji-dé adi 'gə kí Jeju lé ya to Kristi§ lé.

²³ †Asi ndo n̄a go-ti lé, jipi-je d'ɔ̄ji-n̄a ta kɔ̄ kadi 'tɔl Sol, ²⁴ ngà ta-é usi mbi-é-ti. Dɛ̄ d'ow mbing ya 'ngəm-é ndɔ̄-je kɪ kada-je tarəbi-je-ti kí ɔw meē bebo-ti kɔ̄ kadi n'toli-é. ²⁵ Ya ngà ndɔ̄ ya njéndó né-je d'adi-é isi meē jangá-ti bá d'ulə-é kɪ dɔ̄ bɔr d'adi-é ur nangi gidi be-ti ndaa-ti.*

Sol ɔw meē bebo Jorijaləm-ti

²⁶ Loki Sol ɔw meē bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ̄ sangi kɔ̄ kində rɔ-é nati kɪ njéndó né-je lə Jeju, ngà dɛ̄ lay ya 'bəl-é, kɔ̄talə dɛ̄ 'gir 'panè ɛ̄ to njéndó né lə Jeju kí tɔgrɔ-ti al. ²⁷ Ngà Barnabasi ɔw siə rɔ njékwukulə-je-ti lə Jeju, ə ɔr-dé poy koo kí Sol oo 'Babe dɔ̄ rəbi-ti, kɪ poy ta-je kí 'Babe idə-é, bá ɔr-dé poy mbē kí Sol ilə kɪ ri Jeju kɪ meē-é kí nda kay meē bebo Damasi-ti rəm tɔ. ²⁸ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Sol ində rɔ-é nati sə-dé ə lo lay kí d'ow-ti meē bebo Jorijaləm-ti lé, Pol ɔw sə-dé rəm, təl sə-dé rəm, bá ɛ̄ pa ta kɪ ri 'Babe kɪ meē kí nda kay-kay rəm tɔ. ²⁹ E pa ta kɪ jipi-je kí njépata grəki

---

§ 9:22 9:22 Kristi lé kor meē-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 2Kɔ 11:32,33 * 9:25 9:25 2Kɔ 11:32

rəm, ɛ naji-dé ta-ti rəm, rəmə de 'sangi kadi 'tol-é kogi. ³⁰ Loki njékadmɛɛ-je d'oo poy-é lé, d'ɔr Sol d'ow siə mɛɛ bebo Sejare-ti, ngá bá d'adi-é ɔw mɛɛ bebo Tarsi-ti.

³¹ Njékəwnə-je lay kí dɔnangi Jude-ti, kɪ dɔnangi Galile-ti, kɪ dɔnangi Samari-ti, d'isi kɪ lapiya rəm, bá 'ngə mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-dé; de d'ow kɪ kete-kete mɛɛ bəl 'Babe-ti rəm, bá Ndil kí aa njay ra sə-dé adi kɔr njékəwnə-je ɪ dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

³² Piyər ɔw kɪ dɔbe-dɔbe, beba ndɔ káre bè ɔw rɔ dow-je-ti kí 'to njékaa njay-je kí d'isi mɛɛ bebo Lida-ti. ³³ Lo-é-ti kinlé, d'ingə dingəm káre kí ri-é lə Ene, to njèrɔkoy mburuki adi tò nangi bal jinày joo. ³⁴ Piyər idə-é panè: «Ene, Jezu Kristi adi-i lapiya! 'I taá ə 'un né tò-i.» Rəmə tajinati nè ya Ene ubə nangi ɪ taá. ³⁵ Dow-je lay kí mɛɛ bebo Lida-ti, kɪ diləmbo-ti kí Sarɔ kí d'oo Ene lé, d'adi mɛɛ-dé 'Babe.

Dɔrkasi tɔsi ndəl

³⁶ Njéndó né kí dené káre bè isi bebo Jope-ti nɔɔ; ri-é lə Tabita (kɪ ta grɛki lé 'panè Dɔrkasi) ə kɔr mɛɛ-é to «kal.» ɛ to dené kí njèra maji nɔ rəm, to njèra kɪ njéndoo-je rəm tɔ. ³⁷ Mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, mɔy ra-é adi-é oy. Loki 'ndogi-é man rəmə, d'un-né d'ow d'ilə-é mɛɛ kəy-ti kí taá dɔ madi-é-ti†. ³⁸ Be kí Lida lé tò ngɔsi kɪ be kí Jope, beba loki njéndó né-je d'oo poy Piyər kí isi Lida rəmə, d'ulə dow-je joo rɔ-é-ti 'panè:

† 9:37 9:37 Knj 1:13

«Kogri ya, 'ree kalangi 'ingə-ji.» ³⁹ Beba Piyər i taá kalangi ya ɔw sə-dé. Loki ɛ ree tɛɛ lé, d'ɔr nɔ́-é d'ɔw siə mɛɛ kəy-ti kí tò dɔ madi-é-ti taá lé rəmə, njéngɔwkoy-je lay ya 'ree rɔ-é-ti kɪ nɔ ta-dé-ti, ə 'toji-é kubi kul-je kɪ kubi-je kí rangi kí Dorkasi oji adi-dé taá-taá, loki ɛ isi-né kɪ dɔ-é taá bəy. ⁴⁰ Piyər adi dow-je lay 'tɛɛ ndaa-ti bá ɛ ɔsi məkəji-é nangi pa ta kɪ Lubə, bəy ngá bá ɛ təl kəm-é ki rɔ nin-ti lé ə panè: «Tabita, i taá!» Rəmə Tabita tɛɛ kəm-é yərərə, ə loki oo Piyər lé, ɛ i isi taá. ⁴¹ Beba Piyər uwə ji-é adi-é i a taá. Ngá bá ɛ ba njékaa njay-je kɪ njéngɔwkoy-je ə toji-dé Tabita lé kəm. ⁴² Dow-je lay kí bebo Jope-ti ya ta-é usi mbi-dé-ti, adi dow-je nɔ́ d'adi mɛɛ-dé 'Babe. ⁴³ Piyər ra ndɔ nɔ́ Jope, mɛɛ kəy-ti lə Simɔ́ kí to njəkɔl ndaá.

10

Ta lə Piyər-je kɪ Kɔrnəy *Knj 11:5-17*

¹ Dingəm káre bè isi bebo Sejure-ti, ri-é lə Kɔrnəy, ɛ to njəkun dɔ kuti asgar-je bu kí 'ba-dé «asgar-je kí Itali.» ² Kɔrnəy lé, to dow kí njèkilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, to njèbəl Lubə rəm, bá dow-je lay kí mɛɛ kəy-ti liə kàrè bè ya tɔ. Njéndoo-je kí dan jipi-je-ti lé, taá-taá ya ɛ ra sə-dé maji nɔ́ rəm, to njèpata kɪ Lubə taá-taá rəm tɔ. ³ Loki kàdì təl rɔ-é adi à to kàdì mutə je bè lé, né ra-é toki nɪ bè, adi ɛ oo malayka lə Lubə yéréré kəm-é-ti, ree rɔ-é-ti ə ba-é panè: «Kɔrnəy!» ⁴ Kɔrnəy oo malayka lé géréré rəmə, ɛ bəl nɔ́ adi dəji-é panè: «Ri ra né wa, 'Babe?» Malayka lé, idə-é

panè: «Ta-je kí 'isi 'pa k̀ Lubə rəm, maji-je kí 'isi 'ra k̀ njéndoo-je lé, ɔw tɛɛ rɔ Lubə-ti ə mɛɛ-é ole dɔ-i-ti. ⁵ Beba kí ngɔsnè-ti kin ya, 'ulə dɪngəm-je mɛɛ ɓe-ti kí Jope, kɔ kadi d'ɔw 'ba Simɔ́ kí ri gaji-é lə Piyər d'adi-é ree. ⁶ Piyər lé, tò ɓe lə Simɔ́ kí to njèkɔl ndaá, kí kəy liə tò kàd̀ babo-ti ngɔsi kin.» ⁷ Loki malayka kí pa siə ta lé, ɔti ɔw bə ya rəmə, Kɔrnəy ɓa ngannjékullə-je liə joo rəm, ɓa asgar káre kí to njèkilə kuji dɔ Lubə-ti n̄a dan dɛ-ti kí d'isi gin tógi-ti liə, ⁸ adi 'ree ə ɔr-dé poy né-je kí ra né lé lay, ngá ɓá ulə-dé ɓebo Jope-ti.

⁹ Lo aa go-ti, loki ngannjékullə-je, d'usi rəbəə d'ɔw sar 'tɛɛ ngɔsi k̀ ɓebo Jope rəmə, Piyər al taá dɔ kəy dur dur-ti kɔ pa ta k̀ Lubə k̀ kàd̀ kí a jam dɔ ɓe-ti. ¹⁰ Bo ra-é adi ndigi kuso né. Ngá loki d'isi 'ra nékuso kɔ kadi-é ya ɓəy rəmə, né ra-é toki n̄i bə. ¹¹ E oo lo kí dɔrɔ-ti tò tagra, rəmə né kí titi-n̄a k̀ takubi kí tati pəl-pəl, ə 'tó kulə sul-é-je-ti sɔ lay, i taá isi risi k̀ donangi-ti. ¹² Dɔ-je lay kí nja-dé ra sɔ-sɔ, dɛ kí d'agi nangi, k̀ yəl-je kí 'nar taá 'tò mɛɛ takubi-ti lé, k̀ kuti-dé kuti-dé. ¹³ Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, i taá 'tɔl-dé 'uso!» ¹⁴ Ngá Piyər panè: «Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò n̄ɛ bə kinlé m̄a m'uso nja káre al*.» ¹⁵ Piyər oo ndi dow lé təl pa siə ɓəy panè: «Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo ki né kí tò n̄ɛ al ngá.†» ¹⁶ Né-é kinlé ree bə-bə nja mutə rəmə, lo-é-ti n̄ɔɔ ya təl ɔw dɔrɔ-ti gogi, ¹⁷ adi Piyər dɔji rɔ-é ta panè: «Né kí ra-m toki n̄i bə kinlé, kɔr mɛɛ-é to

* **10:14** 10:14 Mbl 11:1-47 † **10:15** 10:15 Mar 7:15

ri wa?» Ngà loki ɛ isi gir ta-é kɪ gir ya bəy rəmə, dingəm-je kí Kørnəy ulə-dé lé, d'ǎ 'dəji 'panè se kəy lə Simɔ̀ tò rá wa, ə 'ree d'ǎ takəy-ti ngosi ngá. ¹⁸ Dɛ 'ba ba kɪ ndi-dé kí boy 'dəji 'panè: «Lo kin ya b́a Simɔ̀ kí ri gají-é lə Piyər tò-ti lé al wa?» ¹⁹ Loki Piyər isi gir ta kí dɔ kor mɛɛ né-ti kí ra-é toki nɪ bə kinlé ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo bə, dingəm-je mutə d'ǎ 'dəji-i. ²⁰ 'I taá, 'risi nangi ə 'ow sə-dé, bɪ 'tadi ti-ti al, kɔ to mǎ ya b́a m'ulə-dé.» ²¹ Ngá b́a Piyər risi nangi ɔw rɔ-dé-ti idə-dé panè: «Yən, mǎ kí 'sangi-mi lé, ya ə m'ǎ tin. Ngà se səi 'reei ban wa?» ²² Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To Kørnəy njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu b́a ulə-ji. ɛ to dow kí njururu, to njəbəl Lubə, jipi-je lay ya 'pa ta kɪ dɔ-é-ti maji. Lubə adi malayka kí aa njay ree tɛɛ kɪ dɔ ta adi-é kadi ulə kulə ba-i kɔ kadi ɔw idə-é ta.» ²³ Bəba Piyər adi-dé 'tò kəy rɔ-é-ti nɔɔ ya.

Lo aa kɪ ndɔge ngá b́a Piyər usi rəbəə ɔw sə-dé. Njékadmɛɛ-je kí nǎ-je mɛɛ bebo Jope-ti 'dan-é.

²⁴ Lo aa go-ti, 'tɛɛ mɛɛ bebo Sejare-ti. Loki Kørnəy isi ngəbi-dé lé, ɛ ulə kulə ba noji-é-je, kɪ nam-é-je kí ɛ ndigi-dé nǎ. ²⁵ Loki Piyər ɔw kɔ kandi kəy go-dé-ti rəmə, Kørnəy tilə kəm-é, usi nangi nja-é-ti, ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti. ²⁶ Ngá Piyər uwə-é kɪ taá ə panè: «'I taá! Mǎ kàrè m'to dow madi-i tɔ.» ²⁷ Piyər pa siə ta taá-taá andi-né mɛɛ kəy-ti rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-nǎ nǎ. ²⁸ Ə ɛ pa sə-dé panè: «Səi 'gəi maji, ndukun lə-ji lé, ɔgi dow kí to jipi kadi ində rɔ-é nati kɪ dow kí to jipi al əse kadi ɔw mɛɛ kəy-ti liə. Ngà mǎ lé, Lubə

idə-m panè: “M'a koo dow kadi to dow kí maji al əse to dow kí tò n̄ɛ takəm-n'è-ti al.” ²⁹ Gin-é kin bá loki səi 'bai-mi lé, m'tadi ti-ti al ya m'ot̄i par m'ree-né tin. M'dəji-si se ri bá uləi-né kulə go-m-ti wa?»

³⁰ Ngá bá Kɔrnəy idə-é panè: «'Oo bè, bone, asi ndo so ngá, m'isi m'pa ta k̄i Lubə m̄ɛɛ kəy-ti lə-m k̄i k̄adi kí mutə kí losolo, rəmə tajinati nè ya dingəm káre kí ulə kubi kí ndóle k̄ey-k̄ey a n̄ɔ-m-ti, ³¹ idə-m panè: “Kɔrnəy, Lubə oo ndi-i, bá m̄ɛɛ-é ole do maji-je-ti kí isi ra k̄i njéndoo-je kin rəm to. ³² 'Ulə dow-je be-ti kí Jope, kdo kadi d'ow 'ba Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər d'adi-é ree. Ǝ tò m̄ɛɛ kəy-ti lə Simɔ́ kí to njəkɔl ndaá kí isi k̄adi babo-ti ngosi kin.” ³³ Beba kalangi bè ya m'ulə-né dow-je go-i-ti tin. Adi ree lə-i kinlé, maji n̄a. Kí ngosnè-ti kinlé, je lay ya j'isi n̄ɔ Lubə-ti nè, kdo koo ta-je lay kí 'Babe un ndu kadi 'pa adi-ji.»

Piyər ɔr ta m̄ɛɛ kəy-ti lə Kɔrnəy

³⁴ Piyər un ta panè: «Ooi maji, m'gə kí Lubə ɔr kəm dow al. ³⁵ Gin dow-je kí rá-rá ya lé, dow kí bəl Lubə rəm, ra né kí njururu lé, à nəl Lubə ya. ³⁶ Səi 'gəi maji, Lubə adi ta liə kí to Poyta kí Maji kí sobi do lapiya ow ro Israyel-je-ti k̄i takul Jeju Kristi. Ǝ ya to 'Ba dow-je lay‡. ³⁷ Né kí un kuti ra né dɔnangi Galile-ti, sar t̄ɛɛ-né dɔnangi Jude-ti go mbe-ti kí J̄a ilə sobi do batəm lé, səi 'gəi maji. ³⁸ Kəm rəbi kí Lubə adi-né Ndil kí aa njay rəm, adi-né tógi Jeju kí Najaret-ti lé, kàrè səi 'gəi maji to. Jeju kí ow k̄i be-be ra maji k̄i

‡ 10:36 10:36 Eja 52:7

dow-je, aji de kí d'isi gin tógi-ti læ Sú lé, kàrè səi 'gəi maji rəm tɔ, kdɔtalə Lubə nəy siə. ³⁹ Né-je lay kí Jeju ra meɛ be-je-ti læ jipi-je, kɪ né-je kí ɛ ra meɛ bebo Jorijaləm-ti lé, je joo kɪ kəm-ji, bá j'oo ta-é kɪ mbi-ji rəm tɔ. Ngà de 'bə-é kagdəsi-ti 'tɔl-é. ⁴⁰ Rəmə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ meɛ ndɔ kí njəkungi-ti mutə ə Lubə adi-é toji rɔ-é. ⁴¹ Rɔ dow-je-ti lay al, ngà rɔ-ji je-ti kí Lubə mbəti-ji kete kdɔ kadi j'to njəkɔr poy ta-je liə lé bá ɛ toji rɔ-é rɔ-ji-ti. Loki ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kàrè, je j'uso siə né nati rəm, bá j'ay siə nati rəm tɔ. ⁴² Beba ɛ un ndu adi-ji, kdɔ kadi j'ilə mbe j'adi dow-je 'gə kí Lubə ində-n'è kí njègangta dɔ dow-je-ti kí d'isi kəm rəm, dɔ de-ti kí d'oy rəm. ⁴³ Njépata-je kí ta Lubə-ti lay ya 'pa ta kí dɔ-é-ti 'panè: “Dow kí rá-rá kí adi-é meɛ-é lé, Lubə à kiŋə go majal-je liə kɔgi kadi-é kɪ takul ri-é.”»

Dow-je kí 'to jipi-je al kàrè d'ingə Ndil aa njay

⁴⁴ Loki Piyər isi pa ta bè-bè ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay risi ree dɔ dow-je-ti lay kí d'isi d'oo ta liə lé. ⁴⁵ Beba njəkadmɛɛ-je kí 'to jipi-je kí 'dan Piyər ree siə nati lé, ndil-dé tɛɛ say, kdɔtalə Lubə adi Ndil kí aa njay kadmɛɛ-ti, dow-je kí 'to jipi-je al tɔ. ⁴⁶ Kdɔ de d'oo ndi-dé kí d'isi 'pa ta kɪ ndɔ ta be læ dow-je kí rangi, bá 'tɔy Lubə rəm, ngà bá Piyər panè: ⁴⁷ «Dow-je kí d'ingə Ndil kí aa njay titi-nə sə-ji bè tɔ lé se dow à kɔgi-dé ra batəm kəm man-ti wa?» ⁴⁸ Ə Piyər lé, un ndu kadi 'ra-dé batəm kɪ ri Jeju Kristi. Go-ti, de dɔji-é kadi isi sə-dé kɪ mbɔr mɔki tá.

11

Piyər ɔr gin panjiyə-é adi njékəwnə-je kí bebo Jorijalem-ti

Knj 10:1-33

¹ Njékowkulə-je, kì njékadmee kí d'isi donangi Jude-ti, d'oo poy-é kí dɛ kí 'to jipi-je al ya kàrè 'taa ta lə Lubə tɔ. ² Ngà loki Piyər təl ree bebo Jorijalem-ti lé, njékadmee-je kí 'to jipi-je 'kəl siə 'panè: ³ «I 'ow mee kəy-ti lə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al ə 'uso sə-dé né!» ⁴ Beba Piyər ɔr-dé go né-je kí ra né lé berere-berere panè: ⁵ «Mə m'isi mee bebo Jope-ti, ə loki m'isi m'pa ta kì Lubə rəmə, m'tee m'usi ə né ra-m toki n̄ bè, adi m'oo né kí titi-nə kì takubi kí tati pəl-pəl kí 'tɔ kulə sul-é-je-ti sɔ lay, i dɔrə-ti risi ree njal rɔ-m-ti. ⁶ M'oo takubi lé géréré rəmə, m'oo dɔ-je kí njadé ra sɔ-sɔ, dɔ-je kí wale rəm, dɛ kí d'agi nangi rəm, bá yəl-je kí 'nar taá rəm tɔ. ⁷ Beba m'oo ndi dow idə-m panè: “Piyər 'i taá 'tol-dé 'uso!” ⁸ Ngà bá mə m'ilə-ti m'panè: “Kuy! 'Babe, né kí maji al əsə né kí tò n̄ bè kin ɔdi ta-m nja káre al.” ⁹ M'oo ndi dow bá dɔrə-ti ya bəy panè: “Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo ki né kí tò n̄ al ngá.” ¹⁰ Né kinlé tee bè-bè nja mutə, bá təl lay ɔw dɔrə-ti gogi. ¹¹ Rəmə lo-é-ti nè ya, dingəm-je kí mutə kí d'ulə-dé bebo Sejare-ti kadi 'ree rɔ-m-ti lé, 'ree d'ə takəy-ti kí m'isi-ti. ¹² Ə Ndil kí aa njay idə-m kadi m'ow sə-dé, b̄i kadi m'tadi ti-ti al. Beba ngankɔ-m-je kí meke kan, 'dan-m d'adi j'ow mee kəy-ti lə Kɔrnəy.» ¹³ Beba njəkəy lé ɔr-ji poy né kí ra né lé panè: «M'oo malayka ree

mɛɛ kəy-ti lə-m, idə-m panè: “Ulə kulə mɛɛ bɛ-ti kí Jope kadi d'idə Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər kadi ree. ¹⁴ Ɛ́ bá à kidə-i ta kí à kaji-né kì dɛ́ kí mɛɛ kəy-ti lə-i lay.” ¹⁵ Loki m'un gin pa ta lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti titi-nə́ kí ndoki ree-né dɔ-ji jəi-ti lo kulə gin-é-ti nɔ́ kinlé bè tɔ.* ¹⁶ †Beba mɛɛ-m ole-né dɔ ta-ti kí 'Babe pa panè: “Ja ra dow-je batɛm mani, ngà sɔ́i lé batɛm lə Ndil kí aa njay bá a rai.†” ¹⁷ Kinə Lubə adi-dé Ndil kí aa njay kadkare-ti titi kí ɛ́ adi-ji-né jəi kí j'adi mɛɛ-ji 'Babe Jezu Kristi bè tɔ lé, ma m'to nɔ́ bá kadi m'mbati go Lubə-ti wa?» ¹⁸ Loki d'oo ta-je kin bè lé, dɛ́ lay ya d'ilə mɛɛ-dé nangi pɔɔɔ, adi d'osi gají Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dow-je kí 'to jipi-je al ya kàrè, Lubə adi-dé tarəbi adi d'inə́ panjiyə-dé kí maji al kɔ́gi d'isi-né kəm sartagangi.»

Njékəwnə-je kí bebo Antiosi

¹⁹ †Kulə kəm-nə́ ndoo kí ulə gin-é dɔ koy Etiyən-ti lé, ra adi njékadmɛɛ-je 'sane-nə́. Dɛ́ kí madi-je d'ow njal 'tɛɛ bebo Penisi-ti, kì dɔnangi Siprə kí tò dan ba-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti tɔ; ə 'pa ta lə Lubə d'adi jipi-je ya par.‡ ²⁰ Rəmə njékadmɛɛ-je kí 'nə́-je kí dan dɛ́-ti kí 'to dow-je kí dɔnangi Siprə, kì bebo Sireɛ-ti d'ow bebo Antiosi-ti d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə 'Babe Jezu d'adi dow-je kí 'to grɛki-je tɔ. ²¹ Beba tógi 'Babe nə́y sə-dé adi dow-je nɔ́ ya d'inə́ panjiyə-dé-je kí maji al kɔ́gi ə d'adi mɛɛ-dé 'Babe. ²² Ə ta-é usi mbi njékəwnə-je-ti kí bebo Jorijalɛm-ti, adi

* **11:15** 11:15 Knj 2:1-4. † **11:16** 11:16 Knj 1:5 † **11:16** 11:16 Knj 1:5 † **11:19** 11:19 Knj 8:1-4 ‡ **11:19** 11:19 Knj 8:1

d'ulə Barnabasi d'adi-é ɔw njal bebo Antiosi-ti rɔ-dé-ti. ²³ Loki Barnabasi ɔw tɛɛ, b́a oo ramaji lə Lubə bè lé, rɔ-é nəl-é n̄a adi ulə dingəm mɛɛ-dé-ti lay kadi 'nam kàdì 'Babe-ti k̀i mɛɛ-dé kí káre-rè. ²⁴ Barnabasi lé to dow kí maji rəm, Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é rəm, b́a to njèkadmɛɛ kí n̄a rəm tɔ. Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree rɔ 'Babe-ti.

²⁵ Go-ti lé Barnabasi i ɔw bebo Tarsi-ti kɔɔ sangi Sol. ²⁶ Ngà loki ingə-é lé, adi-é ree siə bebo Antiosi-ti. Ə də joo lay ya 'ra bal káre nati k̀i njékəwn̄a-je lo kingə-n̄a-je-ti lə-dé ə kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya də 'ndó-dé né. Mɛɛ bebo Antiosi-ti lé b́a to loki dɔsɔy saki-saki kí 'ba njéndó né-je lə Jeju «njékun go Kristi.» ²⁷ Dɔgangi ndɔ-é-je-ti kinlé, njépata-je kí ta Lubə-ti d'i bebo Jorijalɛm-ti d'ɔw bebo Antiosi-ti. ²⁸ †Ndil kí aa njay tɛɛ k̀i dɔ ta adi dow káre dan-dé-ti kí ri-é lə Agabusi adi panè: Bobo à kusi dɔnangi-ti nè lay. Rəmə, bo lé usi bal kɔbe-ti lə ngar Klodi ya tɔŃ. ²⁹ Beba njéndó né-je d'un ndu-dé kadi n̄a-n̄a ya adi né kí go nékingə-é-ti kadi d'ulə-né kí kadkare-ti kadi ra k̀i njèkadmɛɛ-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti. ³⁰ Də 'mbɔ kadkare-je lé, d'ulə-né Barnabasi-je k̀i Sol rɔ 'ngatógi-je-ti kí dɔnangi Jude-ti.

12

Koy Jaki, k̀i kuwə Piyər dangay-ti

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ngar Erodì un kuti kulə kəm dow-je madi dan njékəwnə-je-ti ndoo. ² Beba ɛ adi 'tɔl Jaki* kí ngonkɔ Jə kì kiyəɔ. ³ Loki oo kadi né kí n'ra kin nəl jipi-je n̄ə lé, ɛ adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti tɔ. Ndɔ-é-ti kinlé, to ndɔ ra n̄əy kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti†. ⁴ Loki Erodì adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti lé, ɛ ɔy asgar-je sɔ-sɔ kuti sɔ adi 'ngəm ta-é, kdɔtalə ɛ gir kadi n'gangi ta dɔ-é-ti ndaa-ti takəm kosi dow-je-ti go ra n̄əy Paki-ti. ⁵ Loki Piyər ɔ kəy dangay-ti lé, njékəwnə-je 'pa ta kì Lubə kì rɔ tungə-dé ya par-par kdɔ ta liə.

Tɛɛ dangay-ti lə Piyər

⁶ Ndɔɔ bə, kadi lo aa ə Erodì à tɛɛ siə dan dow-je-ti kdɔ gangta dɔ-é-ti lé, Piyər tò bi mbunə asgar-je-ti joo. D'ilə Piyər sil rəm, bá njéngəm takəy dangay-je 'ngəm rəm tɔ. ⁷ Rəmə kəm kí kində jipi bə ya malayka lə 'Babe tɛɛ kɔy ə loki Piyər tò-ti lé ndógi doo, ngá bá Malayka lé ində kàdì Piyər də-də ndəl-é-né panè: «I taá kalangi!» Rəmə sil kí ji-é-ti lé ɔy wɔgrɔ-wɔgrɔ. ⁸ Ngá bá malayka lé idə-é panè: «'Un ndaá dɔɔ bədi lə-i 'dɔ-né bədi-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-ti.» Piyər ra titi kí ɛ idə-é-né, ngá bá malayka lé təl idə-é panè: «'Ulə kubi kul lə-i ə 'un go-m.» ⁹ Piyər tɛɛ kəy dangay-ti njiyə go malayka-ti. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí tɔgrɔ-ti al. ɛ gir panè to ni. ¹⁰ Loki d'ində ta njéngəm takəy dangay-je kí dɔsəy 'gangi, 'ree d'ində kí njékungi-ti joo 'gangi, 'ree 'tɛɛ tarəbi-ti kí 'ra kì ngow là kí to

* **12:2** 12:2 ɛ kinlé, to Jaki kí ngon lə Jebede. † **12:3** 12:3 Tɛɛ 12:1

tarəbi kí ow ki mee bebo-ti rəmə, tarəbi-é lé tee nɔ̄-dé-ti k̄i do rɔ-é ya, adi 'tee ndaa-ti d'un rəbi k̄are bè d'isi d'ow rəmə, malayka lé, igi yom go Piyər-ti.

¹¹ Ngá bá kəm Piyər ijə yərərə adi panè: «Kí nè kin bəy bá m'gə maji kí to 'Babe ya ulə malayka liə adi ree ɔr-m ji ngar Erodi-ti rəm, ɔr-m mee né-je-ti kí maji al lay kí jipi-je 'ndigi ra sə-m rəm tɔ.»

¹² Loki kəm Piyər ijə do rɔ-é-ti maji lé, ɛ ow be lə Mari kí kɔ̄ Jə. Jə lé, ri gají-é lə Marki. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə be lə Mari lé, d'isi 'pa ta k̄i Lubə. ¹³ Loki Piyər ree tee takəy-ti ɔ̄ ində takəy rəmə, ngonnjékullə kí dené kí 'ba-é Rodi ree kɔ̄ koo. ¹⁴ Ngá loki ɛ ree bá oo ndi Piyər gə rəmə, rɔ-é nəl-é n̄ə adi ɔr takəy al, ngà təl k̄i ngodi ow idə-dé panè Piyər ɔ̄ ndaa-ti takəy-ti nɔ̄ɔ. ¹⁵ Rəmə d'ilə-é-ti 'panè: «Dɔ-i ində-i wa!» Ngà ɛ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá bá de 'panè: «À to malayka liə je bè.» ¹⁶ Ngà Piyər ində takəy par-par. Beba loki 'ree 'tee takəy bá d'oo-é rəmə, lo ta igi-dé sól. ¹⁷ Piyər ra ji-é kəngi-dé-né kadi 'pa ta al, ngá bá ɛ ɔr-dé poy né kí 'Babe ra bá ɔr-é-né kəy dangay-ti tee-né siə ndaa-ti lé. ɛ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jaki-je‡ k̄i ndəgi njékadmee-je.» Ngá bá ɛ tee ow lo kí rangi-ti bəy. ¹⁸ Loki lo aa lé, asgar-je d'ow do-nə-ti wúr-wúr adi 'dəji-nə 'panè se ri bá tee do Piyər-ti lé wa? ¹⁹ Beba Erodi adi d'ow 'ndole-é, ngà d'ingə-é al. ɛ ba asgar-je kí njéngəm takəy-je lé dəji-dé ta ə un ndu kadi 'təl-dé. Go-ti, Erodi

‡ 12:17 12:17 Jaki kinlé, to ngonkɔ̄ Jeju. Gal 1:19

ĩ dɔnangi Jude-ti ɔw isi bebo Sejare-ti asi dɔkaglo sɛ bəy.

Koy lə ngar Erodı

²⁰ Ta tò dan Erodı-ti dɛ kì dow-je kí dɔnangi Tir-ti, kì dow-je kí dɔnangi Sidɔ-ti. Beba dɛ d'adi ta-dé asi-nɔ kadi 'ree d'ingə Erodı. Loki dɛ 'ndogi mɛɛ Blastusi kí to gɔɔ kì njèkində kəm-é go né-je-ti lə ngar Erodı lé, dɛ d'ɔw 'dəji ngar kadi d'ulə siə noji nati, kdɔtalə bɛkɔ liə bá to lo kingə nékuso lə-dé. ²¹ Erodı ɔr ndɔ ulə-né kubi ngar liə rɔ-é-ti, ə isi dɔ kalikɔbɛ-ti liə, bá pa ta-je kí ngɔ-nga kì kosi dow-je. ²² Rəmə dow-je 'tɔy-é mbiti-mbiti 'panè: «Kay! Kin to ndi magi ɔn bi, to ndi dow al!Ş» ²³ Ngá bá lo-é-ti nɔɔ ya malayka lə 'Babe ində Erodı ɔji-é, kdɔtalə Erodı nàji rıba kì Lubə, beba tajinati nè ya kode-je d'ində-é d'adi-é oy.*

²⁴ Ngà ta lə Lubə sane ɔw kì kete-kete. ²⁵ Loki Barnabasi-je kì Sol 'tɔl ta kullə lə-dé kí mɛɛ bebo Jorijalem-ti lé, dɛ d'adi Jɔ kí ri gajı-é lə Marki lé, tɔl sə-dé nati.†

Mba kí dɔsɔy kí Pol ɔw kdɔ mbɛ Poyta kí Maji

13

Njékəwnɔ-je d'ində Barnabasi kì Sol tagay kdɔ kullə lə Lubə

¹ Dan njékəwnɔ-je-ti kí bebo Antiosi-ti lé, njépata-je kí ta Lubə-ti, kì njéndó dow-je

Ş 12:22 12:22 Ejk 28:2 * 12:23 12:23 Dan 5:20 † 12:25 12:25 Knj 11:30

ndukun-je kí d'isi mbunə-dé-ti ɛn: Barnabasi rəm, Simiyɔ kí 'ba-é dow kí ndul rəm, Lusiyusi kí bebo Sirɛn-ti rəm, Manayɛn kí d'uti-é nati kɪ Erodɪ kí njèkɔbe rəm, bá Sol rəm tɔ*. ² Beba ndɔ káre bè kí d'isi 'pole 'Babe bá d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy d'isi 'pa ta kɪ Lubə lé, Ndil kí aa njay idə-dé panè: «Ori Barnabasi-je kɪ Sol indəi-dé tagay adi-mi, kɔ kullə kí m'ba-dé kɔ lé.» ³ Loki d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy 'pa ta kɪ Lubə lé, de d'ində ji-dé dɔ-dé-ti bá d'inə-dé kadi d'ow.

Barnabasi-je kɪ Sol dɔnangi Siprə-ti

⁴ Ndil kí aa njay ulə Barnabasi-je kɪ Sol adi d'ow Selesi-ti ngá bá d'al bato d'ow dɔnangi Siprə-ti. ⁵ Ngá loki 'teɛ bebo Salamin-ti lé, de 'pa ta lə Lubə mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je. Ngonnjèkullə lə-dé Jə Marki ɔw sə-dé nati. ⁶ Loki d'ində dɔnangi Siprə kí tò dan ba-ti 'gangɪ lé, d'ow njal bebo Paposi-ti. Lo kin-ti lé, d'ingə mbəli káre kí 'ba-é Bar Jeju. ɛ to jipi ə oo rɔ-é kɪ njəpata kí ta Lubə-ti rəm, ⁷ bá to njèkisi dɔ ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Serjiyusi Polusi kí to dingəm kí njènégə rəm. Gubərnər lé, adi 'ba Barnabasi-je kɪ Sol kɔ ɛ ndigi koo ta lə Lubə. ⁸ Ngá dow káre bè kɪ to mbəli, ri-é lə Elimasi kɪ ta grɛki, bá ndigi al, adi ɛ sangɪ kadi n'təl dɔ gubərnər dɔ kadmɛɛ-ti liə. ⁹ Beba Sol kí 'ba-é Pol kí Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é lé oo-é ngəti-ngəti†, ¹⁰ bá idə-é panè: «I dingəm kí kədi ta kɪ né ra kí go rəbi-é-ti al ya rusi mɛɛ-i, i ngon lə Sú, njèkosi

* **13:1** 13:1 Luk 3:1 † **13:9** 13:9 Knj 22:27

ta né-je lay kí to né kí njururu. I lé, ndo kí rá-ti bá 'a taakoo ta tuji kɔjra-je-ti lə 'Babe kí to kɔjra-je kí njururu kinlé wa? ¹¹ Yən, kí ngosnè-ti kin ya, 'Babe à kində-i kɔji-i ə kəm-i à too, adi 'a koo ndógi kàdì al ya dɔkaglo asi tati.» Beba tajinati nè ya lo ndul kəm Elimasi-ti ndj-ndj, adi mam lo ba-ba sangi-né dow kadi ndor-é. ¹² Loki Gubərnər oo né kí ra-né kinlé rəmə, adi meɛ-é, kdotalə néndó kí sobi do 'Babe lé, ɔr ndil-é.

Pol ndó ta lə Lubə bebo Antiosi kí tò donangi Pisidi-ti

¹³ Pol kì madkullə-je liə d'al meɛ bato-ti kí bebo Paposi-ti, d'ow bebo Pərje-ti kí tò donangi-ti kí Pampili. Jə tusi-dé inə-dé lo-é-ti kin, ə təl ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi‡. ¹⁴ De d'i bebo Pərje-ti, d'ow bebo Antiosi-ti kí tò donangi Pisidi-ti. Rəmə d'ow kəykəwnə-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə jipi-je ə d'isi lo-é-ti nɔɔ. ¹⁵ Loki 'ndó mbete ndukun lə Moiyiji rəm, bá 'ndó mbete lə njépata kí ta Lubə-ti rəm lé, njékun do kəykəwnə lə jipi-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, kinə ɔwi kì ta madi kdo kadi uləi-né dingəm meɛ njékəwnə-je-ti rəmə, tarəbi tò tagi kadi 'pai.» ¹⁶ Beba Pol j taá yəki ji-é adi d'isi selele bá panè: «Səi Israyel-je rəm, səi kí 'bəli Lubə rəm, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! ¹⁷ Lubə lə gin dow-je lə-ji kí 'to Israyel-je mbəti ka-ji-je. E adi kər-dé usi do madi-é-ti, loki d'isi-né be mba-ti donangi Ejipti-ti, bá adi-dé 'teɛ kogi donangi-ti kinlé kì takul tógi-é kí nɔ. ¹⁸ E ul-dé asi bal kɔrsɔ diləlo-ti§. ¹⁹ Bəy bá

‡ 13:13 13:13 Knj 12:12 § 13:18 13:18 Tət 1:7; 12:51; Det 1:31.

ɛ tɔɔ ko gin dow-je siri dɔnangi Kana-ti ɔ tɔl kɪ dɔnangi lə-dé adi dow-je liə néndubə-ti*. 20 Né-je kin lay lé, ra né asi bal busɔ kɪ kormj je bè.»

«Go-ti gogi bá, ɛ ində njégangta-je adi ka-ji-je sar tɛɛ-né kaglo-ti lə Samiyel kí to njèpata kí ta-é-ti.† 21 Ngá bá de 'dəji ngar, bá Lubə adi-dé Saul kí ngon lə Kisi kí to kí gin koji-ti lə Benjameɛ adi ɔ be dɔ-dé-ti bal kɔrsɔ. 22 Ngà go-ti gogi, loki Lubə mbati Saul lé, ɛ adi Dabidi to ngar lə-dé. Ta kí Lubə pa dɔ Dabidi-ti éñ: “Mɔ m'ingə Dabidi, ngon lə Jese, kɪ dow kí mɛɛ-m ndigi, ɛ à ra né-je lay kí mɛɛ-m ndigi.‡” 23 Gin ka-ti lə Dabidi lé, bá Lubə adi d'oji Jeju kí to njékaji Israyel-je, titi kí ɛ un-né mindi-é kete lé. 24 †Kete nɔ ree Jeju-ti lé, Jɔ ilə mbɛ adi gin Israyel-je lay kadi 'ra batem kɔɔ kadi toji kinə kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. 25 †Ngà dɔkaglo-ti kí Jɔ tɔl ta kullə liə lé, ɛ panè: “M'to dow kí səi 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bè, ɛ kí à ree go-m-ti lé, kulə saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.§”»

26 «Ngankɔ-m-je, səi kí 'toi nganka Abrakam rəm, de kí dan-si-ti nè kí 'bəl Lubə rəm lé, jɔi ya bá ta kaji kinlé sobi dɔ-ji. 27 Kɔɔ dow-je kí bebo Jorijalem-ti kɪ 'boy-je lə-dé lé, 'gə Jeju al rəm, bá ta-je lə njèpata-je kí ta Lubə-ti kí dow-je 'ndó kɪ ndɔ taakoo-je lə jipi-je lay-lay kinlé kàrè 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ. Ta kí de 'gangi dɔ Jeju-ti kin,

* 13:19 13:19 Det 7:1; Joj 14:1 † 13:20 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20
‡ 13:22 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 13:14; Pa 89:21. † 13:24
13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † 13:25 13:25 a Jɔ 1:20; b Mat 3:11; Mar
1:7; Luk 3:16; Jɔ 1:27 § 13:25 13:25 Jɔ 1:20,27; Mat 3:11; Luk
3:16

de 'ra d'adi ta-je lay kinlé né-é ra-né né to. ²⁸ †De d'ingə ta kí asi koy-é al, ya 'dəji Pilati kadi adi 'təl-é. ²⁹ †Ngà loki de 'ra siə né-je lay kí 'ndàngi meḡ mbete-ti kí aa njay sobi-né do-é lé, de d'or-é kagdəsi-ti d'ow 'dubi-é.* ³⁰ Ngà Lubə adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ. ³¹ †De kí d'j̄ siə donangi Galile-ti 'dan-é d'ow siə bebo Jorijalem-ti lé, ɛ tɛɛ sə-dé busi-busi ya asi ndo n̄a. De lé bá bone bè 'təl 'to njépata-je liə kadi dow-je kí to Israyel-je.»

³² «Je kàrè, j'ree j'ilə mbe Poyta kí Maji kinlé j'adi-si j'panè: Kunmindì kí Lubə un adi ka-ji-je lé, ³³ ɛ adi né-é ra né do-ji-ti, j̄əi nganka-dé-je, k̄i takul tosi kí ɛ adi Jeju tosi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí 'ndàngi-né ta-é meḡ mbete Pa-je-ti lo k̄or-é-ti kí joo 'panè:

“I 'to Ngon-m, bone M̄a ya m'to B̄obi-i.”»

³⁴ «Tosi kí Lubə adi Jeju tosi ndəl ində lo tɛɛ lé, ɛ adi-é tɛɛ k̄do kadi ndum goḡi al ngá lé bá pa-né panè:

“M'a kadi-si né-je kí aa njay
kí m'un mindi-m do-ti, m'adi Dabidi.
To kun mindi kí m'a do-ti njàngi.”»

³⁵ «Gin-é kin bá Lubə pa-né meḡ mbete-ti kí rangi b̄əy panè:

“I 'a kinə-m m̄a dow lə-i kí m'aa njay kadi
m'ndum al†.”

† **13:28** 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; J̄a 19:15

† **13:29** 13:29 Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; J̄a

19:38-42 * **13:29** 13:29 Mat 27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50;

J̄a 19:15. † **13:31** 13:31 Knj 1:3 † **13:35** 13:35 Pa 16:10; Eja 55:3

³⁶ «Dabidi lé, loki e ra kullə kaglo-ti liə təl-né ta kəjra-je lə Lubə lé, oy adi 'dubi-é mbó ka-é-je-ti ə e ndum‡. ³⁷ Ngà e kí Lubə adi-é təsi ndəl ində lo tɛɛ lé, ndum al. ³⁸ Beba ngankɔ-m-je, kadi 'gəi maji, to takul Jeju lé bá j'ilə-né mbe kinə go majal-je lə-si kogi ³⁹ rəm, bá né-je lay kí ndukun lə Moiyiji asi kɔr ta-é dɔ-si-ti al lé, nǎ-nǎ kí adi mɛɛ-é Jeju lé, ta-é ɔr dɔ-é-ti kogi lay rəm tɔ. ⁴⁰ Beba ooi go rɔ-si maji, kadi né-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa d'adi-si kinlé tɛɛ dɔ-si-ti al. Dɛ 'panè:

⁴¹ “Ooi maji, səi njénədi dow-je, adi ndil-si tɛɛ say ə igi yom.

Kdotalə m'a ra né káre dɔkaglo-ti lə-si nè ya.

Né kí m'a ra lé, lé dow ɔr-si poy-é ya kàrè

a kooi ki ta kí tɔgrɔ-ti al§!”»

⁴² Ngà loki Pol-je kɪ Barnabasi 'tɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé kadi 'təl 'ree kɪ ndɔ taakoo kí gogi rangi kadi 'pa gə ta kinlé, d'adi-dé bəy.

⁴³ Ngà go kəw-nə-ti lé, jipi-je kɪ jipi təl-je kí 'to njékilə kuji dɔ Lubə-ti nǎ ya d'un go Pol-je kɪ Barnabasi. Pol-je lé, d'oji sə-dé ta rəm, bá d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti, kdɔ kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti rigi-rigi ya.

⁴⁴ Ndɔ taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mɛɛ bebo-ti 'kəw-nə nǎ ya kdɔ koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je nǎy nǎ al. ⁴⁵ Ngà loki jipi-je d'oo kosi dow-je kin bè lé, jangi ra-dé nǎ adi 'pa takɔbi kɪ Pol 'mbati-né ta liə. ⁴⁶ Beba Pol-je kɪ Barnabasi d'idə-dé ta kɪ mɛɛnda kay 'panè: «Ooi bè, səi

‡ 13:36 13:36 1Ng 2:10 § 13:41 13:41 Aba 1:5

bá lé, tò kɔɔ kadi toki pa ta læ Lubə kadi-si kete moki. Ngà kosi kí səi ɔsi ta lé ngərəngi ə səi ya ooi rɔ-si ki dow-je kí 'tuwə kiskəm kí sartagangi kin al ngá lé, bá jẹ j'təl-né kəm-ji rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al tin. ⁴⁷ Beba né kí 'Babe un ndu dɔ-ti kadi j'ra ɔn:

“Mą m'ində-i kadi 'to londógi læ gin dow-je kí 'to jipi-je al.

Kɔɔ kadi ɔw kì ta kaji njal 'tɛɛ-né ngangì dɔnangi-ti*.”»

⁴⁸ Ngà loki dɛ kí 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, rɔ-dé nəl-dé adi 'piti ta læ 'Babe Lubə. Dɛ kí kiskəm kí sartagangi tò kɔɔ ta læ-dé lé, 'təl njékadmɛɛ-je.

⁴⁹ Beba ta læ 'Babe sane kì go dɔnangi læ-dé kin lay. ⁵⁰ Ngà jipi-je 'sulə dené-je kí 'to jipi təl-je kí 'to dow-je kí boy-boy rəm, 'sulə dow-je kí boy-boy kí mɛɛ bebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je kì Barnabasi ndoo, bá 'tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti læ-dé rəm tɔ.

⁵¹ †Beba Pol-je kì Barnabasi 'tində kodi kí nja-dé-ti ki dɔ-dé-ti ə d'ɔti d'ɔw bebo Ikoniyoɔm-ti. ⁵² Ngà njéndó né-je kí mɛɛ bebo Antiosi-ti lé, rɔ-dé nəl-dé ną rəm, bá Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-dé rəm tɔ.

14

Pol kì Barnabasi d'ɔw bebo Ikoniyoɔm-ti

¹ Pol-je kì Barnabasi d'ɔw kəykəwną-ti læ jipi-je kí mɛɛ bebo Ikoniyoɔm-ti tɔ. Dɛ 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je kì grɛki-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mɛɛ-dé Jeju. ² Ngà dow-je kí ną-je dan

* **13:47** 13:47 Eja 49:6 † **13:51** 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

jipi-je-ti kí 'to njémeëndə-je lé, 'sulə dow-je kí 'to jipi-je al kadi 'ra njékadmeɛ-je maji al. ³ Pol-je kɪ Barnabasi d'isi meɛ bebo Ikoniyɔm-ti ndɔ asi ta-ti bəy. Dɛ d'ində meɛ-dé dɔ 'Babe-ti adi 'pa ta kɪ meɛnda kay. Beba 'Babe adi-dé tógi adi 'ra-né né-je kí tò bəl-bəl, kɪ né-je kí tɔji adi dow-je 'gə kí ramaji lə Lubə kí Pol-je kɪ Barnabasi d'ilə mbe-é lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ⁴ Beba kosi dow-je kí meɛ bebo-ti 'gángi-nə lo joo: Dɛ kí nə-je d'ə go jipi-je-ti, ngà dɛ kí dan-ti-je d'ə go njékowkulə-je-ti tɔ. ⁵ Jipi-je kɪ dow-je kí 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati kɪ 'boy-je lə-dé, kɔ kadi d'adi kɔ Pol-je kɪ Barnabasi rəm, kɔ kadi 'tilə-dé kɪ ər 'tol-dé rəm tɔ. ⁶ Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ay d'ow 'bɔyɔ rɔ-dé bebo Listrə-ti, kɪ bebo Dərbi-ti kí to bebo-je kí dɔnangi Likaoni-ti, kɪ nganbe-je kí gəə dɔ-dé. ⁷ D'ilə mbe Poyta kí Maji lo-je-ti kinlé tɔ.

Pol-je kɪ Barnabasi d'ow bebo Listrə-ti

⁸ Dingəm káre kí njènjakoy isi meɛ bebo Listrə-ti nɔɔ. Ə to dingəm kí nja-é oy lo koji-é-ti nɔ adi njiyə nja káre al. ⁹ Ǝ isi oo ta kí Pol isi pa. Loki Pol oo-é géréré lé, oo kí kadmeɛ liə lé, asi kadi adi-é lapiya. ¹⁰ Ngá bá pa siə ta kɪ ndi-é kí boy panè: «'I taá, 'ə dɔ nja-i-ti njururu!» Rəmə dingəm lé ubə nangi rati ya i taá njiyə. ¹¹ Loki kosi dow-je d'oo né kí Pol ra kinlé rəmə, 'pa ta kɪ ndi-dé kí boy kɪ ta Likaoni 'panè: «Magi-je 'təl rɔ-dé dow-je-ti, d'ur nangi dan-ji-ti!» ¹² Dɛ 'ba Barnabasi «Jəsi» ə 'ba Pol «Erməsi» kɔ Pol bá

* 14:11 14:11 Knj 28:6

to njèpata. ¹³ Njègugné lə magi «Jəsi» kí to magi kí kəy liə tò tarəbi kow mee bebo-ti lé, ree kì bəbi mangi-je, kì puti kagi-je takəy pole magi-ti lé. Beba de kì kosi dow-je 'ndigi kilə məsi nangi kun-né ta Pol-je kì Barnabasi lé. ¹⁴ Ngà loki njékowkulə-je kí joo kin d'oo ta-é lé, 'gangi kubi-je kí rə-dé-ti ə d'ay d'ur dan kosi dow-je-ti kì kəə ta-dé-ti 'panè: ¹⁵ «Kama-je! 'Rai né kin bè kdo ri? Je lé, j'to dow madi-si-je ya to! Poyta kí Maji kí j'ilə mbe-é j'adi-si lé, to ta lə kadi inəi magi-je kí kare bè kin kogi, ə 'reei kì rə Lubə-ti kí Njékisi kəm, Njèra dorə kì donangi, kì babo kì né-je lay kí tò-ti†. ¹⁶ Dəgangi bal-je-ti kí dəə kete lé, e inə gin dow-je lay adi nā-nā ya un rəbi liə-liə. ¹⁷ Bè ya kàrè, Lubə lé, inə ta toji-si rə-é mee ramaji-je-ti liə al: E adi ndi i dorə-ti ədi donangi-ti nè, ə adi kandi né-je tee kí nāy-é nāy-é, e adi-si nékuso rəm, bá adi rənəl rusi mee-si rəm to.‡» ¹⁸ Lé njékowkulə-je 'pa-né ta-je kin bè ya kàrè, lo kadi d'ogi dow-je lo kilə məsi nangi kun-né ta-dé lé, ngə nā.

¹⁹ Go-ti gogi rəmə, jipi-je kí d'i bebo Ikoniyom-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti kí donangi Pisidi-ti 'ree 'sulə dow-je, adi 'tilə Pol kì ər, ə 'ndor-é d'ow d'ilə-é gidi bebo-ti, adi de 'gir toki e oy ngá. ²⁰ Ngà loki njéndó né-je 'kəw-nā kí do-é-ti lé, e ubə nangi i taá təl ow mee bebo-ti gogi. Lo aa go-ti lé, de kì Barnabasi d'ow bebo Derbi-ti.

Pol kì Barnabasi 'təl d'ow bebo Antiosi-ti kí donangi Siri-ti gogi

† 14:15 14:15 Pa 146:6 ‡ 14:17 14:17 Pa 147:8

21 Pol-je k̀ì Barnabasi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji mɛɛ bebo Dərbi-ti, adi dow-je n̄a ya 'təl njéndó né-je. Beba dɛ 'təl 'ree bebo Antiosi kí dɔnangi Pisidi-ti, k̀ì bebo Listrə-ti, k̀ì bebo Ikoniyoṃ-ti gogi. 22 Dɛ d'ulə dingəm mɛɛ njéndó né-je-ti kadi d'uwə rɔ-dé nḡa ə d'a dɔ nja-dé-ti mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan k̀ò kí n̄a gangi bəy bá, j'a tɛɛi kɔbɛ-ti lə Lubə.» 23 Dan njékəwn̄a-je-ti kí rá-rá kí d'ow-ti lé, dɛ mbəti 'ngatógi-je d'adi-dé ə 'pa ta k̀ì Lubə k̀ì kogi rɔ nékuso k̀ì man kay d'ulə-dé-né mɛɛ ji 'Babɛ-ti kí d'adi-é mɛɛ-dé lé.

24 Beba dɛ d'ində dɔnangi Pisidi 'gangi 'ree dɔnangi Pampili-ti. § 25 Dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Lubə mɛɛ bebo Pərje-ti, ngá bá d'ow mɛɛ bɛ-ti kí Atali. 26 Lo-é-ti kinlé, dɛ d'al mɛɛ bato-ti 'təl d'ow bebo Antiosi-ti gogi, lo-ti kí ndoki d'ulə-dé mɛɛ ji Lubə-ti adi ramaji liə ra sə-dé adi 'təl-né ta kullə lə-dé lé. 27 Loki 'ree 'tɛɛ mɛɛ bebo Antiosi-ti lé, dɛ mbɔ njékəwn̄a-je ə d'or-dé poy né-je lay kí Lubə ra k̀ì takul-dé rəm, bá d'or-dé poy tarəbi kí Lubə tɛɛ adi dow-je kí 'to jipi-je al k̀àrè d'adi mɛɛ-dé lé tɔ. 28 Pol k̀ì Barnabasi d'isi n̄u dɔkaglo asi tati k̀ì njéndó né-je.

15

Kingə-n̄a kí boy kí mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti

Gal 2:1-9

1 Dingəm-je kí dan-ti-je d'j dɔnangi Jude-ti 'ree mɛɛ bebo Antiosi-ti, 'ndó né njékadmɛɛ-je 'panè: «Kinə d'ijə-si ganjangi kí go nékobe-ti lə Moiyiji

---

§ 14:24 14:24 Knj 13:14

al lé, a kaji nda al.» ² Ngà Pol-je kì Barnabasi ndigi sə-dé al, adi naji-na ta do-ti na bè. Beba d'adi Pol-je kì Barnabasi rəm, dow-je kí ná-je kí dan-dé-ti kí meɛ be-ti kí Antiosi d'ow bebo Jorijalem-ti kɔ kində ta-é nɔ njékowkulə-je-ti, kì nɔ 'ngatogi-je-ti. ³ Njékəwna-je kí bebo Antiosi-ti d'osi kuti-dé lo kow mba-ti læ-dé kinlé. Ta læ dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi meɛ-dé lé, de d'or poy-é taá-taá d'ində-né dan be-je kí donangi Penisi-ti kì donangi Samari-ti 'gangi adi njékadmee-je lay kí d'oo ta-é lé, rɔ-dé nəl-dé na. ⁴ Loki 'ree tee bebo Jorijalem-ti lé, njékəwna-je, kì njékowkulə-je, kì 'ngatogi-je d'uwə-dé kì rɔ-dé-ti adi d'or-dé poy né-je lay kí Lubə ra sə-dé lé. ⁵ Ngà rəmə dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go né ndó læ Parisi-je kí d'adi meɛ-dé Jeju lé 'panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi meɛ-dé lé, d'a kijə-dé ganjangi rəm, d'a kində do-dé-ti kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ Moiyiji rəm bane.» ⁶ Beba njékowkulə-je, kì 'ngatogi-je d'uwə do-na kɔ koo ta-é.

⁷ †Loki dow-je 'naji-na ta do-ti na lé, Piyər i taá panè: «Ngankɔ-m-je, səi 'gəi maji kí ma lé Lubə mbəti-m dan-si-ti kete low kɔ kadi m'ilə mbɛ rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kɔ kadi d'oo Poyta kí Maji ta-m-ti ə d'adi-né meɛ-dé Jeju tɔ. ⁸ †Beba Lubə kí to njəgə meɛ dow-je lé, ndigi sə-dé do-ti adi ɛ adi-dé Ndil kí aa njay titi-na kí ɛ adi-ji-né lé bè tɔ.* ⁹ Jəi sə-dé-je lé, Lubə ɔr kəm dow al; beba loki de d'adi meɛ-dé lé, ɛ togi meɛ-dé adi aa njay. ¹⁰ Kɔ ri é səi 'nai Lubə wa? Nékuti kí

† 15:7 15:7 Knj 10:1-43 † 15:8 15:8 Knj 10:44; 2:4 * 15:8 15:8 Knj 10:44; 11:15

oy kí ka-ji-je kàrè d'asi kuti al rəm, jəi kàrè j'asi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi do njéndó né-je-ti kdo ri wa? ¹¹ Jəi lé, j'gəi maji kí togrɔ-ti ya j'aji kɪ takul ramaji lə 'Babe Jeju. Də kàrè, bè ya to é d'aji-né to.»

¹² Loki ɛ pa bè rəmə, dow-je lay ya d'isi do-
na-ti ndingi. 'Yəl mbi-dé d'oo-né ta-je kí Pol-je kɪ
Barnabasi d'isi d'idə-dé sobi do né-je kí toji tógi
Lubə, kɪ né-je kí tò bəl-bəl kí Lubə ra kɪ takul-
dé dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé. ¹³ Loki Pol-je
kɪ Barnabasi 'pa ta lay rəmə, Jaki un ta ə panè:
¹⁴ «Ngankɔ-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm
rəbi kí Lubə ra-né né lo kulə gin-é-ti rɔ dow-je-ti
kí 'to jipi-je al, bá ɛ mbəti-né dow-je dan-dé-ti kdo
kadi 'to dow-je liə lé, Simɔ un kuti-é ɔr berere-
berere lay†. ¹⁵ Ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ɔw
nati kɪ ta kinlé, kdo 'ndàngi mee mbete-ti kí aa
njay 'panè:

¹⁶ “Go né-je-ti kinlé, ma Lubə ya
m'a təl ree ra kəykubi lə Dabidi kí joré nangi kin
gogi,

Lo-é-je kí tuji lé m'a təl ra gogi,
Rəm m'a təl tosi taá gogi.

¹⁷ Kdo kadi ndəgi dow-je 'sangi nja 'Babe rəm,
bá gin dow-je lay kí 'to jipi-je al
kí m'ba-dé kadi 'to dow-je lə-m lé, d'a sangi nja-
m to.

¹⁸ 'Babe Lubə kí njègə né-je liə
low lə low-je nɔ ya sartagangi lé, bá pa bè.‡”»

¹⁹ «Gin-é kin bá, dow-je kí dan dow-je-ti kí to jipi-
je al, kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi ə 'ree

† 15:14 15:14 Mat 4:18 ‡ 15:18 15:18 Amo 9:11

ro Lubə-ti lé, ma m'ndigi kadi dow ində né kí oy kí rangi dɔ-dé-ti al ngá. ²⁰ Ngà kadi toki ndàngi mbete kidə-dé-né kadi d'uso dɔ-je kí dow-je 'tɔl 'pole-né magi-je al rəm, dɔ-je kí d'oy yo kuburu kàrè kadi d'uso al rəm, kadi d'uso məsi dɔ al rəm, bá kadi d'or ro-dé kɔgi mɛɛ kaya-ti rəm tɔʃ. ²¹ Kdɔ Ndukun lə Moiyiji kinlé, low nu ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isi mɛɛ bebo-ti kí rá-rá, adi 'ndó dow-je kì ndo taakoo-je lə jipi-je lay, mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə-dé.»

Mbete kí d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je al

²² Njékowkulə-je, kì 'ngatógi-je, kì njékəwnɔ-je lay ya d'un ndu-dé kdɔ kadi 'mbəti dow-je dan-dé-ti kadi d'ulə-dé nati kì Pol-je kì Barnabasi mɛɛ bebo Antiosi-ti. Beba 'mbəti Judi kí 'ba-é Barsabasi, kì Silasi kí 'to dow-je kí njékadmɛɛ-je d'un ta-dé ya joo lay. ²³ Ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti d'adi-dé ji-dé-ti lé ɔn:

«Jɛ njékowkulə-je, kì 'ngatógi-je, kì njékadmɛɛ-je lay ya j'ndàngi mbete kin j'adi-si səi kí 'toi jipi-je al kí 'təli njékadmɛɛ-je kí isi mɛɛ bebo Antiosi-ti, kí dɔnangi Siri-ti, kì dɔnangi Silisi-ti, j'ra-si-né lapiya. ²⁴ Jɛ j'oo poy dow-je kí d'j dan-ji-ti nè d'ow 'pa ta 'təl-né dɔ-si, bá d'ulə-né bəl mɛɛ-si-ti rəm tɔ. Dowbé-je kinlé, to jɛ bá j'un ndu j'ulə-dé-né al ya sar. ²⁵ Beba jɛ j'ində ndi-ji nati lay, j'mbəti dingəm-je j'ulə-dé-né ro-si-ti nati kì Pol-je kì Barnabasi kí 'to dow-je kí j'ində-dé dan kəm-ji-ti. ²⁶ Dɛ lé 'to dow-je kí d'ilə

ro-dé kogi kɔo ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁷ J'adi Judi-je kɔ Silasi d'ow sə-dé nati, kɔo kadi de ya d'idə-si ta-je kí j'ndangi mee mbete-ti kinlé kɔ ta-dé tɔ. ²⁸ Kɔotalə Ndil kí aa njay rəm, je ya rəm lé, j'ndigi kində né kí oy kí rangi do-si-ti kore-né do né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá lé ɔn: ²⁹ Səi a kusoi da-je kí 'pole-né magi-je al rəm, a kusoi məsi da al rəm, da kí oy yo kubru kàrè a kusoi al rəm, bá səi a rai kaya al rəm tɔ. Né-je kin bá, səi a kɔri ro-si mee-é-ti kogi. Lapiya lə-si ə ndo kí rangi-ti.»

³⁰ Dow-je kí 'mbəti-dé d'ulə-dé lé, d'ɔti d'ow. Loki d'ow 'teɛ mee bebo Antiosi-ti lé, 'ba kosi njékadmee-je d'adi-dé mbete lé. ³¹ Loki 'ndó mbete-é d'adi kosi njékəwnə-je lé, ro-dé nəl-dé nɔ kɔo ta dingəm kí d'ulə mee-dé-ti mee mbete-ti kinlé. ³² Judi-je kɔ Silasi kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ lé, 'pa ta-je nɔ-nɔ d'ulə-né dingəm mee njékadmee-je-ti rəm, bá 'mbusi-né nja-dé rəm tɔ. ³³ De 'ra ndo asi tati lo-é-ti nɔɔ, ngá bá njékadmee-je d'inə-dé kadi 'təl kɔ lapiya d'ow ro njékulə-dé-je-ti lé gogi ³⁴ [Bè ya kàrè, Silasi panè n'a kisi, adi təl isi nɔ.]* ³⁵ Ngà Pol-je kɔ Barnabasi d'isi mee bebo Antiosi-ti. D'ində ro-dé nati kɔ dow-je kí rangi nɔ, 'ndó dow-je ta lə 'Babe rəm, bá d'ilə mbə Poyta kí Maji liə rəm tɔ.

Mba kí njèkungi joo kí Pol ɔw kɔo mbə Poyta kí Maji

* **15:34** 15:34 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki.

Ta læ gángi-n̄ læ Pol-je k̄ Barnabasi
Gal 4:13-15

³⁶ Ndo-je kí rangi go-ti ngá bá Pol idə Barnabasi panè: «Adi j'təl j'ow gogi j'gɔ njékadmee-je kí mee bebo-je-ti lay kí ndoki j'ilə mbe ta læ 'Babe-ti lé j'oo se d'isi ban ngá wa.» ³⁷ Barnabasi ndigi kadi Ja kí ri gaji-é læ Marki ow sə-dé nati, ³⁸ †ngá Pol ndigi kadi ow sə-dé al, kɔ ndoki kete ɔsi təl go-dé-ti donangi Pampili-ti, adi dan-dé lo kullə-ti læ-dé al†. ³⁹ Beba ndi-dé al-n̄ n̄, adi 'gángi-n̄ lo joo. Barnabasi un Marki kəm-é-ti ə d'al mee bato-ti d'ow k̄ donangi Siprə-ti kí t̄o dan bati. ⁴⁰ Rəmə Pol mbəti Silasi ə njékadmee-je 'dəji kadi ramaji læ 'Babe n̄y sə-dé, ngá bá d'un rəbi d'ow t̄o. ⁴¹ D̄ d'ow donangi Siri-ti, k̄ donangi Silisi-ti 'mbusi nja njékəwn̄-je d̄o kadmee-ti læ-dé.

16

Timote dan Pol-je k̄ Silasi

¹ Pol ow tee mee bebo Derbi-ti k̄ bebo Listrə-ti. Mee bebo Listrə-ti lé, njëndó né káre kí ri-é læ Timote isi titi n̄ɔ. E to ngon læ jipi madi kí dené kí təl njékadmee, ngá b̄bi-é bá to greki†. ² Njékadmee-je kí d'isi bebo Listrə-ti k̄ bebo Ikoniyom-ti 'pa ta liə maji n̄. ³ Pol ndigi kadi Timote ow siə nati. Beba e ijə-é ganjangi, kdotalə jipi-je d'isi donangi-é-je-ti kinlé n̄ɔ. D̄ lay ya 'gə

† 15:38 15:38 Knj 13:13 † 15:38 15:38 Knj 13:13 † 16:1 16:1 Knj 14:8-21

kí bobi Timote lé, to greki*. 4 Mee bebo-je kí Pol-je kì Silasi d'ow-ti lé, de 'pa tó ndu njékwukulə-je kì 'ngatógi-je kí bebo Jorijaləm-ti lé, d'adi dow-je d'oo, kdo kadi 'təl rɔ-dé go-ti.† 5 Njékəwnə-je d'uwə rɔ-dé nga mee kadmeɛ-ti lə-dé rəm, bá kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti kì ndɔ-é ndɔ-é rəm tɔ.

Kɔw Pol dɔnangi Maseduwan-ti

6 Loki Ndil kí aa njay ɔgi-dé kadi 'pa ta lə Lubə dɔnangi Aji-ti lé, de d'ində dɔnangi Priji kì dɔnangi Galati 'gangi. 7 Ngà loki 'ree 'teɛ ngosi kì dɔnangi Misi lé, de 'nə kadi d'ow dɔnangi Bitini-ti, ngà Ndil Jeju adi-dé tarəbi al. 8 Beβa de d'ində dɔnangi Misi 'gangi d'ow bebo Troasi-ti. 9 Lo-é-ti kin bá, ndɔɔ rəmə, né ra Pol toki nɪ bè, adi oo dow káre kí to dow kí dɔnangi Maseduwan-ti ɔ kì nja-é taá ə nɔ ta-é-ti pané: «'Ree dɔnangi Maseduwan-ti, 'ree ra sə-ji!» 10 Go né-ti kí ra Pol toki nɪ bè lé, tajinati nè ya, je j'sangi kdo kɔw dɔnangi Maseduwan-ti, kdo j'gə maji kí Lubə ɓa-ji, kadi j'ow j'ilə mbɛ Poyta kí Maji j'adi dow-je kí dɔnangi-é-ti kinlé.

Dené káre kí ri-é lə Lidi adi mee-é Jeju Plp 1:1-11,27-30

11 Je j'al mee bato-ti mee bebo Troasi-ti, j'un njururu dɔ-ji kì Samotrasi kí to dɔnangi kí tò dan

* **16:3** 16:3 Timote lé, kɔ-é to jipi adi jipi-je d'oo-é kì jipi tɔ. Gin-é kin bá Pol ijə-é-né ganjangi, nè jipi-je d'a kɪ mbatɪ ta liə. Ngà dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mee-dé Jeju lé, Pol ndigi kadi d'ijə-dé ganjangi al. † **16:4** 16:4 Ta kí sobi dɔ ndu kí njékwukulə-je kì 'ngatógi-je kí bebo Jorijaləm-ti, d'un lé 'oo Knj 15:20-29.

babo-ti, ə lo aa go-ti lé, j'ow j'teɛ bebo Neapolisiti. ¹² J'i tin, j'ow mee bebo Pilipi-ti kí to bebo kí dosay kí donangi Maseduwan-ti kí to beko lə dow-je kí Rom. Je j'ra ndo-je mee bebo-ti kinlé.

¹³ Beba ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, j'teɛ mee bebo-ti j'ow ta ba-ti, kɔ j'gir j'panè lo-é-ti kinlé, j'a kingə lo kí jipi-je d'isi 'pa ta kɪ Lubə titi-titi. Loki j'ow j'teɛ lé, je j'isi nangi ə j'pa ta kɪ dené-je kí 'kəw-ɲə lo-é-ti lé. ¹⁴ Kí káre dan dené-je-ti lé ri-é lə Lidi. Ə ɛ to njəbəl Lubə. Ʒ to dené kí mee bebo Tiyatir-ti rəm, bá to njəra gati kubɪ-je kí kər yəl-yəl kí là-é ɲə rəm. Dené kinlé, isi oo ta kí Pol isi pa, ə 'Babe adi kəm-é ijə do-ti, adi ɛ yəl mbi-é maji oo-né ta kí Pol isi pa lé. ¹⁵ Beba 'ra-é batəm kɪ de kí mee kəy-ti liə‡. Ngá bá ɛ ba-ji panè: «Kí ngosnè sɔi 'gəi kí mə m'adi mee-m 'Babe ngá kinlé, 'reei isi mee kəy-ti lə-m.» Ʒ ra sar adi j'ow siə.

D'uwə Pol-je kɪ Silasi dangay-ti bebo Pilipi-ti

¹⁶ Ndo káre bè, loki j'isi j'ow lo pa ta-ti kɪ Lubə rəmə, ngonnjəkullə kí dené káre bè tilə kəm-ji. Ʒ lé ndil kí maji al isi mee-é-ti; ndil kí maji al lé, adi-é ndo né, adi néndo liə kinlé, ingə-né né ɲə adi 'ba-é-je. ¹⁷ Ʒ ndole go-ji, je kɪ Pol-je, ə tur kə go-ji-ti taá-taá panè: «Dingəm-je kinlé, 'to ngannjəkullə-je lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nu! De d'ilə mbe ta kí sobi do rəbi kajɪ d'adi-si!» ¹⁸ Ngonnjəkullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bè ya ndo ɲə. Beba ta təl ta-é-ti rəmə, wɔngi ra Pol adi təl ndangi ndil kí maji al lé panè: «Kɪ ri

‡ 16:15 16:15 Knj 16:33; 18:8

Jeju Kristi, m'idə-i kadi 'tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi!» Rəmə tajinati nè ya, ndil kí maji al lé tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi ya tɔ. ¹⁹ Ngà loki dow-je kí 'to 'bá ngonnjèkullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né lə-dé goto ngá lé, dɛ d'uwə Pol-je kì Silasi 'ndɔr-dé d'ow sə-dé pandangi lo-ti, nɔ njékɔbɛ-je-ti. ²⁰ Dɛ d'ow sə-dé nɔ njégangta-je-ti ə d'idə-dé 'panè: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mɛɛ bebo lə-ji nɔ. ²¹ Dɛ 'to jipi-je rəmə, 'ndó-ji jɛ dow-je kí Rəm, nékobe-je, kí tò kadi jɛ j'a ndigi dɔ-ti al, bá j'a təl rɔ-ji go-ti al rəm tɔ.»

²² Beba kosi dow-je 'buki-nɔ dɔ-dé-ti d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adi dow-je 'tɔr kubi kí rɔ Pol-je-ti kì Silasi ngá bá, d'un ndu adi 'tində-dé. ²³ Loki 'tində-dé mbuki-mbuki lé, d'ungi-dé dangay-ti ə d'idə njèngəm dangay-je kadi ngəm-dé maji. ²⁴ Beba loki njèngəm dangay-je ingə ndu kin bè lé, ɛ ungi-dé mɛɛ kəy dangay-ti kí duni nɔ ə ilə-dé kagi.

²⁵ Beba dan lo bapi rəmə Pol-je kì Silasi 'pa ta kì Lubə rəm, d'usi pa 'tɔy-é-né adi dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé. ²⁶ Tajinati nè ya, dɔnangi yəy sar adi gin kəy dangay yəy buki-buki. Rəmə lo-é-ti nè ya takəy dangay-je tɛɛ lay, bá dangay-je lay ya sil-je kí 'tilə-dé lé, gɔy wɔgrɔ-wɔgrɔ rəm tɔ. ²⁷ Loki njèngəm ta dangay-je i taá dɔ bi-ti rəmə, ɛ oo takəy-je tò tagra lé, ɔr kiyəɔ mɛɛ saba-é-ti kdɔ təl rɔ-é, kdɔ ɛ gir kí dangay-je d'ay-nɔ. ²⁸ Ngà Pol ilə bɔbi ndi-é nangi panè: «'Tuji rɔ-i al! Jɛ lay ya j'isi nè!» ²⁹ Beba njèngəm dangay-je lé, dɔji pər, ay ngɔdi ur kəy dangay-ti ə usi nangi nja Pol-je-ti kì Silasi kì rɔ dadi. ³⁰ Go-ti, adi-dé

'teɛ ndaa-ti ə dəji-dé panè: «'Ba-m-je, ri bá m'a ra kɔɔ kingə-né kaji wa?» ³¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Adi mɛɛ-i 'Babe Jeju ə a kaji, i kɔɔ dɛ kɔɔ mɛɛ kəy-ti lə-i.» ³² Bɛba dɛ 'pa ta lə 'Babe d'adi-é rəm, d'adi dow-je kɔɔ mɛɛ kəy-ti liə lay tɔ. ³³ Dɔkàdì-é-ti, ndɔɔ dan lo-ti nɔɔ ya, njèngəm dangay-je lé, ɔɔ-dé ɔɔ togi ta dɔ-je lə-dé, ə tajinati nè ya 'ra-é batəm nati kɔɔ dow-je lay kɔɔ mɛɛ kəy-ti liə. § ³⁴ Go-ti, ɛ ɔɔ kɔɔ Pol-je kɔɔ Silasi mɛɛ kəy-ti liə, ə adi-dé nékuso. Dingəm kinlé, dɛ kɔɔ njénoji-je liə lay ya 'ra rɔnəl nɔɔ, kɔɔtalə kadi kɔɔ d'adi mɛɛ-dé Lubə.

³⁵ Ngà loki lo aa rəmə, njégangta-je lé, d'ulə ngannjékullə-je lə-dé rɔ njèngəm dangay-je-ti 'panè: «'Inə dingəm-je kinlé taá.» ³⁶ Njèngəm dangay-je lé, idə Pol panè: «Njégangta-je lé, d'idə-m kadi m'inə-si taá ɔn é 'teɛi, ə ɔwi kɔɔ lapiya.» ³⁷ Ngà Pol idə ngannjékullə-je lé panè: «Dɛ d'adi 'tində-ji mbuki-mbuki takəm kosi dow-je-ti rəm, 'gangi ta al ya d'ungi-ji dangay-ti, jɛ kɔɔ j'to ngan njébe-je kɔɔ Rɔm, rəmə kɔɔ nè kin 'ndigi kinə-ji taá kɔɔ go ngəy wa? A tɔ bə ndɔ al. ɔwi idəi-dé, adi dɛ ya 'ree d'inə-ji taá.*» ³⁸ Bɛba ngannjékullə-je lə njégangta-je lé, 'təl d'ɔw gogi d'idə-dé ta-je kinlé. Ngà loki dɛ 'gə kɔɔ Pol-je kɔɔ Silasi 'to ngan njébe-je kɔɔ Rɔm lé, bəl tɔl-dé. ³⁹ Bɛba dɛ 'təl 'ree nɔ-dé-ti, 'ree 'dəji-dé mɛɛ sɔl, ngá bá d'adi-dé 'teɛ dangay-ti, ə 'dəji-dé kadi 'teɛ mɛɛ bebo-ti lé kɔɔgi. ⁴⁰ Ngà loki 'teɛ dangay-ti lé, d'ɔw kəy lə Lidi, d'oo njékadmɛɛ-je, ə d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti ngá bá d'i d'ɔw lo lə-dé bəy.

§ 16:33 16:33 Knj 16:15 * 16:37 16:37 Knj 22:25-29; 23:27

17

Pol k̀i Silasi m̄eḡ bebo Tesaloniki-ti
1Te 1; 2:1-16

¹ Pol-je k̀i Silasi d'ində dɔnangi Ampipolisi k̀i dɔnangi Apoloni 'gangi ə 'tɛɛ m̄eḡ bebo Tesaloniki-ti. Jipi-je d'ow k̀i k̄əykəwn̄ə lə-dé lo-é-ti kinlé n̄ɔɔ. ² Pol ow m̄eḡ k̄əykəwn̄ə-ti lə jipi-je lé, titi kí ɛ ow-né kete-kete. Ndɔ taakoo-je kí ɔsi go-n̄ə go-n̄ə mutə lé, ɛ ow naji sə-dé ta dɔ ta-je-ti kí m̄eḡ mbete-ti kí aa njay. ³ Ɛ ɔr-dé m̄eḡ ta kí tò m̄eḡ mbete-ti kí aa njay tɔji-dé-né kí Kristi lé, à kingə k̀ɔ sar koy-né, ə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. Ɛ idə-dé panè: «Jesu kí m'pa ta liə m'adi-si lé, ɛ ya to Kristi* lé.» ⁴ Jipi-je kí dan-ti-je kí mbunə-dé-ti 'ree 'gə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, adi d'ində rɔ-dé nati k̀i Pol-je k̀i Silasi rəm, bá kosi grɛki-je n̄ə kí 'to njəbəl Lubə, bá dené-je kí 'to dow-je kí boy-boy k̀arè d'ində rɔ-dé nati sə-dé rəm to. ⁵ Rəmə jangi ra jipi-je n̄ə. Beba də 'kəw dow-je kí dan-ti-je kí njékilə k̀i kagi rəbi 'sulə-dé 'junglu-né tagir lə dow m̄eḡ be-je. Də d'ow m̄eḡ k̄əy-ti lə Jasɔ, 'sangi kadi d'uwə Pol-je k̀i Silasi d'ow sə-dé ndaa-ti n̄ɔ dow-je-ti. ⁶ Ngà loki də d'ingə-dé al lé, 'ndɔr Jasɔ k̀i njékad m̄eḡ-je kí dan-ti-je d'ow sə-dé n̄ɔ njégangta-je-ti k̀i kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Dingəm-je kin kí 'to njéjunglu kisi maji lə dow-je lo lay kí dɔnangi-ti nè lé, də 'ree tɛɛ nè ngá tin! ⁷ Rəmə Jasɔ, uwə-dé kí rɔ-é-ti lé ya! Dow-je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə ngar Sejar al, kdotalə də 'panè ngar kí rangi isi n̄ɔɔ, ri-é lə

* **17:3** 17:3 Kristi lé k̄ɔr m̄eḡ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

Jeju.» ⁸ Loki kosi dow-je, kì njégangta-je d'oo ta-je kin bè lé, wongí ra-dé ɲa. ⁹ Beba d'adi Jasɔ kì njékadmɛɛ-je lé, d'ugə, ngá bá d'inə-dé d'adi d'ow.

Pol kì Silasi mɛɛ bebo Bere-ti

¹⁰ Loki kàdì ur jipi ya rəmə, njékadmɛɛ-je d'adi Pol-je kì Silasi d'ow mɛɛ bebo Bere-ti. Loki 'ree 'tɛɛ bebo Bere-ti lé, de d'ow mɛɛ kəykəwna-ti lə jipi-je. ¹¹ Beba d'ingə dow-je kí tagír lə-dé maji, tɔy tagír lə jipi-je kí bebo Tesaloniki-ti. De 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə kì rənəl ɲa rəm, ndo-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay, kɔo koo se ta-je kí d'idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya wa? ¹² Jipi-je ɲa dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju; bá dené grɛki-je kí 'to dow-je kí boy-boy, bá dingəm-je ɲa ya d'adi mɛɛ-dé rəm tɔ. ¹³ Ngà loki jipi-je kí bebo Tesaloniki-ti, d'oo ta-é kí Pol isi ilə mbe ta lə Lubə mɛɛ bebo Bere-ti tɔ lé, de d'ow 'sulə kosi dow-je kí mɛɛ bebo-ti 'buki-dé do-é-ti. ¹⁴ Ngà njékadmɛɛ-je d'adi Pol i kalangi ɔw kɔ ta babo-ti. Ngà Silasi-je kì Timote bá 'təl d'isi mɛɛ bebo Bere-ti. ¹⁵ Dow-je kí d'adi-dé 'dan Pol lé, d'ow siə njal 'tɛɛ siə mɛɛ bebo Aten-ti. Loki d'ow kì təl kɔ gogi lé, Pol un ndu kadi d'adi Silasi-je-ti kì Timote, 'ree kalangi d'ingə-n'è.

Pol mɛɛ bebo Aten-ti

¹⁶ Loki Pol isi ngəbi Silasi-je kì Timote mɛɛ bebo Aten-ti bəy lé, mɛɛ-é i puu kdɔtalə koo kí ɛ oo magi-je pələ-pələ mɛɛ bebo-ti kinlé. ¹⁷ Ɛ ɔw mɛɛ kəykəwna-ti lə jipi-je ɔji ta kì jipi-je rəm, kì dow-je kí njébəl Lubə rəm, bá ndo-é ndo-é ya

ɛ ɔw pandangi lo-ti oji ta kì dow-je lay kí d'isi d'ingə-nə titi rəm tɔ. ¹⁸ Njénégə-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go néndó lə Epikur†, kì njénégə-je kí 'ba-dé Istoisije‡ kàrè naji siə ta tɔ. Dɛ kí dan-ti-je 'panè: «Njètíðə ta kanlé, ɔ panè ri ban wa?» Dɛ kí madi-je 'panè: «E ra rɔ-é kì njèkilə mbɛ kí sɔbi dɔ magi-je kí 'mba bè ban! Dɛ 'pa ta-je kin bè, kdɔ Pol ɔ ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju, bá ɔ ilə mbɛ tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ rəm tɔ.» ¹⁹ Bɛba d'ɔr Pol d'ɔw siə lo-ti kí ba-é Areopaji kí to lo gangta kí boy rəmə 'panè: «Néndó kí sigi kí 'ɔ 'ndó dow-je kinlé, j'ndigi gə se to ta kí dɔ ri-ti wa? ²⁰ Kdɔtalə ta-je lə-i kí ɔ 'pa lé ba mbi-ji-ti gay. Bɛba jɛ j'ndigi kadi ɔr-ji mɛɛ-é adi j'oo.» ²¹ Dow-je kí bebo Ateɛ-ti lay, kì mba-je kí d'isi dan-dé-ti lé, dow ra né kí rangi al. Dɛ d'isi ká pa ta-ti, kì ká koo ta-je-ti kí mba kí gogi nè kin ya ngá. ²² Pol ɔ ɔ taá dan dow-je-ti lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé ə panè: «Səi dow-je kí bebo Ateɛ-ti, m'oo kí səi lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, pole magi-je uwə mɛɛ-si nɔ. ²³ M'pa bè kdɔ loki m'njiyə mɛɛ be-ti lə-si lé, m'oo né-je lay kí səi 'poli-dé rəm, bá m'ow sar m'oo logugi né káre kí 'ndàngi ta-ti 'panè: “To 'lə magi kí dow gə-é al.” Magi kí səi 'gəi-é al ya 'poli-é kinlé, ɛ bá m'ɔ m'pa ta liə m'adi-si tin. ²⁴ †Lubə kí njèra dɔnangi kì né-je lay kí tɔ-ti, ɛ kí to 'Ba dɔrɔ kì dɔnangi lé, isi mɛɛ kəy-ti kí

† **17:18** 17:18 Njénégə kí ri-é lə Epikur lé panè: Dow ya à sangi kisi maji liə, fi to Lubə bá à sangi kadi-é al. ‡ **17:18** 17:18 Dow-je kí 'ba-dé Stoisije'to njénégə-je kí 'panè i dow lé kadi 'adi né tɔy dɔ-i al, kadi ore mɛɛ-i mɛɛ né-je-ti lay. † **17:24** 17:24 Knj 7:48

dow ra kì ji-é al. ²⁵ Lubə lé, ow ndoo kadi dow ra kullə adi-é al, kdotalə né kí nal-é goto. E bá to njèkadi kiskəm né-je lay rəm, to njèkadi-dé koo rəm, bá to njèkadi né-je lay rəm tɔʂ. ²⁶ E adi gin dow-je lay kí d'isi dɔnangi-ti nè lay kinlé njirə-dé j̄ rɔ dow-ti kí káre-rè. E ɔji dɔkaglo-je lə-dé, kì rəbi nin lo kisi-je lə-dé kete low nu.* ²⁷ Lubə ra né-je kinlé bè, kdɔ kadi dow-je 'sangi-né nja-é, ə kadi dɔmaji ə d'ingə-é lo mam-ti kí d'isi 'mam-é. Kdɔ n̄á-n̄á dan-ji-ti ya Lubə isi ngɔsi siə. ²⁸ Kdɔ takul-é bá je j'isi-né kì dɔ-ji taá rəm, j'ɔdi-né rɔ-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»

«Ta kinlé njénɔ pa-je kí n̄á-je kí dan-si-ti kàrè 'pa tɔ 'panè:

“Je kàrè j'to ngan-é tɔ.”»

²⁹ «Kdotalə to kí j̄əi j'toi ngan lə Lubə lé, je j'a gir kí Lubə lə-ji à titi-n̄á kì magi lɔr əse magi là, əse magi ər kí kɔdi tól né-je 'ra kì tagir lə-dé əse kì gosi ra né lə-dé kin al. ³⁰ Ngà Lubə kí ndɔki dow-je 'gə né al é un kəm-é say kɔgi dɔ kullə radé-je-ti kí maji al lé, bone ɛ isi ba dow-je lay, kì lo-je lay kadi d'in̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ³¹ Kdɔ ɛ ɔr ndɔ káre kí à gangi-né ta kí njururu dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè kì takul dingəm kí ɛ mbəti-é. Tɔsi kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tɔji adi dow-je lay 'gə maji kí Lubə à gangta kì takul-é.»

³² Lokì dɛ d'oo ta lə tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí Pol pa lé, dɛ kí dan-ti-je 'soki-é, ə dɛ kí n̄á-je 'panè: «Je j'a koo ta kinlé, ta-i-ti ndɔ

§ 17:25 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27 * 17:26 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8.

kí rangi-ti bəy.» ³³ Beba Pol inə-dé ɔw. ³⁴ Bè ya kàrè, de kí ná-je d'ində rə-dé nati kì Pol, ə de d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm tɔ. Dan de-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, kí káre to Denisi kí to dow káre dan njégangta-je-ti kí lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé rəm, bá dené káre kí ri-é lə Damarisi rəm, bá ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ.

18

Pol ɔw mɛɛ bebo Kɔrenti-ti

1Kɔ 1:1-9; 2:1-5; 2Kɔ 11:5-12; 12:12-13

¹ Go-ti, Pol i mɛɛ bebo Aɛn-ti ɔw mɛɛ bebo Kɔrenti-ti. ² Lo-é-ti kinlé, ɛ ingə dingəm káre kí to jipi kí 'ba-é Akilasi. Ə to dow kí dɔnangi Pɔ-ti. De kí ne-é Prisil d'i dɔnangi Itali-ti 'ree Kɔrenti ngɔsnè ya bəy, kdɔtalə dɔkaglo-é-ti kinlé ngar Klodi un ndu adi 'tubə jipi-je kí d'isi bebo Rɔm-ti kɔgi. Beba Pol ɔw ingə-dé ində rə-é nati sə-dé.*

³ De 'to kodi-je kí njéra kəykubi-je titi-nə kì Pol bè tɔ. Beba Pol ɔw isi mɛɛ kəy-ti rə-dé-ti adi 'ra kullə nati. ⁴ Nɔ taakoo-je-ti lə jipi-je lay ya Pol oji sə-dé ta mɛɛ kəykəwnə-ti lə-dé. Ɛ sangi kadi n'uwə jipi-je, kì grɛki-je kì ta.

⁵ Loki Silasi-je kì Timote d'i dɔnangi Maseduwan-ti 'ree lé, Pol un rə-é biktì ində ta kullə ndó dow-je ta-ti lə Lubə, toji-né jipi-je kadi 'gə kí Jeju lé, to Kristi† lé ya.‡ ⁶ Ngà loki jipi-je 'pa siə takobi-je d'osi-é-né ngərangi-ngərangi lé, ɛ gəki kodi kí kubi-je-ti kí rə-é-ti ə idə-dé pané: «Kinə 'tuji, rəmə ta məsi-si tɔ dɔ-si səi-ti

* **18:2** 18:2 Knj 11:28 † **18:5** 18:5 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ **18:5** 18:5 Knj 17:15

ya! M̄a m'or ta do-m-ti ngá. K̄i nè kow ki kete kinlé, m'a təl kəm-m ki rō dow-je-ti kí 'to jipi-je al yó ngá. §» ⁷ Go-ti, Pol i lo-é-ti tin, ow isi be lə dingəm káre kí ri-é lə Titiyusi Justusi. E to dow kí njèbəl Lubə ə kəy liə tò mbó kəykəwnə-ti lə jipi-je. ⁸ Ə Krispusi kí to njèkun do kəykəwnə lə jipi-je k̄i dow-je kí m̄eɛ kəy-ti liə lay, d'adi m̄eɛ-dé 'Babe. Dow-je kí bebo Kərənti-ti n̄a kí d'oo ta lə Pol lé, d'adi m̄eɛ-dé 'Babe to, adi 'ra-dé batəm*.

⁹ Ndo káre bè, ndoo bá né ra Pol toki n̄i bè rəmə, 'Babe pa siə ta panè: «'Bəl al, 'pa ta par-par, bi 'oo rō-i al. ¹⁰ Kdotalə m̄a 'Babe ya m'a sə-i nati. Dow kí à kasi kuwə-i kdo ra-i maji al ya goto. Kdo m'ow k̄i dow-je n̄a m̄eɛ bebo-ti kin.» ¹¹ Pol isi m̄eɛ be-ti kí Kərənti, ndó dow-je ta lə Lubə bal káre k̄i n̄ay meke.

D'ow k̄i Pol logangta-ti

¹² Dokaglo-ti kí Galiɔ to-né gubərnər donangi Akay-ti lé, ta jipi-je asi-n̄a adi d'uwə Pol d'ow siə logangta-ti ¹³ bá 'panè: «Dingəm kanlé sangi kadi dow-je 'təl d'osi do-dé nangi n̄ə Lubə-ti k̄i go rəbi kí rangi kí ow go-n̄a-ti k̄i ndukun al.» ¹⁴ Ngà loki Pol ow kdo kun ta pa lé, Galiɔ idə jipi-je panè: «Kinə to ta tol dow əse ta lə né ra kí njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kdo koo-né ta lə-si səi jipi-je lé berere-berere, titi kí tò kadi m'ra-né ya. ¹⁵ Ngà kinə to tanaji kí do ta-je-ti madi, k̄i do ri-je-ti, k̄i do ndukun-je-ti lə-si kí sobi do-si rəmə, to ta lə-si səi ya. M̄a m'ndigi gangta do-ti

al.» ¹⁶ Beba ɛ tubə-dé logangta-ti lé. ¹⁷ Rəmə də lay 'buki-nā dɔ Sostən-ti kí njèkun dɔ kəykəwnā lə jipi-je lé, d'uwə-é 'tində-é logangta-ti lé ya, ngá Galiɔ lé adi usi-é-ti al.

Pol təl ɔw bebo Antiosi-ti gogi

¹⁸ Go né-je-ti kinlé, Pol isi bebo Kɔrenti-ti ndo-je asi tati ya bəy, bá ɛ inə njékadmeɛ-je ə adi Prisil-je kɪ Akilasi d'al siə meɛ bato-ti kɔ kadi d'ɔw dɔnangi Siri-ti. Loki 'tɛɛ Sankré-ti rəmə, Pol ndisə dɔ-é, kɔtələ ɛ un mindi-é adi Lubə dɔ né-ti madi. ¹⁹ Loki d'ɔw 'tɛɛ bebo Epeji-ti lé, Pol inə madkullə-je liə, ɔw kəykəwnā-ti lə jipi-je ɔji sə-dé ta. ²⁰ Dɛ dəji-é kadi isi sə-dé ndo n̄a bəy. Ngá ɛ ndigi al. ²¹ Loki ɔw kɪ kinə-dé lé, idə-dé panè: «[Ra n̄ay kí gogi rangi-ti lé, lé ri-ri kàrè m'a ra bebo Jorijaləm-ti.]† Kinə Lubə ndigi rəmə, m'a təl ree rɔ-si-ti.» ²² Beba ɛ i meɛ bebo Epeji-ti ɔw Sejare kɪ bato. Loki Pol ur nangi meɛ bebo Sejare-ti lé, ɛ ɔw ra lapiya njékəwnā-je, ngá bá ɔti ɔw meɛ bebo Antiosi-ti.

Mba kí njèkungi mutə kí Pol ɔw kɔw mbɛ Poyta kí Maji

²³ Pol ra ndo asi tati n̄u bəy bá ɛ təl ɔw gogi. ɛ ɔw dɔnangi Galati-ti, kɪ dɔnangi Priji-ti mbusi nja njéndó né-je lay.

Ta lə Apolosi meɛ bebo Epeji-ti kɪ meɛ bebo Kɔrenti-ti

† **18:21** 18:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

24 Jipi káre bè ri-é lə Apolosi ə to dow kí mee bebo Alegjandri-ti bá ree mee bebo Epeji-ti. E to dow kí ow kì gosi pa ta rəm, gə mbete kí aa njay maji n̄a rəm to. 25 Ə to dow kí 'ndó-é rəbi lə 'Babe maji, ɛ ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, ɛ ndó dow-je ta lə Jeju kì gangi-é berere-berere kì rɔ tungə-é pilingi rəm, ya ngà batəm lə Ja ya par bá ɛ gə.‡ 26 E ulə gin pa ta lə Lubə kì mee kí ndakay mee kəykəwna-ti lə jipi-je. Loki Prisil-je kì Akilasi d'oo ta liə kì mbi-dé lé, de 'ba-é kì rɔ-dé-ti d'or-é gin ta lə Lubə maji berere-berere. 27 Loki ɛ ndigi kow donangi Akay-ti lé, njékadmeɛ-je d'ulə dingəm mee-é-ti kadi-é ow, bá 'ndangi mbete d'ulə-né d'adi njéndó né-je kí donangi Akay-ti lé, kɔ kadi d'uwə-é kì rɔ-dé-ti maji. Loki ɛ ree tɛɛ lé, ɛ təl njéra kullə kí maji rɔ njékadmeɛ-je-ti, kì takul ramaji lə Lubə. 28 Beba ɛ pa ta kì jipi-je ndaa-ti rəsi kì ta-je kí dum naji. E toji-dé mee mbete-ti kí aa njay adi 'gə kí Jeju lé, to Kristi.

19

Pol ow mee bebo Epeji-ti

1 Loki Apolosi n̄ay mee bebo Korənti-ti lé, Pol ində dan be-je kí dɔ mbal-ti kí donangi Aji-ti* gangi ree mee bebo Epeji-ti. E ree bá ingə njéndó né-je kí dan-ti-je n̄ɔɔ 2 rəmə, dəji-dé panè: «Loki səi adi mee-si Jeju lé, se səi ingəi Ndil kí aa njay ya wa?» De d'idə-é panè: «Ta lə Ndil kí aa njay

‡ 18:25 18:25 Knj 19:3 * 19:1 19:1 Donangi Aji kí ta-é tò nè kinlé, to be kí bone bè 'ba-é Turki kin.

ya kàrè dow pa adi j'oo nja káre al.» ³ Ngá b́a Pol təl dəji-dé panè: «Ngà se batəm kí ban b́a səi 'rai wa?» Də 'panè: «Batəm lə J̄a b́a jə j'ra.» ⁴ †Beβa Pol idə-dé panè: «Batəm kí J̄a ra dow-je lé, to batəm kí toji kiṅə panjiyə-je kí maji al kogi. J̄a idə dow-je kadì d'adi mēə-dé dow kí à ree go-n'è-ti, adi to Jeju†.» ⁵ Loki d'oo ta-je kí Pol pa kin bè rəmə, d'adi 'ra-dé batəm k̀ ri 'Babe Jeju. ⁶ Ngá b́a Pol lé ində ji-é dɔ-dé-ti ə Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti adi 'pa ta k̀ ndɔ ta lə dow-je kí rangi rəm, 'pa ta-je kí ta Lubə-ti rəm tɔ. ⁷ Də lay d'a kasi dingəm-je dɔgi gidi-é joo je bè.

⁸ Go-ti, Pol ɔw mēə kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, ɛ pa ta k̀ mēənda kəy. Pol ɔji sə-dé ta nɔy mutə, dɔ kɔbe-ti lə Lubə. Ǝ sangi k̀ rɔ tungə-é kɔɔ kadì dow-je 'taa ta liə. ⁹ Ngà də kí dan-ti-je kí 'to njémēəngə-je, k̀ njémēəndə-je lé, 'pa ta kí maji al dɔ ta-ti «lə 'Babe» dan kosi dow-je-ti. Beβa Pol iṅə-dé, ə ɔr njéndó né-je ɔw sə-dé ngərəngi, ɔw ndó-dé né k̀ ndɔ-é ndɔ-é mēə kəy ndó né-ti lə Tiranusi. ¹⁰ Pol ra bal joo lo-é-ti nɔɔ. Ǝ ndó dow-je né mbing, adi dow-je kí d'isi dɔnangi Aji-ti, kí 'to jipi-je k̀ greki-je lay ya d'oo ta lə 'Babe.

Ta lə ngan lə Seba

¹¹ Lubə un Pol ra-né nékɔji-je kí tɔ bəl-bəl, ¹² ya adi takubi-je əse mindil-je kí ɔdi rɔ-é kàrè, dow-je d'ɔw 'labi dɔ njémɔy-je-ti, rəmə njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, b́a ndil-je kí maji al 'təɛ

† 19:4 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; J̄a 1:26,27 † 19:4 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7

mɛɛ-dé-ti kɔgi rəm. ¹³ Jipi-je madi d'ow kɪ bɛ-
 bɛ kɔ tubə ndil-je kɪ maji al dɔ dow-je-ti. Dɛ
 'nɔ kadi 'tubə ndil-je kɪ maji al dɔ dow-je-ti kɪ
 ri 'Babe Jeju tɔ. Dɛ 'panè: «Kɪ ri Jeju kɪ Pol ilə
 mbɛ ta liə kinlé, m'panè 'tɛɛi kɔgi!» ¹⁴ Dingəm-je
 kɪ njéra né kinlé dɛ siri ə 'to ngan lə Seba kɪ to
 jipi rəm, to kɪ káre dan njékun dɔ njégugnɛ-je-
 ti lə Lubə rəm. ¹⁵ Nɔ káre bɛ, ndil kɪ maji al
 idə-dé panè: «Mɔ m'gə Jeju rəm, bá né kɪ Pol 'to
 kàrè m'gə rəm; ngà sɔi, 'toi nɔ-je wa?» ¹⁶ Ngá
 bá dingəm kɪ ndil kɪ maji al isi mɛɛ-é-ti lé, al ur
 dɔ-dé-ti taa tógi-dé lay ə ra-dé maji al mbing adi
 'tɛɛ mɛɛ kəy-ti kɪ dɔ-je rɔ-dé-ti pələ-pələ, d'ay-
 nɔ kɪ kuti-dé dum. ¹⁷ Né kɪ ra né kinlé, dow-je kɪ
 mɛɛ bɛbo Epeji-ti, jipi-je kɪ grɛki-je lay ya d'oo ta-
 é. Dɛ lay ya bəl ində bandi-dé gangi rəm, dow-
 je d'osi gaji 'Babe Jeju rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je nɔ kɪ
 dan-dé-ti kɪ d'adi mɛɛ-dé lé, 'ree 'pa ta rəsi-rəsi
 d'or-né man dɔ kullə ra-dé-je-ti. ¹⁹ Bɛba mbəli-je
 nɔ 'ree kɪ mbete ra mbəli-je lə-dé d'ulə dɔ-nɔ-ti
 ə 'ró pər kɔgi takəm dow-je-ti lay. Dow-je 'tidə
 kɔr là mbete-je lé, ə à kasi là kullə kɪ dow ra bəl
 nɔ. ²⁰ Bɛba tógi lə 'Babe ra adi ta liə ngɔ njim
 ɔw-né kɪ kete-kete.

²¹ Go né-je-ti kɪ ra né kinlé, Pol ɔji kadi n'ində
 dɔnangi Maseduwan kɪ dɔnangi Akay n'gangi
 n'ow mɛɛ bɛbo Jorijalɛm-ti. E panè: «Loki m'ow
 m'tɛɛ mɛɛ bɛbo Jorijalɛm-ti lé, m'a kɔw koo mɛɛ
 bɛbo Rɔm tɔ bane.» ²² E ulə njéra siə kullə-je
 joo adi to Timote-je kɪ Erasti, adi d'ow dɔnangi
 Maseduwan-ti, ngà ɛ bá təl isi dɔnangi Aji-ti
 mbɔr bəy.

Ta usi mɛɛ bebo Epeji-ti

²³ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ta kí boy n̄a ya usi mɛɛ bebo Epeji-ti sobi dɔ ta lə 'Baɓe. ²⁴ Kdɔ dingəm káre isi n̄ɔɔ ri-é lə Demetriyusi. Ǝ to njèlɛ 'ningə-je kì ngam̄-je. Ǝ lɛ ngan kəy-je adi titi-n̄a kì kəy pole magi kí dené kí ri-é lə Artemisi‡, adi kɔdi-je liə d'ingə-né né n̄a. ²⁵ Beɓa Demetriyusi ɓa kɔdi-je liə rəm, ɓa kɔdi-je kí rangi kí njéra ḡa kullə liə lé idə-dé panè: «Səi lé, lay lə-si ya 'gəi maji kí jəi lé, kullə lə-ji kin ya ɓá j'isi j'ingəi-né né ya al wa? ²⁶ Ə né-je kí isi ra né lé, ooi ta-é kì mbi-si rəm, ooi kì kəm-si rəm. Pol kí dowbé kinlé, panè: Magi-je kí dow-je 'ra kì ji-dé lé, to magi-je kí tɔgrɔ-ti al. Ǝ pa ta təl-né dɔ dow-je, adi kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé ɛ ra mɛɛ bebo Epeji-ti nè par al, ngà n̄ay ndɛ bè kadi un dɔnangi Aji ya lay. ²⁷ To né kí à tuji kullə lə-ji jəi ya par al, ngà à ra kadi kəy magi Artemisi kí to magi kí dené kí boy kinlé à təl né kí kogi kare rəm, ɓá à tuji riɓa liə ɛ kí to magi kí dow-je lay kí dɔnangi Aji-ti, kì dow-je lay kí dɔnangi-ti nè d'isi pole-é lé!» ²⁸ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé n̄a adi 'tur kəə mbiti-mbiti 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí bebo Epeji-ti ya to magi kí boy!» ²⁹ Mɛɛ bebo-ti lay ya dow-je d'ow dɔ-n̄a-ti wúr-wúr ə d'ungi-n̄a dɔ Gayusi-je-ti kì Aristarki kí 'to dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti, 'ndɔr-dé d'ow sə-dé ki mɛɛ kəy ra ndam-je-ti. Gayusi-je kì Aristarki lé 'to madkullə-

‡ **19:24** 19:24 Magi Artemisi lé, 'ɓa-é Dian to. Ǝ ɓá 'pol-é kdɔ kadi ɛ adi néndɔr-je lə-dé maji rəm, adi d̄a-je kì dow-je d'o-ji-n̄a rəm.

je lə Pol. ³⁰ Pol lé, ndigi kadi n'ow dan kosi dow-je-ti ya tá, ngà njéndó né-je bá d'ogí-é. ³¹ Nam Pol-je madi kí 'to dow-je kí boy-boy kàrè d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é kəgri kadi ow kəy ra ndam-ti lé al. ³² Kosi dow-je lay ya d'ilə dɔ-nə-ti rututu. Dow-je kí dan-ti-je 'tur kool kɔ né kí bè kin, ngà də kí nǎ-je rəmə 'tur kool kɔ né kí bè kin tɔ. Ə dow-je nǎ dan-dé-ti tɔ rəmə, né kí 'kəw-né-nǎ lé ya kàrè də 'gə al rəm. ³³ Dow-je madi kí dan kosi dow-je-ti d'or gin ta lé d'adi Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipi-je d'osi-é ki kete nɔ dow-je-ti. Ʒ yəki ji-é ta-dé-ti ə ndigi kadi n'pa ta n'or-né ta dɔ-n'è-ti nɔ kosi dow-je-ti. ³⁴ Ngà loki dow-je 'gə kí Alegjandrə to jipi lé, də lay ya 'tur kool boy-boy kɔ ndi-dé kí káre ya à kasi né kí kàdɔ joo je bè 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí Epeji ya to magi kí boy!»

³⁵ Ngà njèndàngi mbete lə dow mee be-je gɔr dow-je, adi lo tò ndingi ngá bá Ʒ panè: «Səi dow-je kí bebo Epeji-ti, dow-je lay ya 'gə kí bebo Epeji bá to lo ngəm kəy pole magi kí dené kí boy kí 'ba-é Artemisi rəm, Ʒ ya to lo ngəm né kí to takəm-é kí ɪ dɔrǎ-ti ree nangi nè rəm tɔ. ³⁶ Dow kí à naji ya bè goto. Beba kadi ori mee-si, bɪ 'rai né ki nɔɔ bè al. ³⁷ Dingəm-je kí səi uwəi-dé 'reei sə-dé nè kinlé, né káre ya kàrè də 'tuji mee kəy pole magi-ti al rəm, bá 'pa ta kɔbi dɔ magi-ti lə-ji kí dené lé al rəm. ³⁸ Kinə Demetriyusi kɔ kɔdi-je kí d'ore kàdɔ-é lé, 'ndigi ra ta kɔ dow madi rəmə, ndɔ gangta to nɔɔ rəm, bá njégangta-je kàrè d'isi nɔɔ rəm; kadi 'ra mbete səki d'ow 'səki-né dowbé!
³⁹ Ngà kinə ta lə-si kí rangi ya tò nɔɔ rəmə, d'a

ra ta-é ndo gangi ta-ti nò kosi dow-je-ti. ⁴⁰ Bè al rəmə, né kí ra né bone kinlé, dow-je kí Róm d'a kí kilə-né ta do-ji-ti kdo ba-ji njédonga-je, rəmə ta kí j'a pai do kəwna-ti lə-ji kin, kdo kəri-né ta do-ji-ti ya goto.» Go ta-je-ti kinlé, ɛ tubə kosi dow-je adi d'ow.

20

Pol ow donangi Maseduwan-ti kɪ donangi Greki-ti

1Kɔ 16:1-7; Róm 15:25-27

¹ Loki gin kow do-na-ti wúr-wúr kin gangi lé, Pol kəw njéndó né-je ulə dingəm mɛɛ-dé-ti, bá ra-dé lapiya ə ɔti ow donangi Maseduwan-ti. ² Ɛ ow kɪ lo-lo donangi Maseduwan-ti pa ta-je na-na adi njékadmɛɛ-je ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti, bəy bá ɛ ow donangi Greki-ti ³ isi-ti nay mutə. Loki isi ow kdo kal mɛɛ bato-ti kow donangi Siri-ti rəmə, oo ta lə jipi-je kí d'oji-na ta kí maji al do-é-ti. Beba ɛ panè: N'a təl kow donangi Maseduwan-ti gogi. ⁴ Dɛ kí 'dan-é ɛn: Sopater kí ngon lə Pirusi kí to dow kí bebo Bere-ti, Aristarki kɪ Sekundusi kí 'to dow-je kí bebo Tesaloniki-ti, Gayusi kí to dow kí bebo Derbi-ti, bá Timote-je, kɪ Tisiki-je, kɪ Tropim-je kí 'to dow-je kí donangi Aji-ti to. ⁵ Dɛ kinlé, d'ow kete nò-ji-ti ə 'ngəbi-ji mɛɛ bebo Troasi-ti. ⁶ Ngà jɛ rəmə, go ra nay-ti kí 'ra kɪ mbè kí əm goto-ti lé, jɛ j'al mɛɛ bato-ti káre kí bebo Pilipi-ti, ə j'ra ndo mɪ go-ti bəy bá j'ingə-dé bebo Troasi-ti ə j'isi lo-é-ti ndo siri.

Kisi Pol bebo Troasi-ti kɪ tɔsi ndəl lə Etikusi

7 Ndo Dimasi lé, je j'kəw-ŋa kdo kuso mbè nam-ŋa. Beba tò kadi bore ə Pol à kow ngá rəmə, ɛ ɔji ta kì dow-je kí 'kəw-ŋa lé, ə pa ta sar ya dan lo bapi. 8 Mee kəy kí do madi-é-ti taá kí j'kəw-ŋa-ti lé, pər lampi ŋa-ti. 9 Basa káre bè kí ri-é lə Etikusi isi taá, kəm bole kəy-ti lé. Loki Pol a pa ta adi dow-je ya bəy rəmə, ɛ tò bi adi dan-é oy. Beba bi ləngi-é adi j kəy-ti kí taá kí njəkungiti mutə lé ya usi nangi baraki. Ngà loki d'un-é rəmə, ɛ oy. 10 Beba Pol risi nangi ree dʒugi nangi do-é-ti un-é kàdì-é-ti bá panè: «Adi mee-si usi nangi, kdo ndil-é tee al!» 11 Beba loki Pol təl ɔw mee kəy-ti taá gogi lé, ɛ gangi mbè nam-ŋa uso rəm, bá uso né kí kare rəm tɔ. Go-ti gogi lé, ɛ təl pa ta adi tó-é uu ŋa sar ya adi kàdì ubə, bá ɛ ɔti ɔw bəy. 12 Rəmə ngon basa lé isi kəm bá 'təl d'ɔw siə be gogi, adi mee dow-je təl usi nangi pɔ-pɔ gogi.

Pol j bebo Troasi-ti ɔw bebo Mile-ti

13 Je j'ɔw kete, ə j'al mee bato-ti ə j'mbuti bebo Asosi-ti, lo kí tò kadi j'un Pol titi. To né kí ɛ ya ndigi bè, kdo tò kadi ɛ à kun rəbi kow kì nja-é. 14 Loki ɛ ingə-ji Asosi lé, je j'un-é mee bato-ti, j'ɔw bebo Mitilən-ti. 15 J'i Mitilən-ti tin, j'ɔw kəm-ji ki kete. Ə lo aa go-ti bá j'tee ta lo-ti kí Sio kí to dɔnangi kí tò dan ba-ti. Ndo kí gogi go-ti bá j'tee Samosi-ti, ngà lo kaa rəmə, j'tee bebo Mile-ti. 16 Beba Pol ɔji kadi n'dəə kàdì bebo Epeji-ti taá, kdo kadi j'isi dɔnangi Ajiti ŋa al. E nagi low-low kdo kadi, lé né rəmə, n'tee bebo Jorijalem-ti ndo ra nay-ti lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti.

Kingə-na læ Pol kì 'ngatógi-je kí bebo Epeji-ti

¹⁷ Pol isi mee bebo Mile-ti, ə ulə kulə ba 'ngatógi-je læ njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti. ¹⁸ Loki de 'ree tee rə-é-ti lé, e idə-dé panè: «Panjiyə-m kí rə-si-ti dokaglo-je lay, un kuti-é ndə-ti kí dəsəy loki m'ilə-né nja-m donangi Aji-ti lé, səi 'gəi maji. ¹⁹ M'ra kullə m'adi 'Babe kì də kí səl ləm-ləm, kì man nɔ kəm-m-ti, kì kɔ-je kí m'ingə kì go rəbi ta-je kí maji al maji al kí jipi-je d'oji-nə də-m-ti rəm tɔ. ²⁰ Né kí à maji sə-si lé, né käre ya kàrè m'boyo də-é sə-si al. M'ilə mbə m'adi-si rəm, m'ndó-si né pandangi lo-je-ti rəm, bá mee kəy-je-ti lə-si rəm tɔ. ²¹ Taá-taá ya m'ba jipi-je kì dow-je kí 'to grəki-je kadi d'inə panjiyə-dé-je kí maji al d'osi batim 'təl kì rə Lubə-ti ə d'adi mee-dé 'Babe lə-ji Jeju. ²² Ngà, ooi bè, kí ngəsnè kinlé, kow-m kì bebo Jorijaləm-ti é m'ow mɔngi. Ndil osi-m kadi m'ow, ngà né kí à tee də-m-ti bebo Jorijaləm-ti lé, mə m'asi gə al. ²³ Né kí m'gə lé, mee bebo-je lay kí m'tee-ti ya, Ndil kí aa njay adi-m m'gə maji kí dangay-je kì kɔ-je tò ngəbi-m-ti nɔɔ. *

²⁴ †Ngà kisi-m kì də-m taá lé, mə m'oo kì né madi takəm-m-ti al ə né kí kəm-m tò go-ti lé, to ta lə kadi m'ay ngədi lə-m kin rétété ngangi kagi-ti [kì rənəl] rəm, to ta lə kadi m'təl ta kullə kí 'Babe Jeju adi-m lé tɔ: Adi to ta lə kilə mbə Poyta kí Maji kí sobi də ramaji lə Lubə†.»

²⁵ «Ngà, ooi bè, kí ngəsnè-ti kinlé, səi lay kí m'dəə dan-si-ti m'ndó-si ta kí də kɔbe-ti [lə Lubə] kinlé, a koo-i takəm-m gogi rangi al ngá. ²⁶ Gin-é

* **20:23** 20:23 Knj 21:4; 21:11. † **20:24** 20:24 2Ti 4:7 † **20:24** 20:24 2Ti 4:7

kin bá bone m'idə-si-né ta rəsi m'panè: Səi lay kin ya ta məsi-si goto dɔ-m-ti. ²⁷ Kdɔ ta lə kojra-je lə Lubə lé mə m'idə-si lay tingə, ɛ kí m'boyo sə-si dɔ-é ya goto. ²⁸ 'Təsi kəm-si dɔ rɔ-si səi-ti ya rəm, bá dɔ kosi bati-je-ti lay kí Ndil kí aa njay ində-si dan-dé-ti kadi indəi kəm-si go-dé-ti lé rəm tɔ. Kadi 'toi njékul njékəwnə-je lə Lubə kí ɛ ya ndogi-dé kɪ takul məsi-é ɛ ya. ²⁹ M'gə maji kí loki m'a kow lé, jagim-je kí maji al d'a kandi mbunə-si-ti, d'a koo kəmtondoo lə kosi bati-je kinlé al. ³⁰ Rəm bá dan-si səi-ti ya kàrè, dow-je kí dan-ti-je d'a kɪ kdɔ pa ta-je kí maji al maji al kədi-né njéndó né-je kɔr-dé-né kungi-dé go-dé-ti. ³¹ Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti toki asi bal mutə bè, é kada al rəm ndɔɔ al rəm ya, m'ndəji nǎ-nǎ dan-si-ti taá-taá kɪ man nɔ kəm-m-ti.»

³² «Ngà kí nè kinlé, m'ungi-si mɛɛ ji Lubə-ti rəm, m'ɪnə-si mɛɛ ta-ti liə kí to ta ramaji, kí ɔw kɪ tɔgi kadi ɔw sə-si kɪ kete-kete mɛɛ kadmee-ti lə-si, bá à kadi nédɔji dow-je kí d'aa njay rəm tɔ. ³³ Bo là, əse lɔr əse bo kubi-je lə dow madi ra-m al. ³⁴ Səi ya kàrè, 'gəi kí to ji-m kí tò kin bá adi-m né-je kí mɛɛ-m ge rəm, adi m'adi madkullə-je lə-m né-je kí mɛɛ-dé ge rəm tɔ.† ³⁵ Ndɔ-é ndɔ-é ya m'idə-si m'panè: Tò kadi a rai kullə bè tɔ bá a rai-né kɪ njéndoo-je, ə kadi mɛɛ-si ole dɔ ta-je-ti lə 'Babe Jeju, kí ɛ ya kɪ dɔ-é pa panè: “Kadi né dow lé majkur-é itə kində ji taa-né né!”» ³⁶ Loki Pol pa ta bè adi-dé lé, ɛ ɔsi məkəji-é nangi bá pa ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-dé lay. ³⁷ Rəmə də lay 'nɔ ə

---

† 20:34 20:34 Knj 18:3

d'ungi-na mindi Pol-ti d'uwə-é ki kàdì-dé-ti 'ra-é lapiya. ³⁸ Né ya kí meeḱò ra-dé-né ṅā lé, to ta lə kidə kí Pol idə-dé panè d'a koo takəm-n'è gogi rangi al ngá kin. Go-ti, de 'dan-é d'ow siə njal ta bato-ti.

21

Kow Pol bebo Jorijalem-ti

¹ Loki j'inə-na sə-dé ngá rəmə, je j'al mee bato-ti, j'ow njururu mee bebo Kosi-ti. Lo aa go-ti, j'ow Rodəsi kí to dɔnangi kí tò dan ba-ti, ngá bá j'i tin j'ow mee bebo Patara-ti. ² Loki j'ingə bato madi kí isi ow mee bebo Penisi-ti lé, je j'al mee-é-ti j'ow. ³ Beba loki j'ow j'teḱ ngəsi kì dɔnangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti rəmə, j'inə be lé dɔji gəl, ə j'ow dɔ-ji ki dɔnangi Siri-ti bè. Ə j'ow j'ur nangi bebo Tir-ti, kí to lo kí tò kadi d'a kɔr né-je kí mee bato-ti nangi titi. ⁴ Loki j'ingə njéndó né-je lo-é-ti kinlé, je j'isi sə-dé ndo siri. Ndil kí aa njay ɔsi-dé, adi d'idə Pol kadi ow mee bebo Jorijalem-ti al. ⁵ Bè ya kàrè loki ndo kisi-ji rɔ-dé-ti tingə ngá lé, je j'usi dɔrəbi-ti. Rəmə de kì ne-dé-je kì ngan-dé-je lay ya 'dan-ji 'ree sə-ji njal gidi bebo-ti. Je j'osi məkəji-ji nangi ngangì ba-ti, j'pa ta kì Lubə. ⁶ Go-ti, j'ra-na lapiya bəy ngá bá, je j'al mee bato-ti lé, ə njédan-ji-je lé kàrè 'təl kì bee-je lə-dé gogi tɔ. ⁷ Loki j'inə rəbi kí mani lé, j'i bebo Tir-ti j'ow bebo Tolemaysi-ti. J'ra lapiya njékadmee-je kí d'isi mee bebo-ti kinlé, ə j'isi sə-dé ndo kàre. ⁸ †Lo aa go-ti lé, j'ow bebo Sejare-ti. Loki j'teḱ Sejare lé, j'ow be lə Pilipi kí to njékilə

† **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5

mbe Poyta kí Maji, ə j'tò rɔ-é-ti. Pilipi lé, to kí káre dan dow-je-ti kí siri kí ndɔki 'mbəti-dé mee bebo Jorijaləm-ti*. ⁹ E ɔw kɪ ngan-je kí dené so kí 'taa ngɔw al ə 'to njépata-je kí ta Lubə-ti. ¹⁰ †Loki j'isi tin asi ndɔ nɔ lé, dow káre kí ri-é lə Agabusi kí to njépata kí ta Lubə-ti, i donangi Jude-ti ree ingə-ji nɔɔ. ¹¹ Rəmə e un ndaá dɔɔ bədi lə Pol, dɔ-né ji-é kɪ nja-é e ya ə panè: «Yən, ta kí Ndil kí aa njay pa ən: Dingəm kí ndaá dɔɔ bədi kin to kí 'liə lé, jipi-je d'a kuwə-é, tó-é njim-njim bebo Jorijaləm-ti tanə bə tɔ, ngá bá d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al.» ¹² Go ta-je-ti kinlé, je kɪ njékadmee-je kí Sejare j'nɔ ta Pol-ti kadi ɔw mee bebo Jorijaləm-ti al. ¹³ Ngà Pol ilə-ti panè: «Kdɔ ri é 'nɔi ɔri-né tógi-m gogi bə wa? Mə lé, m'isi dɔ nja-m-ti kdɔ kadi 'tɔ-m njim-njim par al, ngà m'isi dɔ nja-m-ti kadi m'ɔw m'oy bebo Jorijaləm-ti kdɔ ta lə 'Babe Jeju.» ¹⁴ Loki e adi ta-je lə-ji kin ra kullə rɔ-é-ti al lé, je j'a dɔ-ti njangi al ya tɔ. Ngà j'panè: «Kadi 'Babe ɔji ndigi liə!»

¹⁵ Go ndɔ-je-ti kinlé, loki j'ra go né-je lə-ji rəmə, je j'ɔw mee bebo Jorijaləm-ti. ¹⁶ Njéndó né-je kí dan-ti-je kí bebo Sejare-ti kí d'isi d'ɔw bebo Jorijaləm-ti, d'ɔw sə-ji tɔ. Dɛ d'ɔw sə-ji adi j'tò rɔ Minasɔ-ti kí to njéndó né kí kete low nu. E to dow kí donangi Sivrə-ti kí tɔ dan ba-ti.

Kingə-nə lə Pol-je kɪ Jaki bebo Jorijaləm-ti

¹⁷ Loki j'tee bebo Jorijaləm-ti lé, njékadmee-je d'uwə-ji kɪ rɔ-dé-ti kɪ rɔnəl. ¹⁸ Lo aa go-ti, Pol ɔw

* **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 † **21:10** 21:10 Knj 11:28

sə-ji nati rɔ Jaki-ti,† lo kí 'ngatógi-je lay ya 'kəw-
 n̄a titi tɔ.‡ 19 Loki Pol ra-dé lapiya ngà rəmə, né-je
 kí Lubə ra dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al k̄i takul
 kullə liə lé, ɛ ɔr-dé poy-é k̄i bar-é bar-é. 20 Loki
 d'oo ta-je liə kin bè lé, d̄ɛ d'osi gaji Lubə, bá go-
 ti d'idə Pol 'panè: «Ngonkɔ-ji kí maji, 'oo jipi-je
 budɔgi dɔgi lo n̄a ya d'adi m̄ɛɛ-dé Jeju rəm, lay
 lə-dé ya d'ə dɔ ndukun-ti lə Moiyiji k̄i rɔ-dé kí
 tungə pilingi rəm. 21 Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta
 kí dɔ-i-ti 'panè: Néndó lə-i ɔsi jipi-je lay kí d'isi
 dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kadi 'təl gidi-dé d'adi
 ndukun lə Moiyiji rəm, kadi d'ijə ganjangi ngan-
 dé-je al rəm, bá kadi 'təl rɔ-dé go nékoḃe-ti lə
 jipi-je lé al rəm tɔ. 22 Ngà j'a rai ban wa? Kdɔ ta
 kí rá-ti ya kàrè [loki kosi dow-je d'a kəw-n̄a lé]
 d'a koo kí i 'ree nè ya ɔn. 23 Bəḃa 'ra nè kí j'a
 kidə-i kin. Dingəm-je sɔ kí d'un mindi-dé dɔ né
 madi-ti d'adi Lubə d'isi dan-ji-ti nè. § 24 ɔr-dé go-
 i-ti, ə 'ra nékoḃe kí sobi dɔ kaa rɔ njay lə-i rəm,
 kí sobi dɔ kaa rɔ njay lə-dé rəm, bá ugə dɔ-dé
 adi 'ndisə dɔ-dé rəm tɔ. Bè kdɔ kadi dow-je lay
 'gə kí ta-je kí dɔ-i-ti kí ɔw mbuu kinlé, to ta-je
 kí kare rəm, bá kadi 'gə kí i lé, ya kàrè 'təl rɔ-i
 go ndukun-ti lə Moiyiji maji rəm tɔ. 25 †Ngà kí
 sobi dɔ jipi-je al kí d'adi m̄ɛɛ-dé Jeju lé, j'ndangi
 mbete j'adi-dé j'idə-dé-né kadi d̄a-je kí dow-je 'tol
 'pole-né magi-je lé, d'a kuso al rəm, kadi d'a kuso

† 21:18 21:18 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju ‡ 21:18 21:18 Knj
 12:17; 15:13 § 21:23 21:23 Ta lə kaa rɔ lə Pol-je kí to nè kinlé,
 to ta lə kaa rɔ kí sobi dɔ majal al. Ngà jipi-je lé, kinə dow un
 mindi-é adi Lubə dɔ né madi-ti rəmə, à ra bè ɓane. Bəḃa Pol kí
 to jipi lé ra-né tɔ. † 21:25 21:25 Knj 15:29

məsi d̄a al rəm, d'a kuso d̄a kí oy yo kuburu al rəm, bá kadi d'oḡi rɔ-dé ra kaya rəm tɔ.* »

²⁶ Lo aa go-ti, Pol ɔr dingəm-je kí sɔ lé ɔw sə-dé, adi ɛ rəm, d̄e rəm ya d'aa rɔ-dé ngá bá, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə, kdɔ kidə njégugnə-je, ndɔ kí gin kaa rɔ lə-dé à gangi-né, kadi n̄a-n̄a dan-dé-ti ree k̄i kadkare liə adi Lubə.

D'uwə Pol

²⁷ Loki n̄ay n̄a al kadi ndɔ kí siri lé goto rəmə, jipi-je kí dan-ti-je kí d'j̄ dɔnangi Aji-ti d'oo Pol m̄eɛ kəy-ti lə Lubə lé, d̄e 'sulə kosi dow-je adi d'uwə-é. ²⁸ Ə 'tur kəə 'panè: «Səi Israyel-je, reei ori kàd̄i-ji boo! Yən, dingəm kí njèndó né dow-je lay ya k̄i lo-lo, pa-né ta kí maji al maji al dɔ Israyel-je-ti rəm, dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm, bá dɔ kəy-ti lə Lubə kin rəm lé, ɛ ə ɔ an. ɛ ɔw mbing ya ree k̄i dow-je kí 'to gr̄eki-je m̄eɛ kəy-ti lə Lubə. ɛ ra lo kí aa njay kin k̄i lo kí kɔgi kare.» ²⁹ †D̄e pa ta kin bè kdɔtalə Tropim kí to dow kí bebo Epeji-ti lé, d'oo-é k̄i Pol m̄eɛ bebo-ti. Beba 'gir kí Pol ɔw siə m̄eɛ kəy-ti lə Lubə. ³⁰ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ow dɔ-n̄a-ti wúr wúr ə dow-je d'j̄ k̄i lo-lo ya t̄eti-n̄a yipi d'ay k̄i lo-é-ti. D̄e d'uwə Pol m̄eɛ kəy-ti lə Lubə, 'ndɔr-é d'ow siə ndaa-ti rəmə, tajinat̄i nè ya d'uti tarəbi-je. ³¹ Loki 'sanḡi kadi 'tɔl Pol lé, dow-je kí m̄eɛ bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ow dɔ-n̄a-ti wúr wúr adi ta-é usi mbi njékun dɔ kuti asgar-je-ti kí buɔgi. ³² Rəmə lo-é-ti nè ya, ɛ rəm, asgar-je rəm, bá njékun dɔ kuti asgar-je kí bu bu, d'ubə

* **21:25** 21:25 Knj 15:20 † **21:29** 21:29 Knj 20:4

nangi d'ì d'ay d'ow ki rɔ dow-je-ti lé. Loki dow-je kinlé, d'oo njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-ti kí d'a 'tində Pol lé ngá. ³³ Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ɔti ki rɔ Pol-ti uwə-é ə un ndu kadi d'ilə-é sil gidi joo. Go-ti, ɛ dəji ta panè: Dingəm kinlé to nǎ wa? Ə ri bá ɛ ra wa? ³⁴ Ngà dan kosi dow-je-ti lé, dow-je kí nǎ-je 'tur kɔɔl 'panè: Ɛ ra né kí bè kin. Rəmə də kí dan-ti-je 'panè: Ɛ ra né kí bè kin tɔ. Ta-je kí 'pa yó-je ki nè-je kinlé, ra adi ta kí njururu bè ya njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ingə al. Beba ɛ un ndu kadi d'ow kɔ Pol mee ndògi bɔr-ti lə-dé. ³⁵ Loki Pol ree tɛɛ dɔgi lo njiyə-je-ti lé, asgar-je d'un-né nɔngi taá, kdotalə kosi dow-je d'ow siə pɪr-pɪr pɪr-pɪr. ³⁶ Kosi dow-je ya d'ul-nǎ go-é-ti mbuu, kɔ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Adi j'toli-é ki tɔl ya!»

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

³⁷ Loki d'ow kadi Pol andi lo-ti lə asgar-je lé rəmə, ɛ dəji njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé panè: «Se i a kadi-m tarəbi kadi m'pa ta káre wa?» Beba ɛ dəji-é panè: «I 'gə ta Greki wa? ³⁸ I lé 'to dow kí dɔnangi Ejipti-ti, kí ngɔsnè ya bəy ə ɔy bɔkaya-je budɔgi lo sɔ ɔw sə-dé diləlo-ti, sulə-dé kadi 'ra dɔngǎ lé al wa?» ³⁹ Pol panè: «Mǎ m'to jipi kí d'oji-m bebo Tarsi-ti, dɔnangi Silisi-ti, m'to ngon njèbe kí bebo-ti kí ri-é ba nǎ. Kɔgri ya, adi-m tarəbi m'pa ta m'adi kosi dow-je.» ⁴⁰ Njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, inə tarəbi adi-é. Beba Pol al dɔ dɔgi lo njiyə-je-ti yəki ji-é ta

dow-je-ti, adi lo tò ndingi, ngá bá pa sə-dé ta kì ta əbrə panè:

22

¹ «Ngankɔ-m-je kì bobì-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngosnè m'ow kì pa kɔ pa-né ta dɔ rɔ-m-ti kin.» ² Loki d'oo kí Pol pa ta kì ta Əbrə rəmə, lo təl pa doy ta madi-é-ti ya bəy, ngá bá Pol panè: ³ †«Mə lé m'to jipi, d'oji-m bebo Tarsi, donangi Silisi-ti, ngà d'oti-m bebo Jorijaləm-ti nè ya rəm, Gamaliyel ndó-m né-je kí ow go-na-ti berere-berere kì ndukun lə ka-ji-je rəm, bá kullə lə Lubə kàrè rɔ-m tungə-ti pilingi titi kí səi lay ɔi-né bone kin bè ya tɔ.* ⁴ †Dow-je kí njékun go néndó lə Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo nɔ. M'adi 'tó dingəm-je kì dené-je njim-njim d'ungi-dé dangay-ti. ⁵ Burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kì 'ngatógi-je lə jipi-je lay ya 'gə sə-m go-é maji. Kɔ loki m'isi m'ow Damasi lé, de 'ndangi mbete-je d'adi m'ow-né madi ngankɔ-ji-je kí d'isi nɔ. M'ow kɔ kadi m'tuwə njékadi meɛ-dé Jeju kí d'isi meɛ bebo Damasi-ti, m'tó-dé njim-njim m'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti, kɔ kadi d'adi-dé kɔ.†»

*Pol ɔr poy kadi kí adi meɛ-é Jeju
Knj 9:1-19; 26:12-18*

⁶ «Ta kí kàdì ɔ jam dɔ be-ti, loki m'ɔ dɔ rəbi-ti, m'teɛ ngosi kì bebo Damasi rəmə, tajinatì nè ya, londógi kí nɔ ya ndógi ɪ dɔrɔ-ti ree gəə dɔ-m sipi. ⁷ Adì m'teɛ m'usi nangi rəmə, m'oo ndi dow

† 22:3 22:3 Knj 5:34-39 * 22:3 22:3 Knj 5:34 † 22:4 22:4 Knj 8:3; 26:9-11 † 22:5 22:5 Knj 8:3; 9:1

pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” ⁸ M̩ m'ilə-é-ti m'panè: “I to ná wa, 'Babe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-ti panè: “To m̩ Jeju, dow kí Najareti-ti kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” ⁹ Dow-je kí d'ow sə-m, d'oo lo kí ndógi lé maji ya, ngà ndi dow kí 'pa sə-m ta lé bá d'oo al. ¹⁰ M̩ m'dəji-é m'panè: “‘Babe, ri bá tò kadi m'ra wa?” Beba 'Babe ilə-m-ti panè: “I taá 'ow bebo Damasi-ti ə tin ya d'a kidə-i né lay kí tò kadi 'ra.” ¹¹ Ngà lo kí ndógi lé ya, ra adi kəm-m oo lo al, adi d̩ kí d'a sə-m lé, ngá bá d'uwə ji-m 'ndor-m d'ow sə-m bebo Damasi-ti.»

¹² «Dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasi ə to dow kí njèkilə kuji dɔ ndukun-ti lə Lubə rəm, bá to dow kí jipi-je lay kí d'isi bebo Damasi-ti 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̩ rəm, ¹³ bá ree rɔ-m-ti ə idə-m panè: “Ngonkɔ-m Sol, 't̩ kəm-i 'oo lo.” Rəmə tajinati nè ya, kəm-m oo lo adi m'oo-é. ¹⁴ E̩ təl pa b̩y panè: “Lubə lə ka-ji-je uwə dɔ-i kete kɔ kadi 'gə ndigi liə, kɔ kadi 'oo njèra né kí njururu rəm, bá kɔ kadi 'oo ta-je kí ta-é-ti k̩ mbi-i rəm tɔ. ¹⁵ Né-je kí 'oo k̩ kəm-i rəm, ta-je kí 'oo ta-é-ti k̩ mbi-i rəm kinlé, i bá 'a to njəkɔr go-é kadi dow-je lay d'oo. ¹⁶ Kí ngɔsnè-ti kinlé, ri bá 'a 'ngəbi b̩y wa? I taá 'nɔ̩ ba 'Babe, kadi-é togi majal-je lə-i kɔgi adi-i ə kadi 'ra-i batəm.”»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al

¹⁷ Loki m'təl m'ree bebo Jorijaləm-ti gogi, bá m'isi m'pa ta k̩ Lubə m̩ k̩y-ti liə rəmə, né ram toki n̩ bè, ¹⁸ ə m'oo 'Babe idə-m panè: «'Ddi rɔ-i, 't̩ low kɔgi bebo Jorijaləm-ti, kɔtalə ta kí

dɔ-m-ti kí 'a pa lé, dow-je kí meẽ be-ti kin d'a taa al.» ¹⁹ Beba m'təl m'ilə-é-ti m'panè: «'Babe, dẽ ya kàrè 'gə maji kí mã lé, ndɔki m'ow meẽ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je, m'adi 'tuwə dow-je kí d'adi-i meẽ-dé d'ungi-dé dangay-ti rəm, bá m'adi 'tində-dé kà ndəy rəm tɔ. ²⁰ †Rəm loki ndɔki d'ã 'təl Etiyən kí to njèpata lə-i lé, m'ã lo-é-ti nɔɔ rəm, m'ndigi sə-dé dɔ-ti rəm, bá m'ngəm kubi-je lə njétəl-é-je rəm tɔ.» ²¹ Ngà 'Babe idə-m panè: «'Ow, m'a kulə-i say nɔ rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al!»

Pol tɔji rɔ-é kí n'to ngon njèbe kí Ròm

²² Loki jipi-je d'oo ta lə Pol sar 'tẽ dɔ ta-ti kin rəmə, d'un ndi-dé kà taá 'panè: «Kadi dow kí tanã bè kinlé, goto dɔnangi-ti nè! Tuwə kadi-é isi kà dɔ-é taá al!» ²³ 'Tur kɔɔl rəm, 'tɔr kubi-je kí rɔ-dé-ti d'ungi kɔgi rəm, bá d'oy nangi 'sane kà taá-taá rəm tɔ. ²⁴ Ngá bá njèkun dɔ kuti asgar-je budɔgi lé, un ndu kadi d'ow siə lo-ti lə asgar-je, ə kadi d'ində-é 'dəji-é-né ta, kɔɔ kadi 'gə-né gin ta kí 'tur-né kəə dɔ-é-ti lé. ²⁵ Loki d'ã 'tó Pol kɔɔ kində-é lé, ɛ idə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kí ã nɔɔ panè: «Ngon njèbe kí Ròm kí 'gangi ta dɔ-é-ti al bəy lé, se to tó-é kadi indəi-é wa?» ²⁶ Loki njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu oo ta kinlé, ɛ ow rɔ njèkun dɔ asgar-je-ti kí budɔgi lé, idə-é panè: «'A ra ban ngá wa? Dingəm kinlé, to ngon njèbe kí Ròm lé 'oo ya!» ²⁷ Beba njèkun dɔ asgar-je budɔgi lé, ree rɔ Pol-ti dəji-é panè: «Idə-m, i lé 'to ngon njèbe kí Ròm tɔ wa?» Pol ilə-é-ti panè:

† 22:20 22:20 Knj 7:58 ‡ 22:25 22:25 Knj 16:37

«Oiyó, m'to ngon njèbe kí Róm.» ²⁸ Rəmə njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, təl panè: «Mə lé, m'un là n̄a madi bá m'to-né ngon njèbe kí Róm.» Ngà Pol panè: «Mə lé, m'to ngon njèbe kí Róm kí koji-ti!» ²⁹ Beba tajinati nè ya, dɛ kí d'ɔw kì kində Pol lé 'tɔr bədi-dé, bá njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé kàrè, loki ɛ gə kí to ngon njèbe kí Róm ya bá n'adi 'tó-é lé, ɛ bəl n̄a tɔ.

Pol a n̄ə 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

³⁰ Lo aa go-ti, njèkun dɔ asgar-je budɔgi lé, ndigi kadi n'ndər gin ta lə Pol maji n'oo se ri bá jipi-je d'ilə-né ta dɔ-é-ti wa. Beba ɛ adi 'tuti Pol, ngá bá un ndu adi 'ba njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je kadi d'ingə-n̄a. Go-ti, ɛ adi 'ree kì Pol d'ində-é dan-dé-ti.

23

¹ Pol adi kəm-é tò kì dɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je géróró, bá idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, panjiyə-m kì rɔ Lubə-ti lé, mɛɛ-m kì ndɛ bè ya kàrè uwə-m kì ta dɔ-ti al ya sar bone.» ² Rəmə Ananiasi kí burə dɔ njégugnə-je lə Lubə un ndu adi dow-je kí d'a mbó-é-ti ngosi kadi d'ində ta-é. ³ Beba Pol idə-é panè: «I kí 'titi-n̄a kì ndogi bɔr kí 'ra kì pɔ d'adi nda kin bè kinlé, i bá Lubə à kində-i*†! I isi lo kin-ti kdɔ gangta dɔ-m-ti kí go ndukun-ti lə Lubə rəmə, i 'nədi ndukun ə 'un ndu kadi d'ində-m!» ⁴ Ngà dɛ kí d'a lo-é-ti

* **23:3** 23:3 Kì go lo-ti jipi-je bè lé, ra ndògi bɔr kì pɔ kadi nda lé, tɔji dow kí mɛɛ maji al ya ngà ra rɔ-é kì dow kí njururu bè.

† **23:3** 23:3 Mat 23:27-28

lé, d'idə-é 'panè: «I 'taji burə do njégugné-je lə Lubə!»⁵ Beba Pol ilə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, m'gə to kí ɛ to burə do njégugné-je lə Lubə al. Kdo mbete kí aa njay panè: “A pa ta kí maji al do 'boy-ti kí do gin dow-je-ti lə-i al!”»

⁶ †Pol gə kí dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, Sadusi-je d'isi nɔɔ rəm, bá Parisi-je kàrè d'isi nɔɔ rəm tɔ. Beba ɛ ur kəə nɔ-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, ma lé, m'to Parisi rəm, bá m'to ngon koji Parisi-je rəm tɔ. To ta lə nékində mɛɛ do-ti lə-ji kí sɔbi do tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta do-m-ti kin.»⁷ ɛ pa ta kinlé ilə nangi al ya bəy rəmə, Parisi-je kɪ Sadusi-je 'gaki-nə adi 'gangi-nə lo joo. ⁸ †Sadusi-je lé dɛ 'panè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto rəm, malayka-je 'goto rəm, bá ndil kàrè goto rəm tɔ; ngà Parisi-je rəmə d'ində mɛɛ-dé do né-je-ti kin lay tɔ. § ⁹ Né kin ra adi 'singə do-nə-ti sokro. Njéndó dow-je ndukun-je kí nə-je kí dan Parisi-je-ti d'ɪ taá 'naji ta kɪ tɔgi-dé ə 'panè: «Né madi kí maji al káre ya kàrè jɛ j'ingə rɔ dingəm-ti kanlé al. Domaji ə to ndil, al rəmə malayka bá idə-é ta wa ɛn!»¹⁰ Tanaji lé, ngə nɔ adi njèkun do kuti asgar-je kí budɔgi lé, bəl panè d'a kɪ gangi Pol danə beti-beti. Beba ɛ un ndu adi asgar-je kadi d'ur dan kosi dow-je-ti d'ɔr Pol ji-dé-ti d'ɔw siə lo-ti lə-dé dɛ asgar-je lé. ¹¹ Ndo-é-ti kinlé ndɔɔ rəmə, 'Babe tɛɛ do Pol-ti idə-é panè: «'Uwə rɔ-i ngə! Gangi-é kí i 'pa-né ta lə-m Jorijalɛm-ti kinlé, 'ɔw bebo

‡ 23:5 23:5 Tɛt 22:27 † 23:6 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27 § 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

Ròm-ti kàrè 'pa bè ya to ìane.»

Jipi-je d'oji-na ta kí maji al do Pol-ti

¹² Lo aa kí ndoge lé, jipi-je d'oji-na ta kí maji al ndil Pol-ti ə d'ubi rɔ-dé do-ti 'panè, n'a kayi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadi n'toli Pol moki tá. ¹³ Dow-je kí d'oji-na ta kí maji al do Pol-ti lé, kɔr-dé tɔy kɔrsɔ. ¹⁴ Dɛ d'ow d'ingə njékun do njégugné-je lə Lubə kɪ 'ngatogi-je lə jipi-je d'idə-dé 'panè: «Jɛ lé, j'adi rɔ-ji, ə j'ubi rɔ-ji do-ti, kadi né à kodi ta-ji al ya sar kadi j'tol Pol moki tá. ¹⁵ Beba kí ngɔsnè-ti kinlé, 'adi ta-si asi-na kɪ 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je ə indəi nɔɔ njékun do kuti asgar-je-ti kí budɔgi kadi-é ree kɪ Pol nɔ-si-ti, rəmə 'rai titi-na né kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé maji kɔo koo bè. Ngà jɛ to rəmə, j'isi pèrèrè kɔo kadi, loki Pol isi ree lé, j'gangi-é j'tol-é kɔgi.»

¹⁶ Ngà loki, ngon lə kɔnan Pol-je oo ta lə gangi kí d'oji kɔo gangi-é lé rəmə, ɔti ɔw lo-ti lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-ti. ¹⁷ Loki Pol oo ta kin bè lé, ɛ ɓa kí káre dan njékun do kuti asgar-je-ti bu idə-é panè: «Basa kin, ɔw kɪ ta madi kɔo kidə njékun do kuti asgar-je kí budɔgi, ɛn é ɔw siə rɔ-é-ti.» ¹⁸ Beba njékun do kuti asgar-je kí bu adi basa lé, ɔti ɔw siə rɔ njékun do kuti asgar-je-ti kí budɔgi lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay lé, ɓa-m ə dɔji-m kadi m'ree kɪ basa kin rɔ-i-ti, kɔo ɔw kɪ ta madi kadi ilə mbi-i-ti.» ¹⁹ Beba njékun do kuti asgar-je kí budɔgi, uwə ji basa lé, ɔr-é adi d'ɔ kɪ kár-dé ɓá dɔji-é panè: «Ta ri ɓá ɔw-né kɔo kilə mbi-m-ti wa?» ²⁰ Basa lé idə-é panè: «Jipi-je

d'adi ta-dé asi-na kadi 'dəji-i kadi bore ə adi 'ree kì Pol nò 'boy-je-ti kì njégangta-je-ti lə-dé, toki né kì d'ow kì sangi kɔo koo ta kì njururu dɔ ta-ti liə lé bè. ²¹ Ngà i rəmə, kadi 'ndigi sə-dé dɔ-ti al, kɔo dow-je kì kɔr-dé à tɔy kɔrsɔ ya d'oji kɔo gangi-é. Dowbé-je kinlé, d'adi rɔ-dé ə d'ubi rɔ-dé dɔ-ti kadi n'usoi né al rəm, n'ayi man al ya sar kadi n'toli Pol moki tá. Dɛ d'isi pèrèrè ngá, rəmə né kì 'ngəbi lé, 'ngəbi kadi 'ilə mindi-i adi-dé ya par.» ²² Njèkun dɔ kuti asgar-je kì budɔgi, ndɔr mbi basa lé panè: Né-je kì i 'ree 'ɔr-m poy-é kinlé, 'pa adi dow kì rangi oo al. Go-ti, ɛ tubə basa lé, adi-é ɔw.

D'ulə kì Pol d'adi Gubərnər Pelisi

²³ Go-ti bəy ngá bá, njèkun dɔ kuti asgar-je kì budɔgi lé, ba dow-je joo kì 'to njèkun dɔ asgar-je kì bu bu idə-dé panè: «Adi asgar-je bujoo rəm, asgar-je kì njésində-je kɔrsiri rəm, bá dɛ kì njémandangi-je bujoo d'isi pèrèrè, kɔo kadi loki kàdi kì siri kì ndɔɔ asi rəmə d'ow bebo Sejare-ti. ²⁴ Kadi né kal lə Pol kàrè tò tɔ; kɔo kadi ɔw siə kì maji-é ya rɔ Gubərnər Pelisi-ti.» ²⁵ Bəfa njèkun dɔ kuti asgar-je kì budɔgi lé, ndàngi mbete adi Gubərnər panè:

²⁶ «Mə Klodi Lisiyasi m'ra-i lapiya i Pelisi kì 'to dow kì boy. ²⁷ Jipi-je d'uwə dingəm kì m'ulə siə madi-i kinlé, ə d'ow kɔo təl-é bá loki m'oo ta-é kì ɛ to ngon njèbe kì Rəm lé, m'ɪ rati kì asgar-je m'ɔr-é-né ji-dé-ti. ²⁸ Loki m'ndigi gə gin né kì d'ilə-né ta dɔ-é-ti lé, m'ow siə nò 'boy-je-ti kì njégangta-je lə jipi-je. ²⁹ Rəmə m'oo kì d'ilə ta dɔ-é-ti kɔo tanaji-je kì sobi dɔ ndukun lə-dé, bi

ɛ ra né madi kí tuwə koy əse tuwə dangay al.
³⁰ Loki jipi-je d'isi d'ində dɔ-é kadi 'tol-é bá m'oo
 ta-é rəmə, tajinati nè ya m'ulə siə madi-i, ə m'adi
 njékilə ta dɔ-é-ti-je lé 'gə toki dow kí d'a səki Pol
 ta-é-ti lé to i. [Oiyo ɲa.]»

Pol mɛɛ bebo Sejare-ti

³¹ Asgar-je 'təl rɔ-dé go ndukun-ti kí d'adi-dé
 lé, adi ndɔɔ-ndɔɔ nɔɔ ya d'ow kɪ Pol njal lo-ti lə
 asgar-je kí bebo Antipatrisi-ti. ³² Loki lo aa lé, dɛ
 'təl kɪ lo kisi-dé-ti bebo Jorijalɛm-ti gogi, ə d'inə
 asgar-je kí njésində-je kadi d'un ta gajɪ rəbi lé kɪ
 Pol. ³³ Beba loki 'ree tɛɛ bebo Sejare-ti lé, asgar-
 je kí njésində-je d'adi mbete lé Gubərnər rəm, bá
 'tɔji-é Pol lé rəm tɔ. ³⁴ Ɛ ndó mbete lé oo rəmə,
 dəji panè se Pol lé to dow kí dɔnangi-ti kí rá wa?
 Loki oo kí Pol to dow kí d'oji-é dɔnangi Silisi-ti
 rəmə panè: ³⁵ Njékilə ta dɔ-i-ti-je d'a ree bá m'a
 koo ta kí ta-i-ti bəy. Go-ti, un ndu kadi d'ow kɪ
 Pol panata lə Erodi, ə d'ində kəm-dé go-é-ti.

24

Pol a logangta-ti nɔ Gubərnər Pelisi-ti

¹ Ndɔ mɪ go-ti bá, Ananiasi kí to burə dɔ
 njégugnə-je lə Lubə, i bebo Jorijalɛm-ti ree bebo
 Sejare-ti nati kɪ dow-je kí 'nə-je kí dan 'ngatógi-je-
 ti lə jipi-je rəm, kɪ njègə pa ta gangi-né dɔ dow-
 je káre bè, kí ri-é lə Tertulusi. Dɛ 'səki Pol nɔ
 gubərnər Pelisi-ti*. ² Loki 'ba Pol d'adi-é ree lé,
 Tertulusi un kutɪ kər ta kdɔ kilə-né ta dɔ Pol-ti
 panè: «Kɪ takul-i i Pelisi rəm, kɪ takul gosɪ lə-i

* 24:1 24:1 Knj 23:24.

kí 'təl-né gin né-je kɔɔ ta lə maji lə gin dow-je kinlé, bá j'isi-né kì lapiya kí ɔr njuti-njuti tin. ³ I Pelisi, dow kí boy ɲa, maji-je lay kí i ra lé, lo-je lay ya j'ndigi sə-i dɔ-ti rəm, j'ra-i oiyo dɔ-ti ɲa rəm tɔ. ⁴ Kɔɔ kadi j'uwə-i nangi ɲa al lé, m'ra-i kɔgri, kadi kí go mɛɛmaji-ti lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kí j'a pa gɔji dɛkse bè ya kadi-i kin. ⁵ J'gə kí dingəm kinlé, toki mɔy kosi kí usi mɛɛ bɛ-ti bè. Ɛ sulə jipi-je kí dɔnangi-ti nè lay adi 'gángi-ɲa rəm, ɛ to njèkun dɔ kuti dow-je kí to njékɔr rɔ-dé-je kí 'ba-dé dow-je kí Najaret-i-ti lé rəm, ⁶ bəy bá ɔw mbing ya sangi kadi n'təl kəy lə Lubə né kí kɔgi kare rəm tɔ. Né kin bá jə j'uwə-é-né tin. [Jə j'ndigi gangta dɔ-é-ti kí go ndukun-ti lə-ji ya, ⁷ ngà Lisiyasi kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi bá ree tɛɛ rəmə, ta-é ji-ji-ti kí lə njètógi-ti kí ɲa. ⁸ Go-ti, ɛ un ndu adi njékilə ta dɔ Pol-ti kadi 'ree siə nɔ-i-ti nè.]† Né-je lay kí j'tilə ta-é dɔ-é-ti kinlé, i ya kì dɔ-i loki 'a kulə kuti dɔji-é ta-je rəmə 'a gə maji.» ⁹ Jipi-je kàrè d'usi kuti Tertulusi-ti 'panè: Oiyo, gangi-é ya éɲ.

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti nɔ gubərnər Pelisi-ti

¹⁰ Loki gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadi pa ta lé, Pol un ta panè: «M'gə maji kí i lé, 'to njègangta lə gin dow-je kinlé, asi bal-je ɲa ngá, beba m'un-né ta kì rɔ ngə kɔɔ pa dɔ rɔ-m-ti tin. ¹¹ Kɔw kí m'ow bebo Jorijaləm-ti m'osi dɔ-m nangi nɔ Lubə-ti lé, toy ndɔ dɔgi gidi-dé joo al bəy. To né kí i ya kàrè, 'a dɔji koo rəm.

† 24:8 24:8 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsaj kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki.

¹² Dow kàré ya kàrè oo-m meeḡ kəy-ti lə Lubə əse meeḡ kəy-kəwnə-je-ti lə jipi-je əse meeḡ bebo-ti m'ə m'naji ta kì dow madi əse m'ə m'sulə dow-je al rəm. ¹³ Dow-je kinlé, né kí d'a ra kadi tɔji kí ta-je kí 'tilə dɔ-m-ti kin, to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ¹⁴ Né kí m'gə kí ra né éñ: Mə lé m'pole Lubə lə ka-ji-je kì rəbi Poyta kí Maji kí de 'panè to rəbi néndó kí ngom. Mə m'adi meeḡ-m né-je lay kí tò meeḡ mbete ndukun-ti lə Lubə rəm, meeḡ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé rəm tɔ. ¹⁵ M'ində meeḡ-m dɔ Lubə-ti, toki njéra né kí njururu, kì njéra né kí njururu al d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ titi kí njékilə ta dɔ-m-ti-je lé kàrè, d'ində-né meeḡ-dé dɔ-ti kin bè ya tɔ.† ¹⁶ Gin-é kin bá ndɔ-je lay ya m'nagi-né rɔ-m kɔ kadi meeḡ-m uwə-m kì ta nɔ Lubə-ti al rəm, bá nɔ dow-je-ti al rəm tɔ.»

¹⁷ †«M'ra bal-je n̄ rangi bá m'təl m'ree, kɔ kadi m'adi né njéndoo-je kí dan gin dow-je-ti lə-m rəm, bá kɔ kadi m'adi kadkare Lubə rəm tɔ. ¹⁸ Gangi-é-ti kin bá loki m'təl ta nékoḃe, kɔ kadi m'aa-né rɔ-m lé, ngá bá jipi-je d'oo-m-né meeḡ kəy-ti lə Lubə, bi kosi dow-je d'ilə-nə 'gəə dɔ-m, bá m'sulə-dé-né al§. ¹⁹ Jipi-je kí dan-ti-je kí dɔnangi Aji-ti kí d'oo-m lo ra né-ti kin, bá lé d'a kə nɔ-i-ti kɔ kilə ta dɔ-m-ti, toki d'ow sə-m ki ta madi nɔɔ. ²⁰ Lé bè ya kàrè, de kí d'ə nè kin ya kadi 'pa se loki m'ə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, se ri kí maji al ə ta-é usi dɔ-m-ti adi d'oo wa? ²¹ †Kadi ta lə kəə kí m'ə dan-dé-ti m'ur kinlé ya je bè tá ɔbi. M'ur kəə lé m'panè: “To ta

‡ 24:15 24:15 Dan 12:2 † 24:17 24:17 Knj 21:17-28 § 24:18 24:18 Knj 21:17-28. † 24:21 24:21 Knj 23:6

lə tɔsi kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ,
bá 'gangi-né ta dɔ-m-ti nɔ̄-si-ti tin.*»

²² Ta kí sobi dɔ néndó lə Jeju kinlé, Pelisi gə maji yéréré. Beba ɛ ɔr ndɔ ra ta lé, ɔw-né ndɔ kí rangi-ti ə panè: «Loki Lisiyasi kí njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi à ree, bá m'a ndər gin ta lə-si maji koo bəy» ²³ Go-ti, ɛ un ndu adi njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kadi ində kəm-é go Pol-ti rəm, kadi inə-é adi ra ndigi-je liə kí 'nǎ-je sɛ-sɛ rəm, bá kadi inə dow-je liə kadi 'ree 'ra siə-siə rəm tɔ.

Pelisi ɔji ta kɪ Pol

²⁴ Asi ndɔ sɛ go-ti, Pelisi ree nati kɪ ne-é Drusil kí to jipi, ə ulə kulə ba Pol. Beba loki Pol ree lé, ɛ pa ta kí sobi dɔ kadmɛɛ Jeju Kristi adi Pelisi†.

²⁵ Ngà loki Pol un ta pa ɔdi-né rɔ né ra kí njururu rəm, ɔdi-né rɔ kore mɛɛ rəm, bá ɔdi-né rɔ ta kí gangi kí à ree rəm lé, Pelisi bəl nǎ adi panè: «Kí ngɔsnè-ti kinlé, ɔw lo lə-i ngá. Loki m'ingə dɔkaglo bá m'a ba-i bəy.» ²⁶ Pelisi ində mɛɛ-é dɔ-ti kí Pol à kadi-n'è là. Né kin bá taá-taá ya adi-é ree adi d'ɔji-né-nǎ ta ta tin. ²⁷ Bè-bè ya bal joo tɔy rəmə Porkiyusi Pestusi ree ɔr-né tó Pelisi. Pelisi inə Pol dangay-ti kdɔ nəl-né jipi-je.

25

Pol ndigi kadi Sejar bá gangta lə-n'è

¹ Loki Pestusi ree ra ndɔ mutə dɔnangi-ti kí à kɔ̄ be dɔ-ti lé, ɛ i bebo Sejar-ti ɔw bebo Jorijalɛm-ti. ² Rəmə njèkun dɔ njégugnə-je lə

* **24:21** 24:21 Knj 23:6 † **24:24** 24:24 Knj 23:24

Lubə k̀ì 'boy-je lə jipi-je 'ree 'səki Pol rɔ-é-ti. ³ Dɛ 'dɛji-é k̀ì nɔ kəm-dé-ti, kadi ra sə-dé maji ə adi 'təl 'ree k̀ì Pol bebo Jorijalɛm-ti gogi. Dowbé-je kinlé, 'ra go rɔ-dé kadi 'gangi Pol rəbəə 'təl-é. ⁴ Beba Pestusi ilə-dé-ti panè: Pol lé, isi dangay-ti bebo Sejare-ti rəm, bá mə ya k̀ì dɔ-m kàrè nà y nà al, kadi m'təl m'ow nɔɔ to ngá. ⁵ Ɛ ilə dɔ-ti bəy panè: «Kadi dow-je kí 'ná-je kí dan-si-ti kí d'asi gaki d'ow sə-m bebo Sejare-ti, é kinə dingəm kinlé, ra né madi kí go rəbi-é-ti al nɔɔ rəmə jè 'səki-é.» ⁶ Pestusi isi bebo Jorijalɛm-ti nɔɔ adi toy ndo jinà y joo əse ndo dɔgi al ya təl ɔw bebo Sejare-ti gogi. Loki ɛ ree tɛɛ Sejare-ti lé, lo aa go-ti ya ɔw isi logangta-ti ə un ndu adi d'ow 'ree k̀ì Pol. ⁷ Loki Pol ree ya rəmə, jipi-je kí d'ì bebo Jorijalɛm-ti lé, d'ilə-nà 'gəə dɔ-é sipi, ə 'tilə ta-je kí tò bəl-bəl nà dɔ-é-ti, ya ngà né kí à toji kí ta-je lə-dé kin, to ta kí tɔgrɔ-ti lé goto. ⁸ Beba Pol un ta pa dɔ rɔ-é-ti panè: «Mà m'ra né kí maji al m'osi-né ndukun lə jipi-je k̀ì ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né kəy lə Lubə k̀ì ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né ngar Sejar k̀ì ta al rəm tɔ.»

⁹ Pestusi ge kadi n'nəl jipi-je adi ilə Pol-ti panè: «Se i 'ndigi kadi 'təl ɔw bebo Jorijalɛm-ti gogi, kdɔ kadi ta kinlé, toki gangi nɔ takəm-m-ti wa?» ¹⁰ Pol ilə-é-ti panè: «A tò bè al! Mə m'ə logangta-ti lə ngar Sejar nè, adi lo kin-ti ya d'a gangta lə-m titi. Ngà kí sobi dɔ jipi-je lé, i ya k̀ì dɔ-i kàrè 'gə maji kí né kí maji al kí m'ra sə-dé bè ya goto. ¹¹ Kinə, m'ra né madi kí njururu al nɔɔ əse m'ra né kí asi koy lé, m'a mbati koy al. Ngà kinə ta-je kí dow-je 'tilə dɔ-m-ti kinlé to ta-je kí kare rəmə,

dow kí ɔw k̀ì tógi kadi ilə-m ji-dé-ti goto. Ma lé, m'ge kadi ngar Sejar ya gangta lə-m.» ¹² Beba Pestusi ɔji ta k̀ì njéra siə kullə-je ə ree idə-é panè: «I ge kadi ngar Sejar bá gangta lə-i lé, 'a kow ǹò ngar Sejar-ti nu ya tɔ.»

Pol a ǹò Agripa-ti k̀ì Berenisi

¹³ Asi ndo sɛ go-ti, ngar Agripa-je k̀ì Berenisi 'ree bebo Sejare-ti kdo ra lapiya Pestusi*. ¹⁴ D'isi tin 'ra ndo n̄a bəy. Beba Pestusi ɔr go ta-je kí sobi do Pol idə ngar panè: «Pelisi in̄ə dingəm káre dangay-ti n̄ɔɔ. ¹⁵ Ə dingəm-é lé, loki m'ow bebo Jorijaləm-ti rəmə, njékun do njégugnə-je lə Lubə k̀ì 'ngatógi-je lə jipi-je 'səki-é, ə 'dəji kadi toki gangi ta do-é-ti. ¹⁶ Ngà ma m'ilə-dé-ti m'panè: Kúji ra-é lə dow-je kí Róm lé, tò bè al. Dɛ lé, 'a kadi dow kí d'ilə ta do-é-ti dɛ k̀ì njékilə ta do-é-ti-je d'isi takəm-n̄a-ti, kdo kadi dow kí d'ilə ta do-é-ti lé, ingə kəm lo pa-né ta do rɔ-é-ti moki bane. ¹⁷ Beba dɛ 'ree sə-m nè nati, ə ma m'ɔr ndo al, ngà lo aa ya rəmə m'ow m'isi logangta-ti ə m'un ndu m'adi 'ree k̀ì dingəm lé. ¹⁸ Loki njékilə ta do-é-ti-je 'ree lé, ta kí 'tilə do-é-ti lé, tò bəl n̄a ngay titi kí m'isi m'gir né lé al. ¹⁹ Ngà tanaji-je kí sobi do pole Lubə lə-dé dɛ ya rəm, ta-je kí sobi do Jeju b̀òò n̄a boo kí oy bá Pol panè, ɛ isi kəm kin ya par. ²⁰ Ma m'gə né kí m'a ra njururu dan tanaji-je-ti kí tan̄a bè kinlé al. Beba m'dəji Pol m'panè se ɛ ndigi kow bebo Jorijaləm-ti kadi ta liə toki gangi nu wa? ²¹ Ngà Pol ndigi kadi ta lə-n'è lé, toki kow-né ǹò ngar-ti kí boy.

* **25:13** 25:13 Knj 24:24-27

Beba m'a m'un ndu kadi 'ngəm-é sar kadi m'ulə siə m'adi Sejar.» ²² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, mə ya kì dɔ-m kàrè m'ge koo ta kí ta-é-ti kì mbi-m tɔ.» Pestusi ilə Agripa-ti panè: «Bore nè ya 'a koo ta kí ta-é-ti.»

Pestusi ɔr go ta lə Pol idə Agripa

²³ Beba loki lo aa lé, Agripa dɛ kì Berenisi 'mɔne mɔne kí tò bəl ya, d'andi-né mɛɛ kəy gangi ta-ti nati kì njèkun dɔ kuti asgar-je budɔgi, bá kì 'boy-je kí mɛɛ bebo Sejar-ti rəm tɔ. Go-ti, Pestusi un ndu adi d'ow 'ree kì Pol. ²⁴ Ngá bá Pestusi un ta panè: «I ngar Agripa rəm, səi lay kí isi sə-ji nè kinlé, ooi dingəm kan, kí kosi jipi-je bəktə lay d'ow d'ingə-m bebo Jorijaləm-ti rəm, bá 'ree d'ingə-m lo-ti kin nè rəm, ya 'tur kool 'panè kadi-é isi kì dɔ-é taá al. ²⁵ Ə kí sobi dɔ-m mə lé, né káre kí ɛ ra kí asi koy-é ya, mə m'oo al. Bè ya ngà, ɛ ya dəji kadi ta lə-n'è toki kow-né nɔ Ngar-ti kí boy. Beba mə m'oji kadi m'ulə siə madi-é. ²⁶ Ngà né kí njururu kí sobi dɔ-é, kí kadi m'ndangi mbete-ti m'ulə-né madi ngar kí boy ya m'ingə al. Gin-é kin bá m'adi-é ree-né nɔ-si-ti rəm, nɔ-i i ngar Agripa-ti ya kì tagay bè, kɔ kadi go ta-je-ti kí 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madi m'ndangi. ²⁷ Kɔtalə kosi kagi dɔ né-je-ti kí 'tilə ta-é dɔ dangay-ti al ya rəmə kulə siə bebo Rəm-ti lé, mə m'oo ki né mbé bè.»

26

Pol ɔr ta liə nɔ ngar Agripa-ti

¹ Agripa idə Pol panè: «Tarəbi tò tagi kadi 'pa ta do rɔ-i-ti.» Beba Pol ɔy ji-é ki taá ə pa ta do rɔ-é-ti panè: ² «I ngar Agripa, m'ow kì rɔnəl n̄a, kadi bone m'a n̄ɔ-i-ti m'pa ta do rɔ-m-ti, do né-je-ti kí jipi-je 'tilə ta-é do-m-ti kin. ³ Jipi-je lé, nékoḃe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kí 'naji-n̄a ta do-ti do-ti kàrè, i gə maji n̄a rəm tɔ. Beba kɔgri ya, m'dəji-i kadi 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, kì m̄eɣ kí kilə do madi-é-ti p̄ɔ ya. ⁴ Basa-m-ti n̄u ya, panjiyə-m kí dan gin dow-je-ti lə-m lé, jipi-je lay ya 'gə maji; ɓa kisi-m m̄eɣ ɓebo Jorijaləm-ti, lo kulə gin-é-ti n̄u ya sar bone kin kàrè 'gə maji rəm tɔ. ⁵ †To kí m'to kí káre dan kuti dow-je-ti kí 'ɓa-dé Parisi-je kí 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadi n̄a n̄a kinlé, jipi-je lay ya 'gə maji low n̄u rəm, de ya kàrè toki 'ndigi lé, d'a pa kadi-si ooi rəm tɔ*. ⁶ Kunmindi kí Lubə un adi ka-ji-je, é m'ində m̄eɣ-m do-ti m'panè né-é à ra né lé, ɛ ɓá təl gin k̄a-m logangta-ti ngosnè tin. ⁷ Kunmindi kinlé, gin koji lə-ji kí doɣi gidi-é joo kí 'pole Lubə d'in̄ə ta-é al, ya ndɔɔ-je kì kada-je kinlé, d'ində m̄eɣ-dé do-ti tɔ. I ngar, to ta lə nékində m̄eɣ do-ti kinlé, ɓá jipi-je 'tilə-né ta-je do-m-ti tin. ⁸ Kɔbi ɓo! S̄əi lé, ta lə tɔsi kí Lubə à kadi dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl d'ində lo t̄eɣ lé, kdɔ ri ɓá adi to ta kí kare wa? ⁹ †Kí sɔbi do-m lé, m̄a ya kì do-m kàrè ndɔki m'ro kì Jeju kí Najareti-ti lé kì tógi-m lay ya tɔ. ¹⁰ † ɓá to né kí m'ra m̄eɣ ɓebo Jorijaləm-ti, adi dow-je n̄a dan de-ti kí 'to njékaa njay-je lé, m̄a ya m'ungi-dé dangay-ti. To njékun do njégugné-je lə Lubə ya,

† 26:5 26:5 Knj 23:6; Plp 3:5

* 26:5 26:5 Knj 23:6; Pa 3:5

† 26:9 26:9 Knj 8:3; 22:4,5

bá d'adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé rəm, loki tò kadi 'tol njékadmeɛ-je kàrè, m'ilə ta-m titi rəm to. ¹¹ De lé, taá-taá ya m'ow meɛ kəykəwna-je-ti læ jipi-je m'adi-dé kò rəm, m'ində tógi do-dé-ti kadi 'pa takɔbi do ta-ti læ Jeju, bá meɛ wɔngi-ti læ-m kí ra-m do-dé-ti al do maji kinlé, m'ow njal meɛ bebo-je-ti kí do be mba-ti ya m'ulə kəm-dé ndoo bəy.»

Pol or poy kadmɛɛ liə

Knj 9:1-30; 22:1-21

¹² Kdo né-je kinlé ya njékun do njégugnə-je læ Lubə d'adi-m tarəbi, ə d'adi-m tógi rəm, adi m'ow do-m ki bebo Damasi-ti. ¹³ I ngar Agripa, à to ta kí kàdì à kə jam do be-ti je bè ngá, loki m'ow do rəbi-ti ya bəy rəmə, m'oo londógi kí ndógi tɔy kàdì ya ɿ dɔra-ti ree gəə do-ji sipi kì dow-je kí d'ow sə-m. ¹⁴ Je lay ya j'tusi nangi ə m'oo ndi dow pa sə-m ta kì ta Əbrə panè: «Sol, Sol, kdo ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» Nékatì kí 'tosi-né kuti-i lé, toki i 'njirə kuti-i ki gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya to. ¹⁵ Beba m'ilə-é-ti m'panè: I 'to nǎ wa, 'Babe? 'Babe ilə-m-ti panè: «To ma Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. ¹⁶ Ngà 'ubə nangi ɿ 'a do nja-i-ti taá. Yən, m'tɛɛ sə-i kɔy kdo kində-i kadi 'to ngonnjəkullə læ-m. Né-je kí 'oo kì kəm-i ngá kin rəm, ɛ kí m'a tɛɛ sə-i kɔy kdo kadi 'oo bəy kinlé, i bá 'a to njəkɔr go-é kadi dow-je d'oo. ¹⁷ M'a taa-i kilə-i taá ji gin dow-je-ti kin rəm, ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al kí m'a kulə-i rɔ-dé-ti kin, ¹⁸ kdo kadi 'ow 'tɛɛ kəm-dé kadi 'tɛɛ kɔgi londul-ti ə d'ow lo-ti kí ndógi rəm, kadi 'tɛɛ kɔgi gin tógi-ti læ Satɔ ə d'ow gin tógi-ti

lə Lubə rəm, kɔɔ kadi loki d'adi-m mee-dé rəmə, Lubə inə go majal-je lə-dé kɔgi adi-dé rəm, bá kɔɔ kadi d'ingə-né nékugə doji nati kì dow-je kí Lubə ɔr-dé ində-dé tagay kin rəm tɔ.»

¹⁹ «I ngar Agripa, né kin bá, m'təl-né rɔ-m go né-ti kí dɔrɔ-ti kí ra-m toki nɪ bè kin tin.» ²⁰ †Ngà ma lé, m'ilə mbɛ Poyta kí Maji m'adi dow-je kí bebo Damasi-ti ya kete, bá dɛ kí bebo Jorijalɛm-ti, kì dɛ kí dɔnangi Jude-ti rəm, bá m'adi dɛ kí 'to jipi-je al m'panè: Kadi d'inə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi ə 'ree rɔ Lubə-ti rəm, kadi kullə radé tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi bane.† ²¹ Né kin bá jipi-je 'təti-m-né d'uwə-m mee kəy-ti lə Lubə ya ə 'sangi kadi 'tol-m-né lé tin. ²² Ngà Lubə ngəm-m sar mee ndɔ-ti kin, adi ma m'pa ta liə madi ngan dow-je kì dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adi tɔɔ ur rangi al, ngà to né-je kí Moiyiji-je kì njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa 'panè à ra né lé, ya bá m'pa, ²³ †adi to ta lə Kristi kí à kingə kɔ rəm, bá ɛ ya à to dow kí dɔsɔy kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ə à kilə mbɛ londógi kí sobi dɔ kaji kadi jipi-je rəm, kadi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm lé‡.

Pol idə Agripa kadi adi mee-é Jeju

²⁴ Pol ɔ ɔr go né-je kinlé bè, pa-né ta dɔ rɔ-é-ti ya rəmə Pestusi pa ta kì ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé dɔ-i maji al wa! Né-gə lə-i kí nɔ lé, ra-i adi dɔ-i tɔ danɔ al wa!» ²⁵ Ngà Pol ilə-é-ti panè: «Kay! Pestusi dow kí boy! Dɔ-m maji al al! To ta-je

† **26:20** 26:20 Knj 9:20,28,29 † **26:20** 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8 † **26:23** 26:23 1Kɔ 15:20 ‡ **26:23** 26:23 1Kɔ 15:20; Eja 42:6

kí tɔgrɔ-ti rəm, ta-je kí kəm kaa njay-njay ya fá m'pa tin. ²⁶ Ngar Agripa dɔ̀ji ta dɔ né-je-ti kinlé, oo maji. Né kin fá m'pa-né m'adi-é kɪ mɛɛ-m kí nda kɔy tin. M'gə maji, kí né-je kí ra né kinlé, ɛ káre kí lo-é à kiyə Agripa ya goto, kdɔtalə to né-je kí ra né lo ɔyɔrɔ-ti al. ²⁷ Ngar Agripa, i adi mɛɛ-i ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé ya al wa? M'gə toki i adi mɛɛ-i ta-je lə-dé ya!» ²⁸ Agripa idə Pol panè: «Này ndɛ bè kadi uwə-m kɪ ta kadi m'təl njèkun go Kristi lé ya!» ²⁹ Befa Pol ilə-é-ti panè: «Lé này ndɛ bè əse này nɔ kàrè, mɔ m'isi m'pa ta kɪ Lubə kadi i par al, ngà kadi dow-je lay kí d'isi d'oo ta lə-m ɓone kin ya 'təl titi-nɔ kí mɔ m'isi-né kin bè. Ngà sil-je kin ya par ə kadi labi mbó-si al!»

³⁰ Ngar Agripa rəm, gubərnər Pestusi rəm, Berenisi rəm, fá dɛ kí d'isi sə-dé lé d'ɪ taá. ³¹ Befa loki d'isi d'ɔr rɔ-dé kɪ rangi lé, 'pa-nɔ ta 'panè: «Dingəm kinlé, né káre ya kí ɛ ra kí asi koy əse asi dangay ya goto.» ³² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, to dɔ̀ji kí ɛ ya dɔ̀ji kadi ta lə-n'ɛ ɔw nɔ Sejar-ti ngà kin al lé, lé à toki kilə-é taá kí kilə ya bè.»

27

D'ulə kɪ Pol mɛɛ bebo Rəm-ti

2Kɔ 11:25-26

¹ Loki d'un ndu kadi j'al mɛɛ bato-ti j'ɔw dɔnangi Itali-ti lé, d'ulə Pol kɪ dangay-je kí dan-ti-je ji dingəm-ti kí 'ɓa-é Juliyusi kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí ɓu, kí 'to «asgar-je lə Ogusti.»

² Bato káre kí mɛɛ ɓebo Adramiti kí tò kadi

à kun k̀i k̀ad̀i k̀ong̀i-k̀ong̀i k̀i d̀onang̀i Aji-ti, bá j'al m̀eɛ-é-ti j'ow. Aristarki k̀i to dow k̀i m̀eɛ bebo Tesaloniki-ti, d̀onang̀i Maseduwan-ti ow sə-ji nati. ³ Lo aa go-ti, loki j'uwə nangi nde bebo Sidɔ-ti lé, Juliyusi k̀i to njèra maji k̀i Pol Pol lé, inɔ tarəbi adi-é ow rɔ nam-é-je-ti kadi 'ra siə. ⁴ Loki j'i lo-é-ti nɔɔ lé, j'un k̀i k̀ad̀i k̀ong̀i k̀i d̀onang̀i Siprə-ti k̀i tɔ dan ba-ti, kɔɔ yəl ulə tilə kəm-ji. ⁵ Loki j'ində babo k̀i tɔ ngɔsi k̀i d̀onang̀i Silisi k̀i d̀onang̀i Pampili j'gangi lé, j'ree tɛɛ bebo Mira, d̀onang̀i Lisi-ti. ⁶ Lo-é-ti nɔɔ, njèkun dɔ kuti asgar-je k̀i bu lé, ingə bato k̀aré k̀i bebo Alegjandri-ti k̀i isi ow d̀onang̀i Itali-ti rəmə, adi j'al m̀eɛ-é-ti. ⁷ Nɔɔ n̄a ya bato lé, ay ngɔdi low al, adi j'ingə k̀ɔ n̄a, bá j'tɛɛ ngɔsi k̀i bebo Nidi. Ngà yəl ɔgi-ji kɔw kəm-ji k̀i kete, beba je j'al k̀i k̀ad̀i k̀ong̀i d̀onang̀i Kreti-ti, j'ow k̀i Salmone. ⁸ Ngà sə-ji n̄a, bá j'ree k̀i k̀ad̀i k̀ong̀i sar j'ree j'tɛɛ lo-ti k̀i 'ba-é «lo k̀a bato-je k̀i to lo k̀i kuré» k̀i tɔ ngɔsi k̀i bebo Laje.

⁹ Dɔkaglo dəə dɔ-ji-ti tin asi ta-ti rəm, bá nɔɔ kɔgi rɔ nékuso k̀i man k̄ay lə jipi-je, kɔɔ kadi Lubə inɔ-né go majal lə-dé kɔgi lé tɔy rəm, adi lo kadi bato ay dan ba-ti k̀arè təl ndɔji ta n̄a rəm tɔ. ¹⁰ Né kin bá Pol ndəji-dé-né kete pané: «Kama-je, m̄a m'oo k̀i kɔw mba lə-ji kinlé, à to bato kin par bá à tuji al rəm, à to né-je k̀i m̀eɛ-é-ti par al rəm, ngà jəi dow-je ya k̀arè j'a k̀i kingəi tuji titi.» ¹¹ Ngà njèkun dɔ asgar-je k̀i bu lé, ta lə njèkuwə ngow bato lé rəm, ta lə 'ba njəbato bá uwə m̀eɛ-é n̄a, tɔy ta-je lə Pol. ¹² Rəm ta lə maji k̀i lo k̀a bato-je kin maji kisi-ti n̄ay kul-ti al lé, dow-je k̀i

ṇā 'ndigi kadi toki kow kete, é kinə lo-é tò rəmə, toki kow tɛɛ Penisi, lo kə bato-je-ti, dɔnangi Kreti-ti ngá tá-je toki kuwə lo kisi-ti kadi ṇay kul dəə-né. Lo kə bato-je kinlé, tò mbunə lo-ti kí bəə kɪ lo kur kàdì.

Yálbo ulə dɔ ba-ti

¹³ Loki yəl kɪ tógi-é ṇā al, ɪ kɪ bəə bè ulə dan pèèè rəmə, dɛ 'gir kí kɔjra lə-dé à kusi kodi. Beba d'un ngow là kuwə bato nangi dan man-ti, d'ilə mɛɛ bato-ti, ə d'un kɪ kàdì kongi dɔnangi Kreti-ti ngosi-ngosi d'ow. ¹⁴ Ngà sɛ go-ti ya rəmə, yəlbo kí 'ba-é Ərakilɔ, ɪ kɪ dɔnangi Kreti-ti kí tò dan ba-ti ulə mbi-mbi ree dɔ-ji-ti. ¹⁵ Yəl kinlé, un bato dɔ-é-ti, adi lo kadi bato tɔ dan-ti lé goto, rəmə jɛ j'ɪnə rɔ-ji yaki j'adi ow sə-ji kɪ nɔɔ bin ya par ngá. ¹⁶ Beba j'ow j'tɛɛ kəl lo-ti kí bəə kàdì ngon dɔnangi-ti kí 'ba-é Koda kí to lo kí dan ba-ti. Lo kinlé, bá taá yəl dɔ-ji-ti, ngà rəmə j'ra lo ra-é-ti bè bá j'uwə ngon tò kí 'tó-é kuti bato-ti lé*. ¹⁷ Loki d'un ngon tò kí kuti bato-ti lé d'ində mɛɛ-é-ti rəmə, d'oy kulə-je 'bindi-né bato lé bindi-bindi. Dɛ 'bəl kadi bato ɪ ow ɔsi-ji dɔ nangra-ti, lo-ti kí 'ba-é Sirti, adi 'tuti takubi kí taá kí njèkadi bato ay ngodi ṇā lé, d'ilə mɛɛ bato-ti. Beba bato lé ow sə-ji kɪ nɔɔ bè ya par ngá. ¹⁸ Yəl lé, ulə dɔ-ji-ti kɪ tógi-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, dɛ d'oy né-je kí 'nə-je kí tò mɛɛ bato-ti lé, d'ungi kɔgi dan babo-ti, ¹⁹ rəm ndɔ kí njèkungi-ti mutə lé, dɛ ya d'oy né-je kí bato-ti kɪ ji-dé 'tilə mani. ²⁰ Ndo ṇā ya kəm-ji oo kàdì al rəm, oo kərweɪ-je al rəm.

* **27:16** 27:16 'Tó tò-je kuti bato-je-ti kɔ kadi kinə né ra bato rəmə-je d'al mɛɛ-é-ti d'aji rɔ-dé.

Yél lé, ulə kì tógi-é ɲa ya par-par, adi dow kí gir mɛɛ-é-ti panè j'a kaji ya goto.

²¹ Dow-je kí mɛɛ bato-ti lé, d'uso né al ya ndo ɲa. Beba Pol í ɔ taá dan-dé-ti idə-dé panè: «Kama-je, lé toki 'təli rɔ-si go takɔji-ti lə-m, adi j'isi Kreti-ti, rəmə lé ko-ji à tɔ bè al rəm, bá a kungi né-je kɔgi bè al rəm tɔ. ²² Ngà kí ngosnè-ti kinlé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi uwəi rɔ-si ngə. Kdotalə dow káre ya kàrè à koy dan-si-ti al. Ngà bato lé ya kì kár-é bá à tuji. ²³ Lubə lə-m kí m'isi m'pole lé, malayka liə káre ree rɔ-m-ti ndo nè, ²⁴ idə-m panè: “Pol, 'oo bè, né káre ya kàrè 'bəl al, 'a kɔw tɛɛ lo gangta-ti nɔ ngar Sejar-ti ya, rəm bá Lubə à ngəm dow-je lay kí d'isi sə-i mɛɛ bato-ti lé rəm tɔ.” ²⁵ Beba kama-je, uwəi rɔ-si ngə. Ma m'adi mɛɛ-m Lubə, Lubə à tɛɛ sə-ji titi kí malayka pa-né adi-m lé ya. ²⁶ Ngà kɔsi bá j'a kɔwi kɔsi dɔ-ji dɔnangi-ti madi kí tɔ dan ba-ti.»

²⁷ To ndo dɔgi gidi-é sɔ bone ngà é yél ɔsi-ji yó-je kì nè-je par-par dan babo-ti kí 'ba-é Adiriyatiki, rəmə dan lo bapi lé, njérakullə-je kí mɛɛ bato-ti lé, 'gir kí j'a ngosi kì dɔnangi madi. ²⁸ Loki d'un né mbɔji ku lə man d'ilə mani kdɔ koo rəmə, ɔw nangi asi njiyə kí dow à njiyə nja-é kormutə gidi-é siri. D'ɔw kete əbi ndɛ lé, 'təl d'ilə né lé ya bəy rəmə, ɔw nangi asi njiyə kí dow à njiyə nja-é korjoo gidi-é jinəy joo. ²⁹ 'Bəl kadi bato ɔw dar rɔ-é ər-ti kí boy ɲa kí dan ba-ti, beba ngowla kuwə bato nangi dan man-ti lé, d'ungì sɔ kuti-é-ti gogì dan man-ti, ə 'ndingə kadi lo aa kalangi. ³⁰ Ngà njérakullə mɛɛ bato-ti lé, 'sangi rəbi kay-ɲa kiɲə bato lé, adi d'un ngon tɔ

kí meeḡ bato-ti lé, d'ilə dan babo-ti, rəmə 'ra rɔ-dé titi-nḡ né kí d'ow kì kɔy ngowla kuwə bato nangi kí tò kete nḡ-é-ti, kdɔ kungì mani bè. ³¹ Beba Pol idə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kì ndəgi asgar-je panè: «Kinə dow-je kin d'isi sə-si meeḡ bato-ti kin al lé, dow káre kí dan-si-ti kí à kaji ya goto.» ³² Beba asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangi ə d'inḡ d'adi ɔw.

³³ Kete bá kadi lo aa lé, Pol ulə dingəm meeḡ dow-je-ti lay ya kadi d'uso né. E panè: «Bone to ndɔ dɔgi gidi-é sɔ ngá kí meeḡ-si a kəkəkə rəm, usoi né al rəm. ³⁴ Beba kí ngosnè-ti kinlé, m'dəji-si kí ta kḡ-m-ti kadi usoi né. Nékuso lé, à ra kadi isi kì dɔ-si taá. Dow kí dan-si-ti kí bəl dɔ-é káre à kɔr kusi kɔgi ya goto.» ³⁵ Loki Pol pa ta-je kin bè lay rəmə, un mbè ra oiyo Lubə dɔ-ti takəm-dé-ti lay, ə uwə gangi uso. ³⁶ Bè ngá bá, dɛ lay ya d'uwə rɔ-dé ngḡ d'uso né tɔ. ³⁷ Je lay kí j'isi meeḡ bato-ti lé, je bujoo kì kɔrsiri gidi-é məkɛ. ³⁸ Loki d'uso né asi-dé lé, d'oy gemɛ kí meeḡ bato-ti lé, d'ungì dan babo-ti adi bato lé, ɔle pèl.

Pungum man ində Bato tėti njuki-njuki

³⁹ Loki lo aa rəmə, njérakullə meeḡ bato-ti lé, 'gə lo al. Ngà tɔɔ man kí ɔw tɛɛ ngangì ba-ti par ə d'oo, ə 'ndigi kadi kinə lo-é à tò rəmə, toki kɔw kì bato lé, jan-jan titi. ⁴⁰ Beba dɛ 'tuti ngowla-je kí d'uwə-né bato nangi lé d'inḡ dan babo-ti ə 'tuti kulə tó ngow bato lé, bəy ngá bá d'un takubi kí njètaa yəl dɔ bato-ti kí tò kuti-é-ti gogi lé 'tó taá ə d'ow kì dɔ nangra-ti lé. ⁴¹ Ngà bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-nḡ-ti lə man-je joo adi nḡ bato lé dubi-ti jigi-jigi, adi lo koti

kete goto. Rəmə tógi pungum man ya ində kuti bato lé adi tėti njuki-njuki. ⁴² Asgar-je d'adi ta-dé asi-ṅa kadi n'toli dangay-je lay nè dow káre dan-dé-ti à k̄i kusi mani kale kay kow. ⁴³ Ngà njèkun do kuti asgar-je kí bu ndigi kaji Pol, adi ōgi-dé ra né kí d'oji kinlé. E un ndu kadi de lay kí 'gə kale man, d'ungi-ṅa mani kete, ə d'ale 'tēe ndaa-ti do nangi-ti. ⁴⁴ Ə kadi ndəgi-dé-je 'tiṅə kàd̄i kagi-je-ti kí tati-je, k̄i kàd̄i gaji bato-ti lé, kdo tēe-né ndaa-ti to. Gangi-é kin ya dow-je lay 'tēe-né ndaa-ti bi né madi ra-dé al.

28

Pol isi donangi Malti-ti kí tò dan ba-ti

¹ Loki j'tēe ta yo-ti ngá rəmə, dow-je d'idə-ji kí donangi kí tò dan man-ti lo kí j'a-ti kinlé ri-é lə Malti. ² Dow-je kí donangi-é-ti kinlé, 'ra sə-ji maji ra kí ga-é goto. De 'ra pər d̄iki-d̄iki ə 'ba-ji ta-ti d'adi j'ndibi, kdo ndi isi ədi rəm, bá kul kàrè ñ̄ ṅa rəm to. ³ Loki Pol saa ngəngrə ungi dan pər-ti rəmə, kunji pər ra adi li pi tēe-ti tiṅə ji-é-ti. ⁴ Loki dow mēe be-je kí donangi-ti kin, d'oo kí li lé, tiṅə ji Pol-ti rəmə, 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Təgrə-ti, dingəm kinlé, to njètəl dow-je. Né kin é tēe-né ta yo-ti dan babo-ti ya kàrè, Lubə kí njèra né kí njururu ndigi kadi-é isi-né k̄i do-é taá al tin.» ⁵ Ngà Pol tusi li lé ilə-é dan pər-ti, ə rə-é kàrè do-é njam al rəm. ⁶ Dow-je lé, d'a 'ngəbi kadi rə Pol tii əse kadi usi briki ya oy tajinati nè. Ngà loki 'ngəbi tó-dé uu ṅa ya d'oo kí né madi

tò gay rɔ Pol-ti al lé, 'təl 'pa ta kí rangi 'panè: Dingəm kan to magi.*

⁷ Dow kí boy kí dɔnangi-ti kí tò dan ba-ti kinlé, kəy liə tò mbó lo-ti kinlé nɔɔ ə ri-é lə Publiyusi. E uwə-ji ki rɔ-é-ti maji n̄a rəm, bá adi-ji kəy j'tò-né ndo mutə rəm tɔ. ⁸ Bɔbi Publiyusi tò mɔy nangi. 'Ningó ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil rəm, bá ndəngi məsi rəm tɔ. Pol ɔw kəy go-é-ti, pa ta kì Lubə kɔ ta liə, ində-ji-é dɔ-é-ti adi ingə lapiya. ⁹ Go-ti, njémɔy-je kí rangi kí d'isi dɔnangi-ti kin kí tò dan ba-ti lé, kàrè 'ree d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. ¹⁰ Dow-je d'un ta-ji n̄a lo-é-ti nɔɔ rəm, bá loki ndo asi kadi j'ow ngá kàrè, dɛ d'adi-ji né-je kí j'ow ndoo-é rəm tɔ.

Pol ree mee be-ti kí Rɔm

Rɔm 1:9-15

¹¹ Go n̄ay-ti kí mutə lé, je j'al mee bato-ti madi kí Alegjandri-ti kí ri-é lə «Magi ndungə-je» kí n̄ay kul gangi dɔ-é-ti dɔnangi Malti-ti kí tò dɔnangi kí tò dan ba-ti lé. ¹² Je j'ow j'tɛɛ mee bebo Sirakusi-ti bá j'uwə nangi titi asi ndo mutə bè. ¹³ J'un rəbi kì kàdì kongi-kongi j'ree mee bebo Regio-ti. Lo aa go-ti, yəlbo ulə asi ndo joo rəmə, j'tɛɛ mee bebo Pujol-ti. ¹⁴ Mee bebo-ti kinlé, je j'ingə njékadmee-je ə d'uwə-ji mba ə 'ra kɔgri kadi j'isi rɔ-dé-ti ndo siri. Beba je j'ilə dɔ-ji j'ow-né ki mee bebo Rɔm-ti. ¹⁵ Loki njékadmee-je kí bebo Rɔm-ti d'oo poy-ji lé, 'tilə kəm-ji sar 'tɛɛ lo suki-ti kí bebo Apiyusi-ti rəm, bá kəy tò mba-je-ti kí tò ta-n̄a-ti mutə kin rəm tɔ. Loki Pol oo-dé lé, ɛ ra

* 28:6 28:6 Knj 14:11

oiyo Lubə rəm, bá rə-é ngə rəm tɔ. ¹⁶ Loki j'ree tɛɛ mɛɛ bebo Rɔm-ti lé, njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu inə dangay-je kí lay ji gɔrɔ-ti káre, ngə Pol bá d'inə-é d'adi tò kəy liə gay ə d'adi asgar káre ində kəm-é go-é-ti tɔ.

Pol ndó ta lə Lubə mɛɛ bebo Rɔm-ti

¹⁷ Ndɔ mutə go-ti, Pol ba 'boy-je lə jipi-je rə-é-ti mɛɛ bebo Rɔm-ti. Loki dɛ 'kəw-nə lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, m'oo né káre kí m'ra m'osi-né ta gin dow-je lə-m al rəm, bá m'osi-né ta nékobe-je lə ka-ji-je al rəm, ya rəmə d'uwə-m dangay-ti mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti, ə d'ilə-m ji dow-je-ti kí Rɔm. ¹⁸ Beba loki 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigi kilə-m taá, kdɔtalə d'ingə ta madi kí asi kadi 'gangi-né ta koy dɔ-m-ti al. ¹⁹ †Ngə loki jipi-je 'ndigi al lé, mə m'dəji kadi Sejar bá gangta lə-m, bi m'gir mɛɛ-m-ti kdɔ kilə ta dɔ gin dow-je-ti lə-m al†. ²⁰ Gin-é kin bá m'dəji kadi m'osi-né rəm, bá kadi m'pa-né sə-si ta rəm tin. Mə lé, to ta lə nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji jəi Israyel-je bá d'ilə-m-né sil tin.» ²¹ Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'ingə mbete kí dɔ-i-ti káre kí i donangi Jude-ti al rəm, bá ngonkɔ-ji káre ya kàrè ree ɔr-ji poyta lə-i adi j'oo al rəm tɔ. ²² Ngə jɛ j'ndigi kadi i ya 'pa ta kí mɛɛ-i-ti adi j'oo. Kdɔtalə néndó kí i un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'osi ngərəngi.»

²³ Dɛ d'ɔr ndɔ d'adi Pol, adi dow-je nɔ ya 'ree d'ingə-é lo kisi-é-ti. Beba ɛ ɔr-dé gin ta-je kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə. Pol sangi kadi n'uwə-dé

† 28:19 28:19 Knj 25:11 † 28:19 28:19 Knj 25:11

kì ta sòbì dɔ Jeju, adi ulə gin-é dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm, dɔ mbete-je-ti lə njèpata-je kí ta Lubə-ti bá pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta lé, kí ndɔge ya sar losolo pee. ²⁴ Dɛ kí ná-je d'adi mɛɛ-dé ta-je lə Pol, ngà dɛ kí dan-ti-je 'mbati kadi mɛɛ-dé tɔ. ²⁵ Loki ta-dé asi-nə al bá d'isi 'sane-nə lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kí Ndil kí aa njay adi Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti pa adi ka-ji-je lé, to ta kí tɔgrɔti ya. Ndil kí aa njay panè:

²⁶ “‘Ɔw idə gin dow-je kin:

D'a koo ta maji ya ngà d'a 'gə mɛɛ-é al,

D'a koo lo maji ya ngà d'a koo né al,

²⁷ Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njémɛɛngə-je,

'Tɔsi mbi-dé kə-kə 'tɔɔ, nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm,
nè d'a kɪ gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kɪ koo lo rəm,

Nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né,

Rəmə d'a kɪ kiŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi
kadi m'i m'aji-dé‡.” »

²⁸ Pol təl panè, kadi 'gəi maji, Lubə ulə kɪ ta kaji kinlé kɪ rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə dɛ 'taa kalangi.

²⁹ [Loki Pol pa ta kin bè lé, jipi-je d'i 'naji-nə ta nə taá-taá d'ɔw-né.] § ³⁰ Pol uwə kəy nəy isi-ti bal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ uwə-dé kɪ rɔ-é-ti. ³¹ Pol ndó dow-je ta kí sòbì dɔ kɔbɛ lə Lubə rəm, ndó dow-je ta lə 'Babe Jeju Kristi kɪ mɛɛ nda kəy, bɪ né madi kí ɔgi-é lo-é goto.

---

‡ 28:27 28:27 Eja 6:9 § 28:29 28:29 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Ta lə Lubə Kunmindí kí Sigi
Mango: Ta lə Lubə Kunmindí kí Sigi (New
Testament)

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

a2451d3b-54b4-50ec-847f-e964bc48641a